

საღვთისმეტყველო-სამეცნიერო

შ რ ო მ ე ბ ი

VII

თბილისი
2016

TBILISI THEOLOGICAL ACADEMY

**THEOLOGICAL-SCIENTIFIC
WORKS
VII**

**TBILISI THEOLOGICAL ACADEMY AND SEMINARY
PUBLISHING HOUSE
Tbilisi
2016**

თბილისის სასულიერო აკადემია

საღვთისმეტყველო-სამეცნიერო

შ რ ო მ ე ბ ი

VII

თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის
გამომცემლობა

თბილისი
2016

UDC (უბკ) 27-1
ს - 333

რედაქტორი: **ედიშერ ჭელიძე**
ფილოლოგიის და თეოლოგიის დოქტორი

Editor: Edisher Chelidze
Doctor of Philology and Theology

რეცენზენტი: **ანა ჭუმბურიძე**
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

Reviewer: Anna Chumburidze
Doctor of Philology

შ ი ნ ა ა რ ს ი

ნ ბ ი ნ ლ ა ს ა ვ ა ნ ე მ ბ ი

პროტოპრესვიტერი გიორგი ზვიადაძე

- ათონის ივერთა მონასტერი – ქართლის სულიერი მეწინამძღვრე ----- 9

ბ ი ბ ლ ი ი ს ე ბ გ ე მ ბ ე ტ ი კ ა

ირაკლი ორჭონია

- საეკლესიო ეგზეგეზისი წმინდა წერილის სიტყვებისა: „არა იხილოს კაცმან პირი ჩემი და ცხონდეს“ ----- 23

პ ა ტ რ ი ს ტ ი კ ა

წმ. მაქსიმე აღმსარებელი

- ორასეული ღმრთისმეტყუელებისათვის (პირველი ასეული) (ტექსტი სელნაწერ A 39-ის მიხედვით გამოსაცემად მოამზადა დეკანოზმა ირაკლი ახალაძემ, წინათქმა, სქოლიოები და ბერძნული ტექსტი დაურთო ედიშერ ჭელიძემ) ----- 58

ლ ი ტ უ რ გ ი კ ა

დეკანოზი ბიძინა გუნია

- კითხვა-მიგებანი ლიტურგიკულ საკითხებზე ----- 135

პ ო მ ი ლ ე ტ ი კ ა

ლელა ხაჩიძე

- წმ. გრიგოლ ნოსელის ქადაგება სტეფანე პირველმოწამის შესახებ და მისი სტეფანე სანანოაძისეული თარგმანი ----- 166

დოკუმენტთა

დავით ბრეგვაძე

- წმინდა ლეონ დიდის «ტომოსის» ძველი ქართული თარგმანი---215

პოლემიკური ღვთისმეტყველება

ედიშერ ჭელიძე

- როგორი კაცობრივი სხეული მიიღო მაცხოვარმა – ადამის დაცემამდელი (ცოდვამდელი) თუ დაცემის (ცოდვის) შემდგომი? ----- 272
- **დანართი I:** დამატებითი წყაროები მაცხოვრის კაცობრივი სხეულის თვისობრივ ნიშნეულობათა შესახებ ----- 356
- **დანართი II:** წმ. მაქსიმე აღმსარებლის სწავლება მაცხოვრის კაცობრივი ბუნების ვნებულებითი თვისების შესახებ ----- 391

საეკლესიო ფილოლოგია

მღვდელი იოსებ გელუკაშვილი

- წმ. ეფრემ მცირის ერთი უცნობი კოლოფონის შესახებ ----- 395

საეკლესიო კერძოლოგია

კახა შჩერბაკოვი

- წმინდა გიორგის 10 ნოემბრის (ახ. სტ. 23) დღესასწაულის სახელწოდებისა და ისტორიისათვის ----- 398

ლიტურგიკული ღვთისმეტყველება

მღვდელი ლონგინოზ სუარიშვილი

- ევქარისტული ცთომილებანი ლათინთა და სომეხთა ეკლესიებში ----- 485

C o n t e n t s

HOLY DWELLINGS

Protopresbyter Giorgi Zviadadze

- The Monastery of Iviron on Mount Athos – Spiritual Leader of Kartli ----- 9

THE EXEGESIS OF THE BIBLE

Irakli Orjonia

- The Ecclesiastical Exegesis of the words of the Holy Scripture: «There shall no man see me, and live» ----- 23

PATRISTICS

St. Maximus the Confessor

- Two Hundred Chapters (First Century) ----- 58

LITURGICS

Archpriest Bidzina Gunia

- For Definition of Several Liturgic Topics ----- 135

HOMILETICS

Lela Khachidze

- Homily of St. Gregory of Nyssa on St. Stephen the Protomartyr and its Georgian Translation by Stephen Sananoisdze-Chkondideli ----- 166

DOGMATICS

Davit Bregvadze

- The **Tomos** of st. Leo the Great and its ancient Georgian Translation ----- 215

POLEMICAL THEOLOGY

Edisher Chelidze

- What kind of Body was assumed by the Saviour – The body of Adam before the Fall (before the Sin) or after the fall (after the Sin)? ----- 272
- *Appendix I: Additional Sources concerning the Essential Features of the Savior's Human Body* ----- 356
- *Appendix II: The Teaching of st. Maximus the Confessor concerning the Possible Feature of the Savior's Human Nature* ----- 391

ECCLESIASTICAL PHILOLOGY

Priest Ioseb Gelukashvili

- Concerning the unknown colophon of st. Ephrem Mtsire - 395

ECCLESIASTICAL HEORTOLOGY

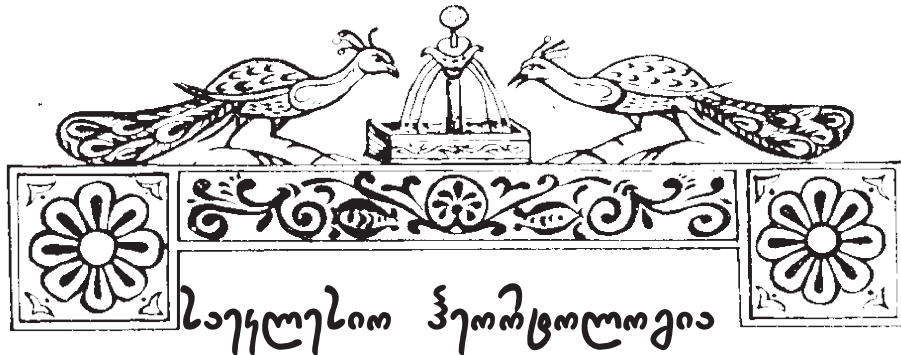
Kakha Shcherbakovi

- On the Title and History of the Feast Day of St. George on November 10 (23 November on New Style) ----- 398

LITURGICAL THEOLOGY

Priest Longinoz Suarishvili

- Eucharistic Errors in the Latin and Armenian Churches - 485

კახა შჩერბაკოვი

**წმინდა გიორგის 10 ნომბრის (ახ. სტ. 23)
დღესასწაულის სახელწოდებისა და ისტორიისათვის**

**10 ნომბრის გიორგობა V-X საუკუნეების ქართულ
ლიტურგიკულ და ჰაგიოგრაფიულ ძეგლებში**

პირველი ლიტურგიკული კრებული, რომელშიც დაფიქსირებულია წმ. გიორგის დღესასწაულები, ესაა „იერუსალიმის ლექციონარის“ სახელით ცნობილი IV-V სს-ის ტიპიკონი¹.

10 ნომბრის ხსენება ხსენებული „ლექციონარის“ ქართულ რედაქციაში, კერძოდ კალა-ლატალის ნუსხებში, ასეა აღნიშნული: „**ხსენება წმიდისა გიორგისი და სატფური ეკლესიისა**“².

ამრიგად, ნათელია, რომ აღნიშნული დღე უკავშირდება არა წამებას, არამედ ტაძრის სატფურებას ანუ კურთხევა-განახლებას.

¹ К. Кекелидзе, *Иерусалимский Канонарь VII века (грузинская версия)*, Тифлис 1912, აგრეთვე ბ. უტიე, კ. კეკელიძე და ქართული ლექციონარის საკითხები. მრავალთაფი X, თბ. 1983, გვ. 28. აგრეთვე ქართული ლექციონარის პარიზული ხელნაწერი, ტ. I, ნაწილი I, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს კ. დანელიამ, სტ. ჩხენკელმა, და ბ. შავიშვილმა. თბ. 1987, გვ. 463.

² К. Кекелидзе, *Иерусалимский Канонарь*, с. 142.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

ციტირებული ტექსტი, როგორც მივუთითეთ, ეკუთვნის „იერუსალიმის ლექციონარის“ იმ ნუსხებს (კალა-ლატალი), რომლებიც კ. კეკელიძემ 1912 წელს გამოსცა. თითქმის იგივე ტექსტია «ლექციონარის» პარიზულ ნუსხაშიც:

„ენბიგონეს დაბასა, სატფური ეკლესიისაჲ და ვსენებაჲ წმიდისა გიორგისი“¹.

დაბა „ენბიგონის“ დამატება მცირედ განასხვავებს კალა-ლატალის „ლექციონარებსა“ და პარიზულ ნუსხას ერთმანეთისაგან.

წმ. გიორგის ამ დღესასწაულს ყურადღება მიაქცია კ. კეკელიძემ. მან იერუსალიმის „ლექციონარის“ ტექსტს დაურთო კომენტარები. 87-ე კომენტარი ეძღვნება 10 ნოემბერს. ესაა მცირე ზომის გამოკვლევა აღნიშნული დღესასწაულის შესახებ².

კ. კეკელიძემ წმიდა გიორგის ცხოვრებიდან ერთი ფაქტის ამოღება (ბორბალზე წამება), მისი დღესასწაულად ქცევა და 10 ნოემბერს აღნიშვნა არადამაჯერებლად მიიჩნია, რადგან ამით იკარგებოდა „ძველი ივერიის“ ის „ნორმები და განცდები“, რომლითაც იგი დაახლოებული იყო პალესტინა-იერუსალიმთან³.

მკვლევარი, ასევე, შეეხო ტიმოთე გაბაშვილის ცნობას 10 ნოემბრის დღესასწაულის დადგენის შესახებ, რაც ასეთი სახისაა:

1 M.Tarchnishvili, Scriptorum Iberici, Tome 13, Le Grand Lectionnaire (v-VIII s.) de L.,Eglise de Jerusalem,Tome II, Louvain, 1960, გვ. 61. მ. თარხნიშვილის მითითებით, პირველად ქართული ლექციონარი უნდა შედგენილიყო V საუკუნეში. კ. კეკელიძის მოსაზრება ბერძნული დედნისა და მისი ქართული მოღვლის შექმნის პერიოდის შესახებ არ ეთანხმება მ. თარხნიშვილის შესვლულებას. ამ საკითხს შეეხო ბ. უტიე, რომელმაც გამოაგონა ქართული ლექციონარების ოცზე მეტი ხელნაწერის ფრაგმენტი. ბ. უტიე წერს: „სხვადასხვა ავტორი ქართულ კანონს სხვადასხვანაირად ათარიღებს. კ. კეკელიძე ფიქრობდა, რომ ბერძნული მოღვლი ქართული კანონისა შექმნილია 634 და 644 წლებში, ქართული თარგმანი კი არა უგვიანეს 750 წლისა. მ. თარხნიშვილის აზრით, ქართული კანონის პირველი ფენა V საუკუნეს ეკუთვნის. ჭეშმარიტი ნათქვამია. მართლაც, ამ ლიტურგიკულ წიგნში მრავალი ფენაა. ყველას ერთი თარიღი არ მიუღებია“. იხ. მრავალთაფი, X, გვ. 32.

² Кекелидзе, с. 282-286.

³ Кекелидзе, с. 284.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

„...მაშინ ახოვანი გიორგი ბეჭედსა თუსსა მისცემს პარვიკარტოს და ეტყვის, ვითარმედ: ვიცი, რამეთუ დიოკლეტიანეს ეგულვების წამებაჲ და სიკვდილი ჩემი, ხოლო შენ ბეჭედი ესე განავაჭრე და გვამი ჩემი წარიღე და დამარხე ლუდიად. და იქმნა ესრეთ. და თითოსახეთა და სატანჯველთა შემდგომად თავი წარკვეთეს და წმიდა იგი გვამი მისი მოიღო და დამარხა პარვიკარტოს ლუდიას ნოემბერსა გ(3) და კვალად სწორსაცა მისსაცა, ილორს მონასტერსა წმიდისა გიორგისასა, სასწაულთა მათთვის, რომელნი იქმნებიან წლითი-წლად“.

ამ ადგილის გვერდით აშიაზე ავტორისავე ხელით მინაწერია:

„რამეთუ კაცთა ვიეთმე უმეცართა დღესასწაულისათვის წმიდისა გიორგისი სწორზე სასწაულთაცა ჩვენება უარყვეს, რამეთუ ნამეტნავი დღესასწაული არს-ო“.

D ხელნაწერში ტიმოთეს დამატებით მიუწერია:

„და კვალად ნოემბერსა ი(10) დააკრეს ურმის-თვალსა წმიდა მოწამე გიორგი“¹.

ძველქართულად მოიპოვება წმინდა გიორგის „ცხოვრება-მარტვილობის“ ოთხი ვრცელი რედაქცია. უძველესია X ს-ის ხელნაწერი, რომლის ავტორია, თბზულებისავე მიხედვით, წმ. გიორგის მოწაფე და მისი საქმეების მხილველი ბასიქარტოსი. მეორე რედაქცია XI-XII სს-ის ხელნაწერებითაა მოღწეული. მისი ავტორიც იგივეა (პასიკარტოსი), რაც ცხადყოფს, რომ ორივე ქართული თარგმანი რედაქციულად ერთი წარმომავლობისაა და ეკუთვნის სხვადასხვა მთარგმნელს. მესამე რედაქცია სათაურშივე გვამცნობს, რომ იგი ეკუთვნის სვიმეონ მეტაფრასტს და თარგმნილია ექვთიმე ათონელის მიერ 990 წელს. მეოთხე რედაქცია XII-XIII საუკუნეებშია თარგმნილი, სავარაუდოდ, გელათურ სკოლაში და სხვაობს ზემორე რედაქციებისაგან. ამათ გარდა, არსებობს, ასევე, „სვინაქსარული“ მოკლე რედაქცია, რომელიც შედის წმ. გიორგი მთაწმინდელის „დიდ სვინაქსარში“. ესეც განსხვავებული ვერსიაა (აქ იხსენიება წმ. გიორგის მშობლები - გერონტიოსი და პოლიტრონია).

¹ ელ. მეტრეველი, ტიმოთე გაბაშვილის „მიმოსვლა“, თბ. 1977, გვ. 70-71.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

ჩამოთვლილი ოთხი ვრცელი „მარტვილობიდან“ ოთხივე ერთხმად მიუთითებს, რომ წმ. გიორგი აღესრულა 23 აპრილს¹,

1 ე. გაბიაშვილი, წმინდა გიორგი ძველ ქართულ მწერლობაში, თბ. 1991, გვ. 73, 159, 178, 199. წმ. გიორგის „ცხოვრების“ უძველეს რედაქციად მიჩნეულია ვენის პალიმფსესტი, რომელიც V საუკუნით თარიღდება. დ. დეტლეფსენმა გაშიფრა იგი და 1858 წელს გამოსცა ამ ხელნაწერის ფრაგმენტები (ლ. კვირიკაშვილი, ბიზანტიური და ქართული ჰიმნოგრაფიის საკითხები, საგლობლები გიორგი მთავარმოწამეზე, საკანდიდატო დისერტაცია, თბ. 1970, გვ. 67). ა. კირპიჩნიკოვმა (ნაშრომში - წმ. გიორგი და მამაცი ეგორი) წმ. გიორგის „ცხოვრებათა“ შესწავლის შემდგომ გამოყო რამდენიმე რედაქცია: A-კანონიკური ტექსტი, B-აპოკრიფი, C-აპოკრიფის განსხვავებული ტიპი, ცნობილი უმეტესად სლავური ხელნაწერების მიხედვით. ა. კირპიჩნიკოვის მიხედვით, წმ. გიორგის კანონიკური „ცხოვრების“ წყაროს წარმოადგენს B ანუ აპოკრიფული რედაქცია, სადაც „დადიანე“ აწამებს წმინდანს (კვირიკაშვილი, გვ. 67-68). კირპიჩნიკოვის შემდგომ წმ. გიორგის „ცხოვრებათა“ შესწავლა განახორციელა ა. ვესელოვსკიმ. მან თეორიულად დასაშვებად მიიჩნია უძველეს რედაქციად კირპიჩნიკოვის მიერ B ლიტერიით აღნიშნული აპოკრიფული „ცხოვრება“, მაგრამ მაინც ივარაუდა X-რედაქციის არსებობა, რომელიც წმ. გიორგის წამებას უკავშირებდა დიოკლეტიანეს ეპოქას და მასთან ერთად ასახელებდა ადგილობრივ ხელისუფალს - დადიანეს, ხოლო A და B რედაქციები სხვადასხვაგვარ (თავისებურ) განვითარებას წარმოადგენდა X-რედაქციისას. მკვლევარმა დიდი ყურადღება დაუთმო C-რედაქციის ტექსტს, რომელშიც გვხვდება თხრობა წმინდანის მშობლებზე და წამების ადგილის ლოკალიზაციად დასახელებულია დიოსპოლისი ანუ ლილია. წმ. გიორგის „ცხოვრებათა“ საფუძვლიანი გამოკვლევა ეკითხვის ატრეოვე ფრანგ მეცნიერს - ი. დელეიეს. მისი ნაშრომის - „ბერძნული ლეგენდები წმ. მეომართა შესახებ“ მესამე თავი ეხება წმ. გიორგის საკითხს. აღნიშნულმა მეცნიერმა უარი თქვა კანონიკური და აპოკრიფული „ცხოვრების“ რედაქციების გამოყოფაზე. მისი აზრით, წმ. გიორგის ცხოვრების პირველი რედაქცია არის ის ტექსტი, რომელიც დ. დეტლეფსენმა აღმოაჩინა ანუ მესუთე საუკუნის ვენის პალიმფსესტის ფრაგმენტები, თუმცა დელეიე იმოწმებს მის ლათინურ თარგმანს, რომელსაც ახლავს მინაწერი. ამ მინაწერის მიხედვით წმ. გიორგის წამებანი აღუწესხავს მის მსახურს - პასიკარტეს. დელეიეს მითითებით

კახა შერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნომბრის დღესასწაული

მაგრამ არსადაა ნახსენები მოწამის ურმის-თვალზე დაკვრის თარიღი. ამასთან, შევნიშნავთ, რომ ცნობა წმინდა გიორგის სხეულის გადასვენების თაობაზე პალესტინაში დაცულია მხოლოდ წამების მე-4 რედაქციაში:

„აწ უკუე შემდგომად ჩემისა განსლვისა, უბადრუკისა ამის სხეულისა ჩემისა აღმღებელი ანდერძით ჩემითურთ, რომელი ვყავ პირველ შეპყრობისა ჩემისა, უფლისა წარმმართველობითა შენითა, პალესტინედ სახიდ მკვიდრობისა ჩემისა აღვედ“¹.

ეს უწყება სწავობს ტიმოთე გაბაშვილისეული უწყებისგან, სადაც „ბეჭდის გაყიდვა“ ნახსენები.

ტიმოთე გაბაშვილს შეშლია წმ. გიორგის იმ მოწაფის სახელი, რომელმაც წაასვენა მისი სხეული პალესტინაში. თავდა-

„ცხოვრების“ მეორე ვერსიას წარმოადგენს ვატიკანის 916 წლის ხელნაწერი (N 166, ფ. 278-288), არსებობს ამ რედაქციის რამდენიმე განსხვავებული ვარიანტი. ფრანგი მეცნიერის დაკვირვებით დიოკლეტიანე მეფე ჩნდება უპველესი ლეგენდის გადამუშავების შემდგომ, მანამდე კი წმ. გიორგის მწამებლად სახელდებულია სპარსეთის მეფე დადიანე და სხვა 78 მეფე (კვირიკაშვილი, გვ. 70.). დღემდე დიდ მნიშვნელობას ინარჩუნებს ცნობილი გერმანელი მეცნიერის, კ. კრუმბახერის ნაშრომი - „წმ. გიორგი ბერძნულ გადმოცემაში“. მან, დელოიეს მსგავსად, უარი თქვა აპოკრიფული აქტების გამოყოფაზე, რადგან ე. წ. „აპოკრიფული“ ტექსტები სხვადასხვა დროის ფენებს შეიცავენ. კრუმბახერმა წმ. გიორგის „ცხოვრების“ ბერძნული ტექსტების სამი ტიპი დაადგინა: „დადიანესი“, „დიოკლეტიანესი ძველი“, და „დიოკლეტიანესი ახალი“. კრუმბახერის მიერ განხორციელებული პუბლიკაცია შეიცავს 14 ბერძნულ ტექსტს, აქედან 11 მანამდე გამოუცემელი იყო (კვირიკაშვილი, 72-73.). ა. ერპარდი აღნიშნავს, რომ რომანოზ მელოლოსის „კონტაკიონები“ წმ. გიორგიზე, ვენის პალიმფსესტთან ერთად, წარმოადგენს იმის დასაბუთებას, რომ არსებობდა წმ. მოწამის „ცხოვრებათა“ რედაქციების მრავალრიცხოვანი ნაკადი (კვირიკაშვილი, გვ. 73.). გვინდა აღვნიშნოთ, რომ წმ. გიორგის „ცხოვრებათა“ რედაქციების კვლევისათვის, სხვა თარგმანებთან ერთად, დიდი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს ქართულ ვერსიებსაც, ისინი ბევრი რამით უახლოვდებიან ერთმანეთს, მაგრამ განსხვავდებიან კიდევ.

¹ გაბიპაშვილი, გვ. 195

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

პირველად იგი ახსენებს ღვლიკერის, შემდგომ შლის და ზემოდან აწერს პარვიკარტოსს, იგივე სურათია D ხელნაწერშიც, ხოლო C-ში გაუსწორებელი დარჩენია¹. ჩასწორების მიზეზი მარტივია, ღვლიკერი (ღორაკლეოზი, ღლუკერი, ღულვიკერიოზი, ღვლვიკერი) არის ის პირი, ვისაც წმ. გიორგიმ ხარი გაუცოცხლა და ვინც აღიარა, სასწაულიდან გამომდინარე, ჭეშმარიტი ღმერთი, რის გამოც დიოკლეტიანემ უმაღვე სასტიკი წამებით მოაკვლევინა, ხოლო პარვიკარტოსი კი ისაა, ვინც თავიდანვე იცნობდა მოწამეს და შემდგომ აღწერა მისი მარტვილობა. ამასთან, D ხელნაწერში, როგორც ითქვა, ტიმოთე გაბაშვილს მიუწერია „**კვალად ნოემბერსა ი(10) დააკრეს ურმის-თვალსა წმ. მოწამე გიორგი**“. ხელნაწერთა ჩასწორებები გვაგვარაუდებინებს, რომ ტიმოთე გაბაშვილი ხელმძღვანელობდა არა წერილობითი წყაროთი, არამედ ზეპირი გადმოცემით.

ვფიქრობთ, საინტერესოა ის გარემოება, თუ რა აკავშირებდა წმინდანს პალესტინასთან და რატომ სურდა მას თავისი ნაწამები სხეულის იქ გადასვენება:

„...პალესტინეს უკუე, დედულეთსა დაბასა წმიდისა გიორგისასა, სადა-იგი სხენან ყოვლადწმიდანი ნაწილნი მისნი სახელსა მისსა ზედა აღშენებულსა ტაძარსა“².

ამ უწყებიდან ჩანს, რომ წმინდა გიორგის დედულეთი პალესტინის დაბა ლიდიას, რადგან ადგილი, სადაც მისი წმინდა ნაწილები განისვენებს და სადაც მისი ტაძარია, არის სწორედ დაბა ლიდია. ამასვე მოწმობს სხვა უწყებები:

„...ხოლო იყო მამულით კაბადუკიისაჲ, აღზრდით პალესტინისაჲ...“³.

¹ მეტრეველი, გვ. 71.

² გაბიძაშვილი, გვ. 86.

³ წამებაჲ და შესხმაჲ წმიდისა და დიდებულისა ქრისტეს მოწამისა გიორგისი, აღწერილი სუმეონ ლოლოთეგისა მიერ, რომელი იკითხვების საბერძნეთისა უმრავლესთა ეკლესიათა შინა, რამეთუ სიღრმისათვის იჭუშევენ ამას, გაბიძაშვილი, გვ. 61. საგულისხმოა, რომ წმ. გიორგის „ცხოვრებათა“ სუთი რედაქციიდან მხოლოდ სვიმეონ ლოლოთეგისეული რედაქცია განაწესებს მის ხსენებას: „თუესა ნოემბერსა ი და აპრილსა

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნომბრის დღესასწაული

„...შთამომავალი უკუე კაბადუკიელთა სოფლით, ...რომელ არღა დამწყებელი წუერგამოობისაჲ ობოლ იქმნა მამისაგან, ...ხოლო დედითურთ აღდგომილი კაპაბადუკიით პალესტინადვე გარდაემკურღა მიერ მყოფობისაჲს დედისა მისისა“¹.

„...ხოლო კაცობრივ ქუეყანაჲ მისი მამული იყო ჩუენი ესე ქუეყანაჲ კაბადუკიისაჲ, ...რომელი აღმოეცენა აქა და აღორძნდა ქუეყანასა პალესტინისასა...“².

„...და მთავარმოწამე გიორგი, რომელიც იმყოფებოდა ჟამსა მას პალესტინესა შინა ქალაქსა ობლად დაშთომილი ქრისტიანეთა მორწმუნეთა შვილი, ...კომსად დადგინებულ იყო მისვე მძლავრისა მის მეფისაგან...“³.

„პალესტინედ სახედ მკვიდრობისა ჩემისა აღვედ...“⁴ (ეს თვით წმინდანის სიტყვებია).

როგორც უკვე ითქვა, კ. კეკელიძე შეეხო ტიმოთე გაბაშვილის ცნობას იმის თაობაზე, რომ 10 ნომბერი დადგენილი იყო ილორის მონასტრის სასწაულის გამო, მაგრამ ილორის ტაძარი XI საუკუნეში აიგო, ხოლო «იერუსალიმური ლექციონარი», რაც კ. კეკელიძის აზრით VII-VIII საუკუნისაა (ე. ჭელიძე აღნიშნული ძეგლის ქართულ თარგმანს IX ს-ის 20-იანი წლებით ათარიღებს)⁵

კვ“. როგორც ჩანს, აღნიშნული „ცხოვრების“ მთარგმნელი, წმ. ექვთიმე ათონელი, 10 ნომბრის დამატებით ქართულ ტრადიციას უსვამს ხაზს, რადგან წმ. გიორგი ათონელის მიხედვით, 10 ნომბრის გიორგობას „ბერძენნი არა დიად დღესასწაულობდნენ“.

1 წამებაჲ წმიდისა დიდისა მოწამისა გიორგისი, გაბიძაშვილი, გვ. 180.

2 შესხმად წმიდისა და დიდებულისა მოწამისა გიორგისი, რომელი თქუა წმიდამან ბასილი დღესა მას ლუაწლისა მისისასა, გაბიძაშვილი, გვ. 223-224.

3 ამბროსი ნეკრესელის ქადაგება, გაბიძაშვილი, გვ. 273-274.

4 გაბიძაშვილი, გვ. 195.

5 მკვლევარი მიიჩნევს, რომ «საბაწმიდისა განგება», რაც წმ. გრიგოლ ხანცთელის, მისივე თხოვნის პასუხად, საბაწმინდან გამოუგზავნეს, სწორედ «იერუსალიმური ლექციონარია», ხოლო ვინაიდან ამ მოვლენას

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

და რაც V-VIII საუკუნეების იერუსალიმურ-პალესტინურ წეს-განგებას ასახავს, იქ კი, როგორც უკვე მივუთითებდით, ასეთი ტექსტია:

„ვსენებად წმიდისა გიორგისი და სატფური ეკლესიისაჲ“ (კალა-ლატალის ხელნაწერები), „ენბიგონეს დაბასა, სატფური ეკლესიისაჲ და ვსენებად წმიდისა გიორგისი“ (პარიზული ხელნაწერი).

შესაბამისად, ტიმოთე გაბაშვილის ზემორე ცნობა საფუძველსაა მოკლებული, ვინაიდან იმის გამო, რომ ეს დღესასწაული ილორის ტაძრის აგებამდე ბევრად ადრეა განწესებული, თანაც უკავშირდება სატფურებას და არა სასწაულს ანდა წამებას.

ამრიგად, ტიმოთე გაბაშვილის უწყებით, 3 ნოემბერი არის პარეკარტოსის მიერ წმ. გიორგის სხეულის გადასვენებისა და პალესტინაში დაკრძალვის დღე, ხოლო მისი სწორი 10 ნოემბერი ილორის ტაძრის დღესასწაული და ურმის-თვალზე დაკვრის ხსენება.

ვფიქრობთ, 10 ნოემბრის ყველაზე მართებულ ლიტურგიკულ ახსნას გეთავაზობს კ. კეკელიძე:

„ცხადია, ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს 3 ნოემბრის განახლების დღესასწაულის განტევებასთან, რომელიც უდავოდ გრძელდებოდა რვა დღე (ე. ი. სწორის ჩათვლით, კ. შ.). ლიდიის ტაძრის განახლება თავისი მნიშვნელობით უთანაბრდებოდა აღდგომის ტაძრის განახლებას (კურთხევას, კ. შ.), რომელიც 13 სექტემბერს აღინიშნებოდა და რომელიც დღესასწაულიც გრძელდებოდა, სიღვია აკვიტანელისა და ასევე გამოცემული ძეგლის თანახმად, (გულისხმობს ლექციონარს, კ. შ.) რვა დღე. ის რომ 3 ნოემბრის „განახლება“ ისეთივე დიდ დღესასწაულად იყო მიჩნეული, როგორც 13 სექტემბრის „განახლება“, მტკიცდება შემდეგი

ადგილი ჰქონდა IX ს-ის 20-იან წლებში (აშოტ კუროპალატის მეფეობის [826 წ.] ახლო ხანებში), შესაბამისად, ე. ჭელიძის დასკვნით, თარგმანი შესრულებულია IX ს-ის I მეოთხედში. ის ძველი ქართული ლიტურჯის ძეგლები, ძეგლები თარგმნა, გამოსაცემად მოამზადა და სქოლიოები დაურთო ე. ჭელიძემ, I, თბილისი, 2008, გვ. 765-807 [ქვემოთ შემოკლებით: ძველი ქართული...].

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

გარემოებით: საქართველოში სექტემბრის თვეს „ენკენის“ დღესასწაულის გამო „ენკენობის თვე“ ეწოდება. სწორედ ასევე ნოემბერს წმიდა გიორგის ტაძრის ენკენის გამო ეწოდება „გიორგობის თვე“¹.

წმინდა გიორგის სსენებულ დღესასწაულს ვხვდებით ორ ქართულ ჰაგიოგრაფიულ ძეგლში. პირველია „კოსტანტი კახის მარტვილობა“, სადაც ანონიმი ავტორი სამგზის ახსენებს 10 ნოემბერის დღესასწაულს:

„და ვითარცა-ესე მე აღვიარებ წინაშე უსჯულოდსა ამის მეფისა, შენცა, სახიერო უფალო, აღვიარებ მე წინაშე ანგელოზთა შენთა და ვითარცა დღეინდელსა ამას დღესა შინა აღიდუ ღირსი შენი მოწამე წმიდა გიორგი და შეიწირენ შრომანი მისნი და დათხევად უბიწოდსა სისხლისა მისისაჲ, შეიწირენ უნდოდცა ესე სისხლნი ჩემნი და მომეც მე ნაწილი მის თანა, რადთა წილ მხუდეს რჩეულთა შენთა თანა, რამეთუ სამკუდრებელი შენი მტკიცე არს ჩემდა“.

„წარავლინა მან ერთი წინაშე-მდგომელთაგანი უცხოთესლი და მან მოჰკუთა თავი მისი მახულითა, პარასკევსა ი(10) ნოემბერსა“.

„ხოლო აღესრულა იგი (კოსტანტი კახი) კეთილითა აღსარებითა თთუესა ნოემბერსა ათსა, დღესასწაულსა წმიდისა გიორგისასა, რომლისაცა თანაზიარ იქმნა, დღე იყო პარასკევი“² („პარასკევი დღეს“ შემთხვევით არ ახსენებს ჰაგიოგრაფი, რადგან წმ. გიორგის „მარტვილობათა“ ორი ძველი რედაქცია გვაუწყებს, რომ მას თავი მოკვეთეს სწორედ „პარასკევი“ დღეს)³.

პირველი ციტატა წარმოადგენს წმ. კოსტანტი კახის წინასამარტვილო ლოცვას. ეჭვგარეშეა, რომ ამ უწყებაში, სადაც

¹ Кекелидзе, с. 286.

² ცხორებაჲ და წამებაჲ წმიდისა მოწამისა კოსტანტინე ქართველისაჲ, რომელი იწამა ბაბილონელთა მეფისა ჯვარის მიერ, ძველი ქართული ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, (V-XII), თბ. 1989, გვ. 170.

³ გაბიძაშვილი, გვ. 73, 159.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

მოწამის ლოცვაა წარმოდგენილი, 10 ნოემბერი უკავშირდება უშუალოდ წმ. გიორგის მარტვილობას (ე. ი. აღსასრულს), მესამე ციტატაში კი 10 ნოემბერი უკვე დღესასწაულადაა მოხსენიებული. გამომდინარე პირველი ციტატიდან, აქაც წმ. გიორგის მოწამეობრივი აღსასრული იგულისხმება.

მეორე ძეგლი, სადაც ჩვენთვის საინტერესო საკითხზეა საუბარი, არის „ცხოვრება გრიგოლ ხანცთელისა“. გიორგი მერჩულე გვაუწყებს:

„...გიორგიწმიდობისა თთუშ რაა დადგეს, მარხუაა წუელითა ვიდრე გიორგიწმიდობამდე“¹.

აღნიშნული ცნობა მრავალმხრივ საინტერესოა. გარდა იმისა, რომ აქ იხსენიება გიორგობა, როგორც „გიორგიწმიდობა“, საყურადღებოა, რომ თვით თვეც ასეა წოდებული.

ვფიქრობთ, განსაკუთრებულ დაკვირვებას საჭიროებს ჰაგიოგრაფის უწყება იმის შესახებ, რომ „გიორგიწმიდობის თვის“ ანუ ნოემბრის დადგომიდან იწყება მარხვა „წუელით“ ანუ რძის ნაწარმით, რაც გრძელდება ვიდრე „გიორგიწმიდობამდე“ ე. ი. 10 ნოემბრამდე. აქ იბადება სამი კითხვა:

პირველი კითხვა:

რომელი ტიპიკონიდან არის აღებული ზემოხსენებული მარხვა, – საბაწმიდურიდან თუ კონსტანტინოპოლურიდან?

წმ. გრიგოლ ხანცთელის „ცხოვრებაში“ გიორგი მერჩულე, როგორც ცნობილია, საგანგებოდ საუბრობს ბერ-მონაზვნური წეს-განგებების შესახებ:

„ხოლო მამაა გრიგოლ გულსა-ეტყოდა, ვითარმედ: «ვითარცა მონასტრისა ჩემისა მამანი სათნოებითა უზეშთაეს არიან ჟამისა ამის მონაზონთაჲსა, ეგრეცა წეს არს წესი საღმრთოჲ საეკლესიოჲ ეკლესიასა შინა ჩემსა დაწესებად ბრძენთაგან განუკითხველი». ... ამისთვის განიზრახა წარსვლაჲ ქრისტეს საჭურჭლედ, მეორედ იერუსალჴმდ რომელ არს კოსტანტინეპოლისი და ყოველთა საჩინოთა საბერძნეთისა წმიდათა ადგილთა მოხილვად და ლოცვად. მას ჟამსა იერუსალემს წარმავალი ვინმე პოვა მეგობარი თუსი და მას

¹ პეველი ქართული ..., გვ. 530.

დაჰვედრა საბაწმიდისა წესისა დაწერად და წარმოცემად და ძმათა თუსთა კაცნი მოძღუარნი უჩინნა და მშუდობად მათ და აღუთქუა კუალად აღრე მოსლვად¹.

იმ დრომდე, ვიდრე წმ. გრიგოლი გაემართებოდა კონსტანტინოპოლისკენ და საბერძნეთის სხვა „საჩინო“ ე. ი. გამოჩენილი მონასტრებისაკენ (მათ შორის, უპირველესად, უნდა ვიგულისხმოთ სტუდიელთა ცნობილი მონასტერი, რომლის წესგანგებაც საბერძნეთში ყველაზე სახელგანთქმული იყო იმ დროისთვის)², ვიდრე წმინდა მამას მოართმევდნენ „საბაწმიდის“ ტიპიკონს, მანამდე ხანცთის უდაზნო მოქმედებდა საკუთრივ გრიგოლისეული განწესებებით, რაც, რა თქმა უნდა, გულისხმობს ადგილობრივად შემუშავებულ ტრადიციასაც.

1 ბეგლი ქართული ..., გვ. 524.

2 როგორც შენიშნულია, გრიგოლი პირადად უნდა შეხვედროდა წმ. თეოდორე სტუდიელს. ე. ჭელიძე მიუთითებს: „მან [გრიგოლმა] პირადად იმოგზაურა კონსტანტინოპოლში და მოიხილა ელადის ანუ კონტინენტური საბერძნეთის ყველა სიწმინდე. როგორც ვვარაუდობდით, ის შეიძლება პირადად შეხვდა და უეჭველად შეხვდებოდა სახელგანთქმულ წმ. თეოდორე სტუდიელს, რომელიც მაშინ ჯერ კიდევ ცოცხალი. როდესაც გრიგოლ ხანძთელი მოდის კონსტანტინოპოლიდან და საქართველოში შემოდის მაშინ აღესრულება თეოდორე სტუდიელი (826 წელს), მაგრამ საბერძნეთში გრიგოლის ყოფნისას ის ცოცხალი იყო და კონსტანტინოპოლის ყველაზე თვალსაჩინო მოღვაწე, ცხადია, არ დარჩებოდა იგნორირებული გრიგოლ ხანძთელის მიერ, რომელიც სწორედ კონსტანტინოპოლში წავიდა და სწორედ იმ კონსტანტინოპოლურისიწმინდეების სრული გაცნობისა და შესწავლა-აღქმის მიზანდასახულობა ჰქონდა. ის სტუდიის მონასტერს, რომელიც ლიდერი, წინამძღვარი იყო მაშინდელი საეკლესიო ცხოვრებისა და მოღვაწეობისა კონსტანტინოპოლში, ცხადია, გვერდს ვერ აუვლიდა. ამიტომ სრულიად ლოგიკური გვეჩვენება ვთქვათ, რომ იგი პირადადაც შეხვდებოდა წმ. თეოდორე სტუდიელს და მრავალ სხვას“, http://library.church.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=587†3A2016-04-07-16-59-48&catid=54†3A2016-03-23-07-24-06&Itemid=73&lang=ka..

„და თანაწარიყვანნა საბა, დედის დისწული თუსი, და ერთი ვინმე სხუად მოწაფე და წარემართა საბერძნეთად და მოიწია კოსტანტინეპოლისს, და თაყვანის-სცა ძელსა ცხორებისასა და წმიდათა ყოველთა ნაწილსა. და სიხარულით მოვლნა ყოველნი წმიდანი ადგილნი სალოცველნი, რამეთუ მრავალთა ენათა წურთილ იყო იგი და მრავალ-მოსწავლე-ყოფილ კელითა კეთილადმსახურებისადათა. და რომელიმე სახილავი მოძღუარ იხ. კეთილის ექმნის და რომელიმე განსაკრძალველ ბოროტისათუს. და ესრეთ მოვიდეს ხანცთად, მონასტრად თუსა. მაშინ იერუსალჴმით მოიწია კაცი, რომელმან მოართუა საბაწმიდისა განგებად დაწერილი. ... ხოლო ნეტარმან გრიგოლ მას ჟამსა განაწესა წესი თუსისა ეკლესიისა და მონასტრისა და, სიბრძნით განსაზღვრებული და მეცნიერებით განბრწყინებული და ყოველთაგან წმიდათა ადგილთა გამორჩევით შეკრებული ვითარცა საფასჴ დაულევნელთა კეთილთა“¹.

აღნიშნული უწყების შემდგომ, გიორგი მერჩულე მოკლედ საუბრობს ხანცთის უდაბნოს იმ ტიპიკონზე, რომელიც წმ. გრიგოლმა დაამკვიდრა საკუთარ მონასტერში. ტიპიკონი ეფუძნებოდა საბაწმიდურ განგებას, „საჩინოთა საბერძნეთისა წმიდათა ადგილთა“ და საკუთრივ წმ. გრიგოლისეულ განწესებებს, რომლებიც აღნიშნულ წეს-განგებათა დამკვიდრებამდე არსებობდა ხანცთაში. ამასთან, როგორც ჩანს, ხანცთაში არსებობდა ადგილობრივი ასკეტური კანონები, რომელთა მიხედვითაც თავდაპირველად იმართებოდა მონასტერი და რომლებიც შემდგომშიც ჰპოვებდა გაგრძელებას. რა გვაძლევს ამის თქმის საშუალებას? ერთი მხრივ ის, რომ ყოველთვის, ყველა მონასტერში, არსებობდა ადგილობრივი ტრადიციები, მონაზვნური წესები, რომლებიც განსხვავდებოდა სხვა მონასტრების ჩვეულებისა და ტრადიციისაგან. აღმოსავლეთში საბაწმიდის მონასტრის წეს-განგება იყო წამყვანი, დასავლეთში - სტუდიელთა მონასტერი, განსაკუთრებით კი IX საუკუნეში. ამათ გარდა, რა თქმა უნდა, იმავე აღმოსავლეთსა და დასავლეთში არსებობდა უამრავი მონასტერი, რომელნიც ძირითადად საბაწმიდისა

¹ ძველი ქართული ..., გვ. 526, 528.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

და სტუდიელთა ლავრების გავლენას განიცდიდა, თუმცა მათ ასევე მრავლად ჰქონდათ საკუთრივ ადგილობრივი ჩვეულებანი, ასკეტური წესები და ტრადიციები. საკმარისი იქნება მივუთითოთ აღმოსავლეთის ისეთი ცნობილ მონასტრებზე, როგორც იყო: წმ. ექვთიმე დიდის, წმ. ხარიტონ აღმსარებლის, ქოზიბას, წმ. თევდოსი დიდის, სპონდიონთა, წმ. გერასიმე იორდანელისა და სხვათა სამოღვაწეო კერები. ყველა მათგანს მოეპოვებოდა დროთა განმავლობაში დამკვიდრებული შიდა სამონასტრო განგებანი. ამის კარგი მაგალითია იოანე-ზოსიმეს კალენდარი, რომელიც ოთხი დედნისგან ე. ი. ოთხი სხვადასხვა ტრადიციის ამსახველი წერილობითი ძეგლისგან არის შემუშავებული.

გიორგი მერჩულე საუბრობს იმ ადგილობრივ ასკეტურ წესებზე, რომლებიც მონაზვნური მოსაგრეობის დასაწყისში განწესებული ჰქონდა წმ. გრიგოლ ხანცთელს. ამ წესებს, როგორც ჩანს, გარკვეული რეგულაციები მიეცა მას შემდეგ, რაც წმ. გრიგოლმა მოიხილა საბერძნეთის მონასტრები და შეისწავლა საბაწმიდური განგება.

აი, რას წერს გიორგი მერჩულე ხანცთელი მამების ადგილობრივ და თავდაპირველ ასკეტურ წესებზე:

„არამედ პირველთა მათ დღეთა ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლისთა ფიცხელ იყო ფრიად კანონი მოწაფეთა მისთა“ (შდრ. პარალელური ახალქართული თარგმანი: „თუმცა ჩუენი ნეტარი მამის გრიგოლის მოღვაწეობის პირველ დღეებში მისი მოწაფეებისათვის მეტად მკაცრი კანონი იყო“)¹, რამეთუ სენაკთა მათთა შინა იყო მცირე სარეცელი და შეურაცხი საგებელი და თითოეული სარწყული წყლისათვის, ხოლო სხუად ნუგეშინისსაცემელი ვორცთაჲ არაჲ აქუნდა საჭამადისაჲ და სასუმადისაჲ ყოლადვე, არამედ რომელი ტრაპეზსა ზედა ერთბამად ჭამიან, მით იყო ცხორებაჲ მათი. და მრავალნი მათგანნი არა სუმიდის ღვინოსა ყოლადვე. და რომელნიცა მიიღებდეს, მცირედ ივუმევდეს. და სენაკებსა მათსა საკუამი არა აქუნდა, რამეთუ ცეცხლი არა აღეგზებოდა და არცა ღამე სანთელი აღანთიან, არამედ ღამე იყო ფსალმუნებაჲ და დღისი წიგნისკითხვაჲ და

¹ ძველი ქართული ..., გვ. 532-533.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

ლოცვამ მარადის, ვითარცა იტყვს დავით: „დღისი ამცნო უფალმან წყალობაჲ მისი და ღამე გალობაჲ მისი“. ხოლო ნეტარმან მამამან გრიგოლ თავადნი დიდნი მარხვანი გარდავლნის მცირედითა კალბანითა უმგბრითა, ხოლო მრჩობლად საზრდელად მისა იყო ყოველთა დღეთა მისთა პური, ნაკლულეგანებით დღესა შინა ერთ ჭამის და წყალი წონითვე მცირედი, ღვინოჲ კულა სიყრმიდანვე არა ესუა და უმრავლესნი სათნოებანი მისნი და მოწაფეთა მისთანი ღმერთმან მხოლომან უწყნის“¹.

ნათელია, რომ წმ. გრიგოლ ხანცთელსა და მის მოწაფეებს მოღვაწეობის დასაბამში ადგილობრივი, უაღრესად მკაცრი ასკეტური ცხოვრების წესი ჰქონდათ.

დავუბრუნდეთ უშუალოდ პირველ კითხვას:

რომელი ტიპიკონიდან აღებულ მარხვაზეა საუბარი „წმ. გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრებაში“?

ჩვენი ვარაუდით, აღნიშნული მარხვა არ უნდა იყოს „საჩინოთა საბერძნეთისა წმიდათა ადგილთა“ ტრადიცია. უფრო მეტად სავარაუდოა, რომ მარხვა დავაკავშიროთ წმ. საბა განწმენდილის მონასტერთან, იმ მიზეზით, რომ ეს მონასტერი პალესტინის რეგიონში მდებარეობს, რომელიც ახლოსაა ქალაქ ლუდიასთან, სადაც განისვენებს დიდმოწამე გიორგის წმინდა ნაწილები. შესაძლოა, პალესტინაში წმ. გიორგის დიდი თაყვანისცემის გამო, ეარსება მისი დღესასწაულისადმი მიძღვნილ მარხვას, რაც ჩვეულებად ექნებოდა საბაწმიდის მონასტერს, მაგრამ ეს მხოლოდ ვარაუდია და შესაძლოა სიმართლესთან ყველაზე ახლოს მაშინ ვიყოთ, თუ ამ მარხვას დავაკავშირებთ თავად ხანცთის მონასტრის ტრადიციასთან.

მეორე კითხვა:

რის გამოა აღნიშნული მარხვა დაწესებული, და რას ეძღვნება იგი, ანუ ეძღვნება თუ არა ეს მარხვა წმინდა გიორგის დღესასწაულს?

ამ კითხვაზე ჩვენი პასუხი ისაა, რომ მარხვა, დიდი ალბათობით, დაწესებულ იქნა გიორგობის დღესასწაულის გამო

¹ პეელი ქართული ..., გვ. 532.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

უშუალოდ ტაო-კლარჯეთში და ეს მხოლოდ ადგილობრივი ტიპიკონის შემადგენელი ნაწილი იყო. მარხვის წმ. გიორგისადმი მიძღვნის ალბათობას გვაგარაუდებინებს სამი გარემოება:

პირველი ის, რომ საუბარია ნოემბრის თვის „გიორგიწმიდობის“ სახელწოდებით მოხსენიებაზე. გიორგი მერჩულე ამ შემთხვევაში, ვფიქრობთ, ხაზს უსვამს საკუთრივ ქართულ ტრადიციას, ერთი მხრივ, იმით, რომ ნოემბრს „გიორგიწმიდობის თვედ“ იხსენიებს, მეორე მხრივ კი, იმით, რომ იქვე „გიორგიწმიდობის“ დღესასწაულაც უთითებს.

ქართულ ტრადიციაზე ხაზგასმა ჩანს იმაშიც, რომ ზემორე უწყების შემდეგ ჰაიოგრაფი ისევ ეხება ნოემბრის თვეს, მაგრამ უკვე აღარ მოიხსენებს მას „გიორგიწმიდობის თვედ“, რადგან რასაც ამჯერად ამბობს, არ უკავშირდება უშუალოდ ქართულ წესს. სწორედ ამიტომ, აღარ სჭირდება მას ნოემბრის თვის „გიორგიწმიდობის“ სახელწოდებით მოხსენიება:

„ხოლო ნოემბრისა თთჳსა დადეგიოთგან ყოველთა შაბათთა ცისკრად ვიდრე პირმარხვადმდე კანონი ოთხი, და დიდთა მარხუათა ვიდრე ბზობამდე ყოველსა კანონი ოთხი, ეგრეთვე წიგნისკითხვაჲ ოთხი“¹.

დამოწმებული ციტატები დასაწყის ნაწილში ძალიან ჰგავს ერთმანეთს:

„გიორგიწმიდობისა თუეჲ რაჲ დადგეს“.

„ხოლო ნოემბრისა თთჳსა დადეგიოთგან“.

ორივე ეს ცნობა არსებითად ერთი სიტყვათმეწყობით არის მოცემული, მაგრამ აშკარაა ავტორის მიზანი პირველ და მეორე შემთხვევაში.

მეორე გარემოება:

მარხვა გრძელდებოდა **„ვიდრე გიორგიწმიდობამდე“** ე. ი. გიორგობას წყდებოდა, რადგან ის აღესებას, ანუ დასასრულს აღწევდა გიორგობის დღესასწაულზე, მაგრამ **რატომ უნდა დასრულებილიყო მარხვა გიორგობისთვის, თუკი ის არ ეძღვნებოდა წმინდა მოწამის დღესასწაულს?**

მესამე გარემოება და, ვფიქრობთ, ყველაზე მნიშვნელოვანი:

¹ ძველი ქართული ..., გვ. 532.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

„ცხოვრებიდან“ ვიგებთ, რომ ბერმა ვუედლოსმა იხილა ჩვენება, არა თუ ძილში, არამედ ცხადად. ამ ჩვენებაში მას განეცხადა, რომ იქ, სადაც გიორგი მერჩულის ღროს ხანცთის ეკლესია იდგა, წმ. გრიგოლ ხანცთელს უნდა აეგო ტაძარი:

„...ამან ნეტარმან (ვუედლოსმა, კ. შ.) ჩუენებად იხილა არა ძილსა შინა, არამედ ცხადად, რამეთუ ხედვიდა ადგილსა მას წმიდასა, სადა აწ ხანცთას წმიდად ეკლესიად შენ არს, ვითარმცა სახედ ეკლესიისა ნათლისა ღრუბელი გამოხატული დგა მყოფარყამ და სულნელებად დიდძალი გამოვიდოდა მიერ ღრუბლით. და ესმა ვმად ნეტარსა მას ბერსა, ვითარმედ: «აღეშენოს წმიდად ეკლესიად ადგილსა ამას ველითა გრიგოლ მღდელისა, კაცისა ღმრთისადათა, და სულნელებად ლოცვათა მისთად და მოწათეთა მისთად, ვითარცა კეთილი საკუმეველი აღიწეოდის წინაშე ღმრთისა». და ესე ჩუენებად ვითარცა იხილა, განიხარა დიდად ფრიად და მიელოდა უწყებულსა მას წმიდასა, რამეთუ ჩუეულებად აქუნდა ღმრთისამიერისა ხილვისადა. ეგრეთვე აუწყა ქრისტემან სანატრელსა მამასა გრიგოლს ბერისა მის ღირსებად და ადგილისა მის მოგებად მისა“¹.

ამ თხრობას მოსდევს წმ გრიგოლის ლოცვა:

„ხოლო ნეტარმან გრიგოლ ადგილი იგი საეკლესიოდ დააფაკა და ვითარ დაიწყებდა ეკლესიასა ესე ლოცვადა ცრემლითა წართქუა:

„...შენ უფალო, აწცა აკურთხე ადგილი ესე, წმიდისა შენისა ეკლესიისა სამკვიდრებელი, მადლითა შენითა და წმიდათა შენთა ოხითა, რადთა ღირს-ვიქმნე გლახაკი შენი სრულად აღშენებად ამისა სახელსა ზედა უძლეველისა სარწმუნოებასა დიდისა მოწამისა შენისა, გიორგი ჯუართმოქადულისა, ახოვანისა და სახელოვნად განთქუმულისა ბრწყინვალედ შორის წმიდათა შენთა მარტკულთა და მოწამეთა, რომელთაცა ვორცნი მახულითა დაიჭრებოდეს, ხოლო სარწმუნოებად არა განიკუეთებოდა, ხოლო მათ ყოველთა უმეტეს იაოვა სიმკნითა წმიდად

¹ ძველი ქართული ..., გვ. 494.

გიორგი და მრავლით ჟამითგან უმჯულოთაგან ზარგანჯდილთა ქრისტიანეთა ასწავა სიმენს ძლიერი, მხიარულებით რად მოითმინნა მრავალფერნი სატანჯველნი და ძლევითშემოსილი იდიდა ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა. ამისთვისცა ანგელოზთა თანა წმიდათა განიხარეს მოწამეთა ნეტართა სრულებად ღუაწლთა მისთად, რამეთუ მას მისცა ქრისტემან ძლევად ყოველთა მტერთად და აწ - ნაწილთა და სახელსა მისსა, და მეოხებად მისი მფარავს ყოველთა მადიდებელთა მისთა მარადის და უკუნისამდე“. ... და ჯუარი დასწერა ადგილსა წმიდისა ეკლესიისასა და იწყეს შენებად. და ესრეთ განსულდა ძუელი იგი ეკლესიად ხანცთისად შეწევნითა ქრისტესითა და მეოხებითა წმიდისა გიორგისითა და ლოცვითა ნეტარისა მამისა გრიგოლისითა, ხოლო ვორციელად მოღუაწებითა დიდებულისა გაბრიელ მთავრისადთა და ყოველთა მართლმორწმუნეთადთა“¹.

აქ გადმოცემული ცნობები კიდევ უფრო ამყარებს ჩვენს ვარაუდს იმის შესახებ, რომ **განსახილველი მარხვა გიორგობის დღესასწაულისადმი უნდა ყოფილიყო მიძღვნილი**. განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ ხანცთის ეკლესიის აშენება საღვთო ხილვით იქნა ნაუწყები ვუედოსისადმი. შესაძლოა, ეკლესია დიდმოწამე გიორგის სახელზე აშენებაც საღვთო უწყებით გაეცხადა ღირს მამას. ფაქტი ისაა, რომ წმ. გრიგოლ ხანცთელმა ბერი ვუედოსისადმი ხილვით ნაუწყები ეკლესია სწორედ დიდმოწამე „ჯუართმოქადულ“ გიორგის მიუძღვნა.

ამრიგად, ვინაიდან **ხანცთა იყო წმ. გიორგის სახელობისა**, შესაბამისად, **მონასტრის დღესასწაულიც გიორგიწმიდობა იყო**. შესაბამისად ბუნებრივად იძენს დამაჯერებლობას ზემოაღნიშნული ვარაუდი იმის შესახებ, რომ **სსენებული მარხვა სწორედ დიდმოწამე გიორგისადმი უნდა ყოფილიყო მიძღვნილი**.

რაც შეეხება მესამე კითხვას, თუ წმინდა გიორგის რომელ სსენებას მიეძღვნა მარხვა – 3 თუ 10 ნოემბერს, ვფიქრობთ, უპირატესობა უნდა მიენიჭოს 10 ნოემბერს, რადგან დაახლოებით

¹ ძველი ქართული ..., გვ. 514, 516.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

იმავე ეპოქის ძველი „კოსტანტი კახის მარტვილობა“ 10 ნოემბერს უკვე დღესასწაულს უწოდებს. ასევე 10 ნოემბრის „ღიად“ და „პირველითგანვე“ დღესასწაულის რანგით ქართულ ტრადიციაში აღნიშვნაზე საუბრობს წმ. გიორგი მთაწმინდელი „სვინაქსარის“ ანდერძში, რასაც ქვემოთაც დავიმოწმებთ. ამათ გარდა, დღევანდელი ჩვეულება საქართველოში 10 ნოემბრის გიორგობის განსაკუთრებულად აღნიშვნისა სწორედ ამ უძველეს ტრადიციას მოწმობს, რაც ჯერ პალესტინაში იყო, იქიდან იმემკვიდრა ქართლის ეკლესიამ და თავის მხრივ, კიდევ უფრო მასშტაბური გახადა. ეს უკვე ფაქტია IX საუკუნეში, რასაც მოწმობს ნოემბრის „გიორგიწმიდობის თვის“ სახელწოდებით მოხსენიება.

ამრიგად, IX საუკუნეში 10 ნოემბრის გიორგობა უკვე იმდენად დიდი დღესასწაულია, რომ ერთი მხრივ, ნოემბერს გიორგობის თვე ეწოდება, მეორე მხრივ კი, დიდმოწამისადმი განსაკუთრებული თაყვანისცემის გამო, ტაო-კარჯეთის მონასტრებში დადგენილი ყოფილა ცხრაღლიანი მარხვა „გიორგიწმიდობის“ დღესასწაულის კიდევ უფრო მეტი სიწმიდით შესახვედრად.

აღნიშნული მარხვის ქართულ წარმოშობას გვაგვარაუდებინებს ისიც, რომ საქართველოში წმ. გიორგის თაყვანისცემა განსხვავებულია. ამის მაგალითია სწორედ 10 ნოემბრის დღესასწაული. წმ. გიორგი ათონელის ცნობით: „ბერკენნი“ 10 ნოემბერს „არა ღიად დღესასწაულობენ“, საპირისპიროდ ქართლის ეკლესიისა.

რაც შეეხება აღნიშნული მარხვის შესაძლო კავშირს 3 ნოემბერთან, სადღეისოდ ამის დამადასტურებელი რაიმე მონაცემი არ არსებობს, თანაც გიორგი მერჩულის სიტყვები: „გიორგიწმიდობისა თუეა რაა დადგის, მარხვაა წუელითა ვიდრე გიორგიწმიდობამდე“¹ ალბათ უფრო ხანგრძლივ დროს უნდა გულისხმობს (პირველი ნოემბრიდან 10 ნოემბრამდე), ვიდრე ორდღიან პერიოდს (1-2 ნოემბერი).

¹ „გიორგიწმიდობას“ ასევე 10 ნოემბრის დღესასწაულად მიიჩნევენ ე. ჭელიძე (იხ. 84-ე სქოლიო, ბველი ქართული ..., გვ. 764).

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნომბრის დღესასწაული

რა ვითარებაა ამ მხრივ ძველ ჰიმნოგრაფიულ კრებულებში?

«ახალი აიდგარებიდან», როგორც ცნობილია, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია X ს-ის I ნახევრის Sin.1, რომლის საწელიწდო ნაწილში ვხვდებით მითითებას როგორც 3, ისე 10 ნომბერის გიორგობაზე. პირველი მათგანის შესახებ აღნიშნულია:

„თუესა ნომბერსა გ – სატფური ლუდიას წმიდისა გიორგის ეკლესიასა“ (შეიცავს „ლაღაღყავის“ დასდებლებს, საცისკრო კანონს და „აქებლითსას“ დასდებლებს¹).

10 ნომბერთან დაკავშირებით ვკითხულობთ:

„ნომბერსა ი, წმიდისა გიორგისი“ (შეიცავს საკითხავე მასალას, მსგავსად 3 ნომბრისა, თუმცა მათი შინაარსი განსხვავებულია²).

იგივე ვითარებაა მცირედით გვიანდელ Sin. 65-ში:

„თუესა ნომბერსა გ – სატფური ლუდიას წმიდისა გიორგის ეკლესიისა“. საკითხავეები Sin. 1 „იადგარის“ იდენტურია³.

„ნომბერსა ი – წმიდისა გიორგისი“. საკითხავეები Sin. 1 „იადგარის“ მსგავსია⁴.

მიქაელ მოდრეკილის ნევემირებული „იადგარი“ დიდი „იადგარების“ განსაკუთრებული ტიპისაა. მასში მიქაელის მიერ შემოკრებილია ქართველ ჰიმნოგრაფთა (იოანე მტბეფარის, იოანე მინჩხის, მიქაელ მოდრეკილის, სტეფანე სანანაოისძე-ზუფონდიდელის, ეზრას, იოანე ქონქოშისძის, კურდანაის) საგალობლებიც. მიქაელის „მეხურ იადგარში“ 3 ნომბერს განწესებულია „ლუდიის ეკლესიისა სატფური და ხსენებად ღვაწლითშემოსილისა გიორგისი“, 10 ნომბერი კი ემთხვევა ხელნაწერების – Sin. 1 და Sin. 65 მონაცემს: „თუესა ნომბერსა ი(10) წმიდისა მოწამისა გიორგისი“⁵.

1 გვ. 31.

2 გვ. 32.

3 გვ. 219.

4 გვ. 219. შეენიშნაეთ, რომ დამოწმებული იადგარები, ცხადია, შეიცავენ 23 აბრილის გიორგობის დღესასწაულსაც, რასაც ქვემოთ ვიმოწმებთ.

5 გეახარია, 301.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

რაც შეეხება „უძველეს იადგარს“, აქ შესულია მხოლოდ 3 ნოემბერის ხსენება:

„თთუესა ნოემბერსა გ(3). წმიდისა გიორგისი“¹
(პიმნოგრაფიული მასალა შემოიფარგლება მხოლოდ საზიარო ანუ ზოგადი მასალით).

„იადგარების“ შემდეგ, რომლებიც გარდა საგალობლებისა, კალენდარულ მონაცემებსაც შეიცავენ, უნდა განვიხილოთ უშუალოდ კალენდარი, კერძოდ – იოანე-ზოსიმესი, რომელსაც ეწოდება „კრებად თთუეთა წელიწდისა“. ავტორის უწყებით, კრებული შედგენილია ოთხი დედნისაგან:

„ესე კრებანი ოთხითა დედითა დამიწერიან: თავად კანონისადათა და საბერძნეთისადათა და იერუსალემისადათა და საბაწმიდისადათა“².

„საბერძნეთისა დედა“ გულისხმობს „აია სოფის“ დიდი ეკლესიის კალენდარს. „საბაწმიდისა დედა“ წარმოადგენს იმ წესებსა და კალენდარულ მონაცემებს, რომელნიც საბა განწმენდილის ლავრაში მოქმედებდა (საბაწმიდის წეს-განგება ყოველთვის წარმოადგენდა აღმოსავლეთის ბერძონაზნობისთვის უმთავარ ტიპიკონურ განაწესს). „იერუსალემისა დედა“ გულისხმობს იმ წესებს, რომლებიც მოქმედებდა იერუსალიმსა და მის მიდამოებში მდებარე მონასტრებში. ესენია: ექვთიმე დიდის, თევდოსი დიდის, გერასიმე იორდანელის, ხარიტონისა და სპონდიონთა მონასტრები. ყველა ეს ლავრა, რა თქმა უნდა, განიცდიდა საბაწმიდის მონასტრის გავლენას, მაგრამ მათ ჰქონდათ საკუთარი ტრადიციებიც, განსაკუთრებით კი „სპონდიონთა“

¹ ე. მეტრეველი, ც, ჭანკიევი, ღ. ხევსურიანი, უძველესი იადგარი, თბ. 1980, გვ. 318.

² G. Garitte, *Le Calendrier Palestino-Géorgien, Du Sinaiticus 34 (X Siécle)*, BRUXELLES, 1958, p. 114. იოანე-ზოსიმეს „კალენდარი“ პირველად დაბეჭდა ივ. ჭავჭავაძის შვილმა „სინას მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობაში“, თბ. 1947, გვ. 200-226. მეორე გამოცემა განასტრქიელა კ. კეკელიძემ: „ტფილისის უნივერსიტეტის შრომები“, XXXIX, თბ. 1950, გვ. 23-62. აღნიშნული პეგლი კ. კეკელიძემ 1957 წელს, გამოკვლევისთან ერთად, ხელმეორედ გამოაქვეყნა ეტიუდების V ტომში, გვ. 242-281. ბოლო პუბლიკაცია გარიტს ეკუთვნის.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

მონასტერს. რაც შეეხება „კანონს“, რომელიც მთავარ დედნად აქვს აღებული იოანე-ზოსიმეს, ეს არის „იერუსალიმის ლექციონარი“, რომელიც მიღებული იყო მაცხოვრის საფლავზე და უმთავრესად გამოიყენებოდა საპატრიარქო ღვთისმსახურებისათვის. თუმცა იოანე-ზოსიმე არ გვისახელებს, მაგრამ ის ასევე ითვალისწინებს საკუთრივ ქართულ ჰეორტოლოგიურ მასალასაც, რადგან გვხვდება სპეციფიკურად ქართული ხსენებები: წმ. ნინოსი, წმ. აბო თბილელისა, წმ. არჩილ მეფისა, წმ. მამამსი, მცხეთის ჯვრისა, მანგლისის ჯვრისა¹.

როგორც ვხედავთ, იოანე ქართველის კალენდარი მრავლის-მომცველი ძეგლია, სადაც ასახულია სხვადასხვა წეს-განგება, მათ შორის კონსტანტინოპოლურიც.

დასახელებულ კრებულში 3 ნოემბერი უცვლელად უკავშირდება სატფურებას:

„გიორგიწმიდისა ეკლესიასა სატფური ლუდას, რამლასა შინა ლუდას“².

ამჟამად, რომ იოანე-ზოსიმეს დროს „ლიდია“ ქალაქ „რამლას“ შემადგენელი ნაწილი იყო. სწორედ ამას მიაჩნებენ სიტყვები: „...ლუდას, რამლასა შინა ლუდას“. 3 ნოემბრის ხსენების სახელწოდება შეიძლება ასე გავიაზროთ: „წმინდა გიორგის ეკლესიის სატფურება ლიდიაში, რომელიც რამლაშია“.

3 ნოემბერზე დართულ კომენტარში ყ. გარიტი მიუთითებს:

„რამლა არის არაბული ქალაქის სახელი, რომელიც VIII საუკუნის დასაწყისში დაარსდა „ლიდიას“ გვერდით, რომელმაც მოიცვა იგი. ბერი ბერნარდი მას უწოდებს რამულას“³.

სამი ნოემბრის მსგავსად, 10 ნოემბერიც ტაძრის კურთხევას ეძღვნება:

„ენბიგლონს დაბასა, ხსენებაჲ წმიდისა გიორგისი და სატფური ეკლესიისაჲ“⁴.

¹ კ. კეკელიძე, *ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტირიიდან*, ტ. V, თბ. 1957, გვ. 242-250.

² Garitte, p. 102.

³ Ibid. p. 375.

⁴ Ibid. p. 103.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

დაბა „ენბიგლონის“ მოხსენიება ამ მონაცემს განასხვავებს როგორც „ლექციონარისგან“, ასევე „იადგარებისაგან“. იგი ზემოთ ჩამოთვლილი მონასტრებიდან ერთ-ერთის კუთვნილება უნდა იყოს, ტაძრის კურთხევა კი უეჭველად ლუდიის ტაძრის სატფურებას გულისხმობს, რომელიც, როგორც ითქვა, პირველად „ლექციონარში“ დაფიქსირდა. დაბა ენბიგლონის შესახებ ჟ. გარიტი წერს, რომ მისი ლოკალიზება ვერ ხერხდება¹.

ცნობილია, რომ იოანე-ზოსიმე განსხვავებულ ლიტურგიკულ მონაცემებს, ჩვეულებრივ, გამარტებებს ურთავს (მათგან ერთ-ერთს ქვემოთაც ვეხებით), მაგრამ ასეთ განმარტებას ვერ ვხვდებით 10 ნოემბერთან დაკავშირებით, რისი მიზეზიც, ვფიქრობთ, უნდა იყოს შემდეგი:

პალესტინა-იერუსალიმის ტიპიკონის მოქმედების პერიოდში 10 ნოემბერი უკვე ტაძრის კურთხევის დღე იყო და არა ბორბალზე დაკვრისა და წამებისა, ამიტომაც, რომ არცერთ ლიტურგიკული დანიშნულების კრებულში არსად არაა ნახსენები წმ. გიორგის წამება ამ დღის აღსანიშნავად.

იოანე-ზოსიმეს „კალენდარში“ ყურადღებას იქცევს კიდევ ერთი გარემოება:

მაისის თვის მასალას ახლავს ავტორის შენიშვნა:

„ესე თთუე არს ვარდობისაჲ მაისი, და მაისსა კე არს წამებაჲ წმიდისა გიორგისი და დღესასწაულობაჲ არს დიდი საბერძნეთს, ხოლო თქუენ რაჲ გინებთ, ყავთ და ლოცვა ყავთ ჩემოჲს, ამენ“².

ამრიგად, იკვეთება წმინდა გიორგის კიდევ ერთი ხსენება, რომელსაც, იოანე-ზოსიმეს შენიშვნის მიხედვით, **საბერძნეთში დიდი დღესასწაულის სახე ჰქონია**. აქ, რა თქმა უნდა, „აია სოფიის“ კალენდარი იგულისხმება, მაგრამ წმ. გიორგის „ცხოვრებაში“, თვით მეტაფრასისულშიც კი, რაც იკითხებოდა კონსტანტინოპოლურ ღვთისმსახურებაში, არაა ნახსენები წმინდა გიორგის წამება მაისის თვეში, თუმცა აშკარაა, რომ ეს დღესასწაული ოდესღაც არსებობდა.

¹ Garitte, p. 342, 380,

² კ. კეკელიძე, *ეტიუდები*, ტ. V, გვ. 264. ასევე Garitte, p. 64-65.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

დაახლოებით ერთი საუკუნის შემდეგ, როდესაც წმ. გიორგი მთაწმინდელმა თარგმნა „დიდი სვინაქსარი“, მასში 25 მაისის შესახებ არაერთი ცნობა არ გვაქვს, რისი მიზეზიც ისაა, რომ ხსენებული დღესასწაული წმ. გიორგი მთაწმინდელის დროს უკვე აღარ აღინიშნებოდა. ჟ. გარიტის მიხედვით, ეს დღე არც „სვინაქსარის“ ბერძნული ნუსხებისთვისაა ცნობილი¹. შენიშვნა 25 მაისის გიორგობის შესახებ იოანე-ზოსიმეს მითითებული აქვს „იადგარის“ B ნუსხაშიც, 7 მაისის ჯვრის გამოჩინების საგალობლების ბოლოს:

„მეხუთე თთუე ვარდობისაჲ მაისი და მაისსა კე(25) წმიდისა გიორგისი წამებაჲ, ლოცვა ყავთ, ამენ“².

პირველი დამოწმების მსგავსია Sin. 34 -ში (196 r) მოცემული შენიშვნა იოანე-ზოსიმესი 25 მაისს საბერძნეთში წმ. გიორგის დღესასწაულის აღნიშვნის თაობაზე, თუმცა ნიუანსური სხვაობა შესამჩნევია:

„თუჲ ვარდობისაჲ თთუე მაისი არს და მაისსა კე-სა ყოფილ არს წამებაჲ წმიდისა გიორგისი და დღესასწაულები არს დიდი საბერძნეთს, ლოცვა-ყავთ“³.

დასახელებულ კალენდარში 23 აპრილიც ტაძრის კურთხევის დღეა და იხსენიება შემდეგი სახით:

„კგ. გიორგიწმიდისა სატფური“⁴.

ამას მოსდევს იდეოგრამა – წრე, რომელშიც ვერტიკალური ხაზი ზის. ეს იდეოგრამა, ავტორისავე მითითებით, ლამისთვის მსახურების აღმნიშვნელია.

აღნიშნული დღე, თავისი სახელწოდებიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვან გაურკვევლობას იწვევს:

რატომაა ის **სატფურება** და არა **წამება**, მაშინ როცა 23 აპრილი წმინდა გიორგის თავისკვეთაა ყველა წყაროსა და მასალის მიხედვით. სავარაუდოა, რომ სახელწოდება უნდა ეკუთვნოდეს არა კონსტანტინოპოლის და ქრისტეს საფლავის განგებას, არამედ

¹ Garitte, p. 233.

² უძველესი იადგარი, გვ. 727.

³ ქართ. სელნაწ. აღწერილობა, სინური კოლექცია I, გვ. 127.

⁴ Garitte, p. 62.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნომბრის დღესასწაული

საბაწმიდის ან რომელიმე სხვა პალესტინური ლავრის ტრადიციას. ჟ. გარიტი ამ თარიღის კომენტარში წერს:

„...23 აპრილი არის წამების ტრადიციული თარიღი. მხოლოდ ჩვენს კალენდარშია მითითება, რომ დღესასწაულის საგანი არის სატფურება. წმ. გიორგის ბაზილიკის კურთხევა ლიდიაში აღნიშნებოდა 3 ნომბერს. თუ აღნიშნული **სატფურების** მოხსენიება ჩვენს კალენდარში ზუსტია, მაშინ ის უნდა დავაკავშიროთ წმ. გიორგის სხვა ეკლესიასთან, რომელზეც მიუთითებს პარიზის ლექციონარი ტოპონიმით – „ფლობია“. ბუნებრივია, რომ წმ. გიორგის ტაძრის „ინაუგურაციისათვის“ (inaugurer) 23 აპრილს აირჩევდნენ. ჰ. გუსენის მიხედვით, ფლობია უნდა იყოს Flavia Néapolis ან Naplouse, რაც საეჭვოა¹.

ჟ. გარიტის ამ მოსაზრებიდან გამომდინარე, იკვეთება კიდევ ერთი საინტერესო საკითხი. გამოდის, რომ 23 აპრილს შესრულდა წმ. გიორგის ერთი რომელიმე ტაძრის „სატფურება“, ხოლო ტაძრის კურთხევა კი დაამთხვიეს მოწამის მარტვილობის თარიღს – 23 აპრილს. ეს ტაძარი, გარიტისავე ვარაუდით, უნდა იყოს „პარიზის ლექციონარში“ მოხსენიებული „ფლობიის“ წმ. გიორგის ტაძარი:

„თთუესა აპრილსა კგ: ფლობიას, ვსენებაჲ წმიდისა გიორგისი“².

ძნელი სათქმელია, იყო თუ არა ეს ასე სინამდვილეში. საკითხს ართულებს ისიც, რომ იოანე-ზოსიმეს „კალენდარი“ ახსენებს არა „ფლობიას“, არამედ მხოლოდ „გიორგიწმიდას“. ამას გარდა, „ლექციონარის“ პარიზული ნუსხა 23 აპრილის თარიღზე არ ახსენებს „სატფურს“. იქ მხოლოდ „ვსენებაჲ“ აღნიშნული:

„ვსენებაჲ წმიდისა გიორგისი“.

თავის მხრივ, ტერმინი „სატფური“ გულისხმობს როგორც ეკლესიის კურთხევის ლიტურგიკულ აქტს, ასევე იმ წმინდანის ხსენებასაც, ვის სახელზეც ტაძარია ნაკურთხი. რაც შეეხება „ვსენებას“, ის თავის თავში არ გულისხმობს „სატფურებას“. შესაძლოა, ჟ. გარიტის ვარაუდი სწორია, მაგრამ იოანე-ზოსიმეს

¹ Garitte, p. 206.

² Tarchnishvili, *Lectioiare*, Tome II, 1960, p. 3.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

„კალენდრისა“ და „ლექციონარის“ პარიზული ნუსხის მონაცემები 23 აპრილის თარიღთან დაკავშირებით ერთმანეთს გამორიცხავს. ამას გარდა, იოანე-ზოსიმეს „კალენდარი“ და „ლექციონარის“ პარიზული ნუსხა ხშირ შემთხვევაში ტოპონიმებს ერთნაირად აღნიშნავს, აქ კი საქმე სხვაგვარადაა. ვფიქრობთ, „პარიზული ლექციონარი“ 23 აპრილს წმ. გიორგის წამების დღედ რაცხს. რაც შეეხება „გიორგიწმიდას“ – ასეთი სახელწოდებით იოანე ქართველის „კალენდარში“ მოხსენიებულია წმ. გიორგის ორი ტაძარი: პირველი – ლიდის ტაძარი – 3 ნოემბერს: „გიორგიწმიდას სატფური ლუდას, რამლასა შინა ლუდას“ და მეორე – 23 ნოემბერს: „გიორგიწმიდას, დავითის გოდოლსა გარეგან სატფური“¹.

ამ დღესასწაულთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია მ. ლისიციანის ცნობა². მეცნიერი საუბრობს „ლიტანიობის“ უძველეს ტრადიციაზე ბიზანტიაში, რაც დაკავშირებული იყო ტაძრის სატფურებებთან. პატმოსის ბიბლიოთეკაში დაცული ერთი ბერძნული ხელნაწერის მიხედვით ავტორი იმოწმებს 24 აპრილის ხსენებას:

„ენკენია წმიდისა გიორგისი, კიპარისიაში“.

რთულია თქმა იმისა, არის თუ არა პატმოსის ბიბლიოთეკის ხელნაწერის ეს მონაცემი რაიმე კავშირში იოანე-ზოსიმეს კალენდართან. როგორც ხსენებული მკვლევარი მიუთითებს, ენკენიათა ხსენებანი „აია სოფის“ წესისაა. დამოწმებული ორი მონაცემი ერთმანეთს ჰგავს იმით, რომ ორივე **წმინდა გიორგის ტაძრის ენკენიას ანუ სატფურებას** (კურთხევას, განახლებას) განაწესებს, ორივე აპრილის თვეშია, ხოლო სხვაობს ერთი დღით (23 – იოანე-ზოსიმე, 24 – პატმოსის ხელნაწერი). მ. ლისიციანის მიხედვით, ხსენება აღესრულება „კიპარისიაში“. აღნიშნული გვაფირებინებს, რომ იოანე-ზოსიმეს კალენდრის ეს ხსენება „აია სოფის დიდი ეკლესიის“ ტრადიცია უნდა იყოს, რაც მოულოდნელი არაა, რადგან იოანე-ზოსიმე თავად უთითებს «საბერძნეთისა დედაზე».

¹ Garitte, p. 105.

² Прот. М. Лисицын, Первоначальный славяно-русский Типикон, Санкт-Петербург, 1911, с. 107,

იოანე-ზოსიმეს კალენდარი, სხვა კრებულებთან მიმართებაში, კიდევ ერთ თავისებურებას ავლენს. აქ დაცული წმინდა გიორგის ხსენებებიდან ორის – 23 აპრილის და 3 ნოემბრის მეორე დღეც ამავე წმინდანის ხსენებაა, სხვა წმინდანებთან ერთად. მაგ, 23 აპრილისა და 3 ნოემბერის მომდევნო დღეს (ანუ 24-ში და 4-ში) მითითებულია: „გიორგისივე“¹.

დღესასწაულთა ორი, სამი და ერთკვირიანი აღნიშვნის შესახებ იოანე-ზოსიმე გვამცნობს „კალენდარზე“ დართულ მეორე შენიშვნაში:

„ხოლო არს დღესასწაული, რომელსა ბ-სა და გ დღესა ზედააღ-ზედა პატრივსცემენ იერუსალჴმს და საბაწმიდას და მსგებსითაცა, ხოლო თქუნენ, ვითა გინებთ, ყავთ. ლოცვა ყავთ ჩუნთვს, ამენ“².

იოანე-ზოსიმეს „კალენდარი“ 24 აპრილსაც წმ. გიორგის ხსენებად აცხადებს: „გიორგისივე“.

ასევეა Sin. 1-შიც: „აპრილსა კდ, გიორგისივე“³.

იგივე ვითარებაა Sin. 64-ში: „აპრილსა კდ, გიორგისივე“⁴.

Sin. 14-ში 23 აპრილის დღესასწაული, წმ. გიორგის „ცხოვრებათა“ მსგავსად, წამებასთან არის დაკავშირებული:

„თუესა აპრილსა კგ, წამებაჲ წმიდისა გიორგისი“⁵.

Sin. 64-ში 23 აპრილის თარიღზე განწესებულია:

„აპრილსა კგ, წმიდისა გიორგისი“⁶.

Sin. 26-ში კი მითითებულია:

„აპრილსა კგ, გიორგისი“⁷.

„ჭილ-ეტრატის იადგარი“, 10 ნოემბრისაგან განსხვავებით, იცნობს 23 აპრილის გიორგობას და განაჩინებს:

¹ Garitte, p. 62, 102.

² Ibid. p. 114.

³ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, სინური კოლექციი, I, თბილისი, 1978, გვ. 24.

⁴ იქვე გვ. 202.

⁵ იქვე გვ. 48.

⁶ იქვე გვ. 201.

⁷ იქვე გვ. 80.

„თუესა აპრილსა კგ, გეორგი წმიდისაჲ“¹,

თუმცა საკითხავი მასალა საზიაროა.

10 ნოემბრის დღესასწაულის ისტორია, რაც მან განვლო პალესტინა–იერუსალიმის ღვთისმსახურებაში, მოწმობს იმას, რომ მისი სახელწოდება გულისხმობს **ლიდიის ტაძრის ენკენიის დღეს**, ან როგორც კ. კეკელიძე განმარტავს, **ენკენიის წარგზავნის მსახურებას**, რომლის საზეიმო განწყობაც არ ჩამოუვარდებოდა თავად კურთხევის დღეს. მთავარი ორიენტირი კეთდება, რა თქმა უნდა, „იერუსალიმის ლექციონარზე“ – კრებულზე, რომელმაც პირველმა შემოგვინახა ეს ხსენება.

სამართლიანობა მოითხოვს, აღვნიშნოთ გარკვეული სხვაობა ლექციონარებსა, იოანე-ზოსიმეს „კალენდარსა“ და „იადგარებს“ შორის. იადგარული მონაცემი 10 ნოემბრის გიორგობაზე არ ახსენებს **ტაძრის სატფურებას**, მართლოდენ მიუთითებს **წმ. გიორგის ხსენებას**, მაშინ როცა „კოსტანტი კახის ცხოვრება“ ხსენებულ 10 ნოემბერს სწორედ **წმ. გიორგის აღსასრულს ანუ მარტვილობას** უკავშირებს, „გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრების“ ავტორი გიორგი მერჩულე კი ამ დღესასწაულს „**გიორგიწმიდობას**“ უწოდებს. იოანე-ზოსიმეს პალესტინურ-ქართული „კალენდარი“, რაც შედგენილია X საუკუნეში, მკაცრად იცავს და აგრძელებს ლექციონარების ტრადიციას 10 ნოემბრის დღესასწაულის სახელწოდებასთან დაკავშირებით.

ასეთია, მეათე საუკუნის ჩათვლით, ჩვენამდე მოღწეულ ლიტურგიკულ კრებულებში წმ. გიორგის დღესასწაულთა აღნიშვნის წესი. განხილული ძეგლებიდან ყველაზე მეტ ყურადღებას, ცხადია, იმსახურებს „იერუსალიმური ლექციონარი“, რადგან ეს კრებული ყველაზე ახლოს დგას იმ დროსთან, როდესაც დაწესდა ზემოხსენებული დღესასწაულები. ამ ძეგლში პირველად აისახა დიდმოწამე გიორგის დღესასწაულთა სახელწოდებები, ისე როგორც მათ დასაბამში ეწოდა პალესტინელ-იერუსალიმელი მოღვაწეების მიერ.

1 გვ. 234.

წმინდა გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული
წმ. გიორგი მთაწმინდელის სვინაქსარსა და თვენში

X საუკუნის ბოლოდან, როგორც ცნობილია, ქართლის ეკლესიაში იერუსალიმური საღვთისმსახურო ტრადიცია შეიცვალა კონსტანტინოპოლურით. ამ ცვლილების სათავეში დგანან ათონელი მოღვაწეები. ითარგმნა „კონდაკი“ და „იაკობის ჟამისწიგა“ ჩაანაცვლა იოანე ოქროპირისა და ბასილი დიდის ლიტურგიებმა, ითარგმნა „მცირე სვინაქსარი“ წმ. ექვთიმე ათონელის მიერ, შემდეგ კი წმ. გიორგი მთაწმინდელის მიერ – „დიდი სვინაქსარი“. „კურთხევანი“, მსგავსად „სვინაქსარისა“, თავდაპირველად გამოკრებილი სახით თარგმნა წმ. ექვთიმე ათონელმა, ხოლო წმ. გიორგი მთაწმინდელმა კი – იმჟამინდელი სისრულით, „იადგარები“ ჩაანაცვლა წმ. გიორგი მთაწმინდელისეულმა უნიკალურმა „თვენებმა“, „პარაკლიტონმა“ და „მარხვანმა“.

წმ. გიორგი მთაწმინდელის მიერ თარგმნილ დიდ სვინაქსარში¹ პირველად აღინიშნა, რომ 10 ნოემბერი წმ. გიორგის ურმის-თვალზე წამების დღეა.

სვინაქსარში 10 ნოემბერის ხსენებას ერთვის შემდეგი სათაური: „და წმიდისა მოწამისა გიორგისი ურმის-თუალსა შესლვამ, რაჟამს დაჰკრეს იგი ურმის-თუალსა“².

ისმის კითხვა, რა სახით შეესო ტიპიკონური ცვლილებანი წმ. გიორგის ხსენების დღეებს?

23 აპრილი დარჩა მთავარ ხსენებად, რადგან ამ რიცხვში, „ცხოვრებათა“ უკლებლივ ყველა რედაქციის მიხედვით, თავი მოკვეთეს წმ. გიორგის.

¹ ნოემბრის გიორგობის დღესასწაულები, არ გვხვდება „კონსტანტინოპოლურ სვინაქსარში“. იხ. Propylaeum Ad Acta Sancturum Novembris, Synaxarium Constantinopolitanum, Bruxellis, Mensis November, p. 190, 211-212.

² Кекелидзе, с. 284.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

10 ნოემბერიც შენარჩუნებულია თავისი სიძველისა და განსაკუთრებული ზეიმურობის გამო, თუმცა ცვლილება შეეხო ამ დღის ლიტურგიკულ სახელწოდებას: ტაძრის „სატფურება“ ჩაანაცვლა „ბორბალზე დაკვრამ“.

რაც შეეხება 3 ნოემბრის ხსენებას, იგი სვინაქსარულ ტიპიკონებში საერთოდ იკარგება. კერძოდ, „დიდ სვინაქსარში“ ეს დღე შეტანილი არაა.

დავუბრუნდეთ 10 ნოემბერს. ჩნდება კითხვა: საიდან დადგინდა, რომ სწორედ ამ დღეს აწამებინა დიოკლიტიანემ წმ. გიორგი? სადაა ასახული ეს ცნობა, რასაც დაეყრდნო წმ. გიორგი მთაწმინდელი? წმინდანის „ცხოვრება-მარტვილობებში“ ამაზე საუბარი არ გვაქვს (ყველგან აღნიშნულია მხოლოდ ფაქტი, რომ წმ. გიორგი ბორბალზე აწამეს).

შესაძლოა, წმ. გიორგი მთაწმინდელის წყარო 10 ნოემბრის შესახებ ზეპირი ტრადიციაც ყოფილიყო, რომელიც იმ დროისათვის იყო გავრცელებული კონსტანტინოპოლში ან ქართლის ეკლესიაში. ეს, რა თქმა უნდა, ვარაუდია, რადგან არაა გამყარებული ფაქტებით.

10 ნოემბრის ხსენებას წმ. გიორგი მთაწმინდელმა „სვინაქსარში“¹ დაურთო მცირე ზომის შენიშვნა:

¹ გვინდა დავიმოწმოთ აგრეთვე ჯგერის მონასტრის სვინაქსარის სააღაპე წიგნის კალენდარული მონაცემები წმ. გიორგის დღესასწაულებთან დაკავშირებით. ეს ძეგლი სააღაპე კალენდარულ აღრიცხვას იწყებს 6 სექტემბრით და შეიცავს წმ. გიორგის სამივე ხსენება-დღესასწაულს: **თუესა ნოემბერსა გ(3)**: „ამასვე დღესა აღაპი გიორგი მეფისაჲ შეუცვალებელი უკუნისამდე“ (ელ. მეტრეველი, მასალები იერუსალიმის ქართული კოლონიის ისტორიისათვის, (XI-XVIII სს.), თბ. 1962, გვ. 83). ელ. მეტრეველი შესაბამის კომენტარებში მიუთითებს, რომ გიორგი მეფეში უნდა ვიგულისხმოთ ან გიორგი ბრწყინვალე ან გიორგი მცირე (1311-1313). სააღაპე ტაბულა თარიღდება XIII ს-ის დამლევითა და XIV ს-ის დამდეგით (მეტრეველი 1962, გვ. 132 და გვ.129). 10 (ახ. სტ. 23) **ნოემბრის** გიორგობა სვინაქსარის აღაპებში ორჯერ გვხვდება: 1. **თუესა ნოემბერსა ი(10)**: „...გიორგისა დღესასწაოლსა წირვა და აღაპი საუკუნოჲ...გერასიმესი გარდაიხდებოდის“ (მეტრეველი 1962, გვ. 84). **თუესა ნოემბერსა ი(10)**: „...წმიდისა გიორგის დღესასწაულსა აღაპი...მარკოშეთ კვრიაკესთჳს“

„წმიდანო მამანო, ამას დღესა დაღაცათუ ბერძენნი წმიდისა გიორგისათუს არა დიად დღესასწაულობენ, არა რაჲ არს ყენებაჲ, რაჲთა ჩუენ ვდღესასწაულობდეთ, რამეთუ ჩუენ პირველით გან ესრეთ გუაჲს ჩუენულებაჲ, ხოლო ესე საცნაურ არს, რომელ თავადი დღესასწაული წმიდისა გიორგისი აპრილსა კვ არს“¹.

ამ შენიშვნიდან კარგად ჩანს, რომ 10 ნოემბერი ბიზანტიაში არ წარმოადგენდა განსაკუთრებულ დღესასწაულს („არა დიად დღესასწაულობენ“). ამის საპირისპიროდ, ქართლის ეკლესია „პირველით განვე“ ანუ დასაბამშივე განსაკუთრებულად აღნიშნავდა მთავარმოწამის ამ ხსენებას. აშკარაა, რომ ათონელი მოღვაწე თუმცა თვით ხსენებას სახელწოდებას უცვლის, მაგრამ უცვლელად ტოვებს სადღესასწაულო განწყობას, რაც ძველთაგანვე დამკვიდრებული იყო ქართლის ეკლესიის ლიტურგიკულ პრაქტიკაში.

(მეტრეველი 1962, გვ. 84). ელ. მეტრეველის მითითებით, პირველი საალაპე ტაბულა თარიღდება XIII ს-ის უკანასკნელი მეოთხედით, ხოლო მეორე ტაბულა კი – XIII ს-ის პირველი ნახევრით (მეტრეველი 1962, გვ. 133). რაც შეეხება 23 აპრილის (ახ. სტ. 6 მაისი) გიორგობას, აღნიშნული დღის კალენდარული განწესება სამკვიდროსა მითითებული: 1. თუესა აპრილსა კვ(23): „ამასვე დღესა აღაპი გიორგი მომლოდიანისაჲ“ (მეტრეველი, 1962, 98). 2. თუესა აპრილსა კვ (23), „...აღაპი და პანაშვიდი ერისთავთ ერისთავისა დადიანისა გიორგისი არს..“ (მეტრეველი, 1962, 98). 3. თუესა აპრილსა კვ (23): „...მეფეთ მეფისა გიორგისი...გაუჩინეთ საუკუნო აღაპი აპრილსა კვ გიორგობად“ (მეტრეველი 1962, გვ. 98). პირველ საალაპე ტაბულას ელ. მეტრეველი ათარიღებს XIII-ს-ის უკანასკნელი მეოთხედით (მეტრეველი 1962, გვ. 165), მეორე ტაბულაში ნახსენები გიორგი დადიანი არის გიორგი II, გარდაიცვალა 1384 წელს (მეტრეველი 1962, გვ. 165). რაც შეეხება მესამე საალაპე ტაბულაში მოხსენიებულ გიორგი მეფეს, ესაა იმერთა მეფის ალექსანდრეს ძე, გარდაიცვალა 1392 წელს (მეტრეველი 1962, გვ. 165).

1 წმ. გიორგი ათონელის სვინაქსარში დართულ შენიშვნას ვიმოწმებთ ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის თანამშრომლების – მანანა დოლაჭიძისა და დალი ჩიტუნაშვილის მიერ გამოსაცემად მომზადებული და კრიტიკულად დადგენილი ტექსტიდან, რაც ითვალისწინებს A 97, A 193, Ath 30, H-2211 ხელნაწერებს.

კახა შჩერბაკოვი: **წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული**

ვფიქრობთ, ეჭვგარეშეა შემდეგი გარემოება:

წმ. გიორგი ათონელი „სვინაქსარს“ ურთავს აღნიშნულ ანდერძს, რადგან სურს, რომ სიცხადე შეიტანოს **წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაულთან დაკავშირებით**. სწორედ ამიტომ, აქცენტს აკეთებს დღესასწაულის სახელწოდებასა და აღნიშვნის ტრადიციაზე. როგორც ჩანს, მის დროს უკვე აზრთა სხვადასხვაობა არსებობდა ამ ხსენების შესახებ. ამიტომაც მან განიზრახა შენიშვნის დართვა, რითაც საბოლოოდ დაამკვიდრა 10 ნოემბერი, როგორც დიდმოწამე გიორგის ბორბალზე წამების ხსენების დღე. ცხადია, მან კარგად იცოდა იერუსალიმურ ტრადიციაში აღნიშნული დღესასწაულის სახელწოდება. როგორც ჩანს, მის დროს ტაძრის სატფურების სახელწოდება უკვე ვეღარ ასახავდა წმ. გიორგის განსაკუთრებულ თაყვანისცემას საქართველოში, ამიტომაც ეს დღე, ანუ 10 ნოემბერი, საჭიროებდა წამება-მარტვილობასთან დაკავშირებას. ამას გარდა, კონსტანტინოპოლურ ტიპიკონებში ტაძართა სატფურებანი არ იყო ისეთი დიდი მნიშვნელობისა და რაოდენობის, რაც მათ ჰქონდათ იერუსალიმურ-პალესტინურ ტრადიციაში¹.

¹ იერუსალიმის წმინდა ეკლესიების სატფურებათა შესახებ ერთ-ერთი უძველესი და ამასთან ყველაზე ვრცელი ცნობა დაცულია მოგზაურ ეგვიპტისთან. რომელი ქალის – ეგვიპტის ფრაგმენტული წიგნის დაწერის თარიღად მიჩნეულია 381-384 წლები (იხ. *Dictionnaire encyclopédique du christianisme ancien, t. I, Paris, 1990, p. 873*). „ეკლესიის სატფურების დღეებად იწოდება ის დღეები, როდესაც გოლგოთაზე აგებული წმინდა ეკლესია, რომელსაც იერუსალიმში უწოდებენ მ ა რ ტ ი რ ი უ მ ს იკურთხა და მიეძღვნა ღმერთს. აგრეთვე იმავე დღეს იკურთხა და ღმერთს მიეძღვნა წმინდა ეკლესია სახელწოდებით ა ნ ა ს ტ ა ს ი ა, რომელიც არის ის ადგილი, სადაც უფალი მკვდრეთით აღდგა. ...ამ ეკლესიათა სატფურება აღინიშნება უდიდესი პატივით, ვინაიდან უფლის ღვთაობის ნაპოვნი იქნა მუსტად ამ დღეს. ეს ყოველივე იყო წინასწარ განჩინებული, რათა წმინდა ეკლესიათა კურთხევა და ღვთის აღმოჩენა ერთმანეთს დამთხვეოდა, რაც განდებოდა გაერთიანებული ზეიმის მიზეზი ამ ორი დღესასწაულისა. ...ასე რომ, როდესაც სატფურების დღეები მოდის, რომლის ხანგრძლივობაც რვა დღეა, შეკრებას იწყებს ხალხი – არა მხოლოდ ბერები და განდგეილები

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

„შენიშენის“ დართვა ხელნაწერში, როგორც წესი, ემსახურება რაიმე საკითხში სიციხადის შეტანას, ან ახალი ინფორმაციის უწყებას. წმ. გიორგი მთაწმინდელის აღნიშნული შენიშვნაც ამ მიზნებს ემსახურება.

წმინდა მამას სურს, სიციხადე შეიტანოს იმასთან დაკავშირებით, თუ რომელია წმ. მოწამე გიორგის მთავარი დღესასწაული. ამის დროსაც, ისევე როგორც დღეს, საქართველოში, როგორც ჩანს, უფრო საზვიამოდ აღინიშნებოდა 10 ნოემბრის დღესასწაული, რაც გარკვეულწილად მიუღებელია ათონელი მოღვაწისათვის. სწორედ

სხვადასხვა პროვინციიდან, მაგალითად: მესობოტამიიდან, სირიიდან, ეგვიპტიდან და თებაიდიდან, სადაც ძალიან ბევრი ბერი ცხოვრობს, არამედ ყველა სხვა ადგილიდან და პროვინციიდან – არაფინ რჩება ისეთი, ვინც არ ჩამოვა ამგვარი დღესასწაულის ესოდენ ამაღლებული დღეებისათვის. მორწმუნე მამაკაცებიც და ქალებიც, ავრეთვე მღვდელმთავრები, აქეთ მოემართებიან. როდესაც ებისკოპოსთა რაოდენობა შედარებით მცირეა, მათი რიცხვი 40-50-ს მაინც აღწევს, მათ რიცხვს ემატება იმ სასულიერო პირთა რაოდენობა, რომლებიც მათ თან ახლავს. მეტი რაღა შეიძლება ითქვას? ის ადამიანი, ვინც არ დაესწრებოდა ამ მნიშვნელოვან დღესასწაულს რაიმე საპატრიო მიზეზის გარეშე, ფიქრობდა, რომ ეს შეეჩაცხებოდა დიდ ცოდვად. ამ სატფურებათა დღეებზე ტაძრები მორთულია ისე, როგორც აღდგომასა და ნათლისღებაზე. მსახურებები აღესრულება სხვადასხვა წმინდა ადგილას, მსგავსად პასექისა და განცხადებისა. პირველი და მეორე დღის ღვთისმსახურება ტარდება დიდ ტაძარში, რომელსაც ეწოდება მარტირიუმი, მესამე დღე ელეონის (შეთისხილის) მთაზე. ეს არის მთა, საიდანაც უფალი ამაღლდა, ამ ტაძარში არის მღვიმე, სადაც მაცხოვარი ასწავლიდა თავის მოციქულებს“ (Egeria's Description of the Liturgical Year in Jerusalem: Translation, Based on the translation reproduced in Louis Duchesme's Christian Worship, London, 1923, XLVIII 2, XLIX 2, 3). უაღრესად მნიშვნელოვანია მე-5 ს-ის საეკლესიო ისტორიკოსის სოშემენეს ცნობაც: „იერუსალიმის ეკლესია ბრწყინვალედ დღესასწაულობს ყოველ წელს განახლების დღესასწაულს. ამ დროს აღესრულება ნათლობაც...ამ დღესასწაულზე მოემგზავრებიან მთელი მზისქვეშეთიდან“ (იხ. К. Кекелидзе, Иерусалимский Канонарь, с. 18-19).

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

ამიტომ აღნიშნავს: „...ხოლო ესე საცნაურ არს, რომელ თავადი დღესასწაული წმიდისა გიორგისი აპრილსა კვ(23) არს“.

უდავოა, რომ ეს ცნობა გარკვეულ რეგულირებას ახდენს მთავარ დღესასწაულსა და წმინდანის მეორე ხსენებას შორის.

ამავე შენიშვნაში გვხვდება სიტყვები, რაც აგრეთვე მიანიშნებს 23 აპრილის უპირატესობაზე: „...რომელნი დღესასწაულობდეთ, განგებად ყოველი აპრილსა ოცდასამსა მოიძიეთ“.

23 აპრილის უპირატესობას განაპირობებს ის, რომ სწორედ ამ რიცხვში აღესრულა წმ. გიორგი მოწამემობრივად, ხოლო 10 ნოემბერი „ბორბალზე დაკვრათ“ ან „ტაძრის კურთხევაა“, რაც მარტვილობასთან და წმიდანის აღსასრულთან შედარებით ვერ ჩაითვლება მთავარ დღესასწაულად.

კ. კეკელიძე შეეხო კიდევ ერთ საკითხს ამ დღესასწაულთან დაკავშირებით. ესაა 10 ნოემბრის ხსენების მხოლოდ საქართველოში აღნიშვნის ტრადიცია. მეცნიერმა სწორად მიანიშნა, რომ ეს დღე არაა ქართველთა მიერ დადგენილი:

„გიორგი მთაწმინდელის გარდაცვალების შემდეგ დამოწმებული ციტატიდან ამოიღეს სიტყვა დიად (განსაკუთრებით), ასე რომ მეთორმეტე საუკუნეში უკვე სხვაგვარად ფიქრობდნენ, „დაღაცათუ ბერძენნი წმიდისა გიორგისათჳს არა დღესასწაულობენ“. ამის შემდეგ საქართველოში გავრცელდა აზრი, რომ წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული ბერძნებმა არა თუ არ იციან, არამედ არც არასოდეს იცოდნენ“.

ამის დასტურად მკვლევარი იმოწმებს XI საუკუნის ერთ-ერთ ხელნაწერს¹.

ეს აზრი დღესაც საკმაოდაა გავრცელებული.

ამიტომ, ნათლად უნდა ითქვას, რომ 10 ნოემბრის დღესასწაული შემუშავებულია იერუსალიმურ წიაღში და აქედან გადავიდა როგორც ბიზანტიურ, ისე ქართულ ტრადიციაში (საერთოდ ყველგან). შესაბამისად, არ არის სწორი, თითქოს ათი ნოემბერი ორიგინალური ქართული ხსენება იყოს, თუმცა ის კი შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეს

¹ Канонарь, с. 283.

კახა შერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

მართლაც უძველესი პალესტინურ-იერუსალიმური ტრადიციის დღესასწაული განსაკუთრებული პატივით შემონახულია სწორედ საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიაში.

ჩვენთვის საინტერესო საკითხის შესასწავლად აუცილებლად უნდა შევეხოთ ისეთ მნიშვნელოვან ძეგლს, როგორცაა „თთუენი“. კარგადაა ცნობილი, თუ როგორი სისრულით თარგმნა ეს კრებული წმ. გიორგი მთაწმინდელმა.

„თთუენის“ (ანუ «თვენის») თარგმნა წმინდა მამამ „სვინაქსარის“ თარგმნის შემდეგ დაიწყო. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, „სვინაქსარში“ არაა შეტანილი 3 ნოემბრის ხსენება იმის გამო, რომ ის არც ბერძნულ დედნებშია დაფიქსირებული, 10 ნოემბერს კი, როგორც ვნახეთ, დართული აქვს განმარტებითი ანდერძი. რა ვითარებაა ამ მხრივ წმ. გიორგი მთაწმინდელის მიერ შედგენილ ნოემბრის „თთუენში“?

დავიწყოთ 3 ნოემბრის ხსენებით. ეს ხსენება, სვინაქსარისგან განსხვავებით, «თვენში» ასახულია საკითხავ მასალასთან ერთად, სახელწოდებით:

„წმიდისა გიორგისი და სატფურება ძღუღია სწმიდისა ტაძრისა მისისა“¹.

ნათელია, რომ „თვენის“ კალენდარი ამ ხსენებასთან დაკავშირებით შეესაბამება იოანე-ზოსიმეს „კალენდარსა“ და „იადგარებს“.

ნოემბრის „თვენში“ შესულია, აგრეთვე, **წმ. გიორგის 10 ნოემბრის ხსენებაც.**

ვინაიდან „სვინაქსარში“ წმ. გიორგი მთაწმინდელმა ანდერძის საშუალებით გვაუწყა, თუ რა უნდა ვიდღესასწაულოთ 10 ნოემბერს – „სატფურება“ თუ „ურმის-თვალზე დაკვრა“, ლოგიკური იყო, რომ მსგავსი შენიშვნა ანდა რაიმე მინიშნება გვენახა „თვენშიც“, ხსენების სახელწოდებასთან დაკავშირებით, თუმცა

¹ Ath. 69, 10r შდრ. Ath. 52, 13v, Jer. 124, 224r წმ. გიორგი მთაწმინდელის „თვენის“ მონაცემების დამოწმებისას ვსარგებლობთ ამ გამოუქვეყნებელ ხელნაწერთა აღწერილობებით, რომლებიც შედგენილია ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის თანამშრომლის – ლალი ფლამაიას მიერ.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

სახეზეა მხოლოდ მოკლე აღნიშვნა, ყოველგვარი ინფორმატიული დაზუსტებისა და საკითხავი მასალის გარეშე:

„მასვე დღესა წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისი“¹.

ამასთან, ეს ხსენება მოთავსებულია სხვა ხსენებათა შემდგომ. ჯერ იხსენიებიან სამოცდაათაგანნი მოციქულნი: „ერასტო, ოლიმპია, სოსიპატრე, ტერტიოსი, როდიონი და კუარტოა“, ამას მოჰყვება, ჩვეულებისამებრ, საკითხავი მასალა. შემდეგ მოდის ხსენება და განგება „წმ. მოწამე ორესტისა“ და სულ ბოლოს- **„მთავარმოწამე გიორგისა“**.

ცხადია, რომ „თვენში“ 10 ნოემბერი არ წარმოადგენს დიდ დღესასწაულს, ის მესამე ადგილზე დგას, ხოლო სახელწოდება უახლოვდება მეათე საუკუნის „იადგარების“ მონაცემს და სხვაობს „ლექციონარებისა“ და იოანე-ზოსიმეს „კალენდრისაგან“. „თვენი“ არ გვაუწყებს, ხსენება რას უნდა დაგუკავშიროთ- „სატფურებას“ თუ „ბორბალზე დაკერას“, როგორც ეს თავად მთარგმნელმა საგანგებოდ მიუთითა „სვინაქსარში“.

როგორც ნოემბრის „თვენების“ შემცველი ხელნაწერებიდან ირკვევა, კრებულის შედგენის შემდეგ, „თვენის“ ბოლო ნაწილში, ანუ დანართში, მთარგმნელმა შეიტანა საცისკრო, ცხრაოდიანი გალობის სამი კომპლექტი. **აშკარაა, რომ წმ. გიორგი მთაწმინდელმა მაინც არ დატოვა 10 ნოემბრის ხსენება საკითხავი მასალის გარეშე, ვინაიდან ანგარიში გაუწია არსებულ ტრადიციას.**

პირველი საცისკრო გალობის ავტორია „იოვანე“, სავარაუდოდ, წმ. იოანე დამასკელი. მეორე გალობა „აკროსტიქულია“ და მიწერილი აქვს „ქართულნი“. მესამე გალობა ეკუთვნის სინაის მთის ქართველ მოღვაწეს და თავად გიორგი ათონელისათვის მეტად მნიშვნელოვან ჰიმნოგრაფს – **იოანე მინჩხს**. მისი საგალობელიც აკროსტიქულია. საგულისხმოა, რომ „სვინაქსარში“ მითითებული იყო განგების 23 აპრილზე მოძიება, რაც, თავის მხრივ, საკითხავ მასალასაც გულისხმობდა, „თვენის“ დანართში კი, როგორც აღვნიშნეთ, სამი საცისკრო კანონია დადებული საკუთრივ 10 ნოემბრის ხსენების აღსანიშნავად².

¹ Ath. 69, 47v.

² წმ. გიორგის დღესასწაულები შესულია, აგრეთვე, ისეთ

კახა შერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნომბრის დღესასწაული

ვფიქრობთ, ნიშანდობლივია, რომ X საუკუნის მიწურულიდან იწყება წმ. გიორგის თაყვანისცემის ახალი ეტაპი. კ. კეკელიძე ამის შესახებ აღნიშნავდა:

„წმინდა მხედართა «მარტვილობანი» თუ «ცხოვრებანი» ქართულ ენაზედაცაა გადმოთარგმნილი. მათზე დიდი მოთხოვნილება დაბადებულა ჩვენში მეათე საუკუნის

მნიშვნელოვან კრებულში, როგორცაა „ათონის ქართველთა მონასტრის საალაპე წიგნი“. აღნიშნული კრებული, ელ. მეტრეველის მითითებით, უმნიშვნელოვანესი წყაროა ათონზე ქართველთა მოღვაწეობის შესასწავლად დღიდან მონასტრის აშენებისა (983 წ.) XII-XIII საუკუნეებამდე. საალაპე წიგნი ნაწილია 1074 წელს ათონზე გადაწერილი ხელნაწერისა (A 558), რომელიც „ათონის კრებულის“ სახელითაა ცნობილი. ეს კრებული შეიქმნა ივირონის წინამძღვრის გიორგი ოლთისარის შეობისას 1066-1080 წლებში (ელ. მეტრეველი, ათონის ქართველთა მონასტრის საალაპე წიგნი, თბ. 1998, გვ. 3). აღნიშნული საალაპე წიგნი ასევე მნიშვნელოვანია ლიტურგიკისა და ონომასტიკის თვალსაზრისით. ლიტურგიკის მხრივ ინტერესს იწვევს კრებულის კალენდარი, ტიპიკონური მითითებები და ტერმინები. კალენდარი იწყება 15 დეკემბრით: „სახელითა მამისადა და მისადა და სულისა წმიდისადა. ესე არიან ალაპნი მონასტრისა ჩუენისანი, ვინადაც არს აღშენებულ არს ვიდრე აქამომდე“. „თუესა დეკემბერსა იე ალაპი არს ი თ ა ნ ე სუნჯელოზისა, მაშენებელისა ამის დიდებულსა ლავრისად“ (მეტრეველი 1998, გვ. 134). 23 აპრილის (ახ. სტ. 6 მაისი) გიორგობაზე განწესებულია ივერთა სავანის წინამძღვრის გიორგი ოლთისარისა და მისი მძის მიქაელის ალაპი: „თუესა აპრილსა კვ(23). „ალაპი არს მამისა ჩუენისა გიორგი ოლთისარისად და მძისა მისისა მიქაელისი“ (მეტრეველი 1998, გვ. 151). 10 (ახ. სტ. 13) ნომბრის გიორგობაზე ალაპი განწესებულია გიორგი მეფისთვის: „თუესა ნომბერსა ი(10) ალაპი არს გიორგი მეფისად“ (მეტრეველი 1998, გვ. 168). ელ. მეტრეველი შესაბამის (127 თ) კომენტარში აღნიშნავს, რომ მეფე გიორგი არის დავით აღმაშენებლის მამა – გიორგი II (გვ. 250). რაც შეეხება 3 (ახ. სტ. 16) ნომბრის გიორგობას. ეს თარიღი საალაპე წიგნის კალენდარში ორგზისაა შესული: 1. „თუესა ნომბერსა გ(3). დღესასწაულსა წმიდისა გიორგისსა: ალაპი განუწესეთ გიორგი მჭედელასა ქართველსა“ (მეტრეველი 1998, გვ.169) 2. „ამასვე თუესა სამსა, წმიდისა მოწამისა გიორგისსა: ალაპი არს მძისა ჩუენისა გიორგისი“ (მეტრეველი 1998, გვ. 167-168).

კახა შერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნომბრის დღესასწაული

მიწურულიდან, განსაკუთრებით მეთერთმეტე-მეთორმეტე საუკუნეებში. როდესაც ჩვენი ქვეყნის ტერიტორიაზე ყალიბდება ძლიერი ფეოდალური მონარქია. ეს იქიდანა ჩანს, რომ დასახელებულ მხედართა ცხოვრება-მარტვილობანი¹ ითარგმნა მეთათე საუკუნის გასულიდან მეთორმეტეს მეორე ნახევრამდე. ... ეს მოვლენა აიხსნება იმით, რომ ძლიერი ფეოდალური მონარქიის ჩამოყალიბების პროცესში საჭირო იყო სამხედრო თავდადებისა და რაინდული მამაცობის გამოვლინების მაგალითები. ...გიორგი კაბადოკიელის „წამება“ ითარგმნა მეთათე საუკუნეში, ალბათ აფხაზთა მეფის გიორგი II (გარდაიც. 955 წელს) დროს. ...მისი (წმ. გიორგის) კულტი (პოპულარობით, კ. შ.) სარგებლობდა ჩვენში მეცხრე საუკუნის დამდეგიდან“².

ამ საკითხს შეეხო აგრეთვე წმ. გრიგოლ ფერაძე:

„...XI საუკუნიდან XVIII ს-ის გასულამდე საქართველოს ტახტზე ცამეტი გიორგი ზის და იქამდე არცერთ მეფეს გიორგი არ ჰქვია. კათოლიკოსთა რიცხვშიაც მოთავსებული X საუკუნეში სამი გიორგიდან ორი რალაც გაუგებრობის შედეგი უნდა იყოს. ...X-XII საუკუნეებში [სახელი]³ გიორგი ძლიერ გახშირებულია ბერთა წრეებში: გიორგი მერჩულე⁴, ...გიორგი სონელი, გიორგი ოწელი, გიორგი მთაწმინდელი, გიორგი ბერი, ხუცეს-მონაზონი, გიორგი ოლთისარი⁵, გიორგი შეყენებული ანტიოქიაში, გიორგი ვარაზვანე, ივერიის მინასტრის წინამძღვარი, გიორგი ჭყონდიდელი და სხვანი. ...XI საუკუნეში გავრცელებულ ბერთა შორის XII

¹ „გიორგი ძლიერამონილი კაბადოკიიდან, დიმიტრი თესალონიკელი... მერკვილე, თეოდორე ტირონი, თეოდორე სტრატილატი, ანდრია ტრიბუნი, ვეტროპი მოყვსებიტურთ და პროკოპი დუქსი პალესტინელი“, იხ. კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. II, თბ.1945, გვ. 6.

² კ. კეკელიძე, ეტიუდები, ტ. II, გვ. 6,7.

³ ამ სიტყვას ჩვენ ვამატებთ.

⁴ ამის შემდეგ დასახელებულია გრიგოლ ოზიშელი.

⁵ ამის შემდეგ დასახელებულია გრიგოლ ოშკელი.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

საუკუნეში უკვე იშვიათად გვხვდება. ბერები უბრუნდებიან თავიანთ უდაბნოებს, რაც ადვილი გასაგებია და უტოვებენ გიორგის სახელს მხედრებს ე. ი. ქართული საზოგადოების იმ ნაწილს, რომლის ვალი იყო სამშობლოს დაცვა¹.

აღნიშნულ საკითხს წმ. გრიგოლ ფერაძე მეორედაც შეეხო:

„...თუკი X საუკუნემდე გიორგის სახელით მეფე საერთოდ არ გვეყოლია საქართველოში, ბაგრატიონთა დინასტიის დამკვიდრების შემდეგ, XI საუკუნის დასაწყისიდან XVIII საუკუნის ბოლომდე, საქართველოს ტახტზე გიორგები ჩნდებიან. ასევეა ბერების სახელთან დაკავშირებითაც. თითქმის ყველა ბერს, რომელიც ტაოკლარჯეთიდან მოდის, ე. ი. კვლავ მესხეთის კულტურულ წრეს ეკუთვნის, გიორგი ჰქვია. ამას ემატება ისიც, რომ ერთადერთი საერო პირი, რომელსაც გიორგი ჰქვია არის გიორგი ჩორჩანელი, წმ. სერაპიონ ზარზმელის ხელშემწყობი, კვლავ მესხეთიდან“².

წმ. გრიგოლ ფერაძე ვარაუდობს, რომ წმ. ნინოს, და წმ. გიორგის თაყვანისცემა აღმოსავლეთ საქართველოსკენ უნდა წამოსულიყო მესხეთიდან და, შესაბამისად, სამხრეთ საქართველოდან. ამ მხრივ, მისი დაკვირვებები მნიშვნელოვანი გვეჩვენებს. მეცნიერის დაკვირვებას აძლიერებს «გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრებაში» გამოვლენილი ის უწყებანი, რაც შემოთ განვიხილოთ. ვფიქრობთ, რომ წმ. გიორგის „კულტის“ გენეზისის ისტორიის კვლევისას, საკუთრივ საქართველოს ტერიტორიაზე, აუცილებლად უნდა მიექცეს ყურადღება წმ. გრიგოლ ფერაძის აღნიშნულ ვარაუდებს. თუმცა ისიც გასათვალისწინებელია, რომ წმ. გრიგოლ ხანცთელი

1 წმ. გრიგოლ ფერაძე, ქართული წარმართობის შესახებ, თხზულებათა კრებული, წიგნი პირველი, (ვარშავა, 2012, გვ. 225).
წმ. გრიგოლ ფერაძის მოსაზრებით: „...ბერობაში გიორგის სახელის გავრცელება უნდა იყოს გაფლენა ერის. ე. ი. თავდაპირველად ხალხში უნდა ყოფილიყო ეს სახელი გავრცელებული და შემდეგ ბერებმა გადაიღეს ეს ერისაგან“ (გვ. 226).

2 წმ. გრიგოლ ფერაძე, საქართველოს ეკლესიის უძველესი ისტორიის პრობლემები, თხზულებათა კრებული, წიგნი I, გვ. 333.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნომბრის დღესასწაული

ქართლში (ნერსე ერისთავის კარზე) გამზდილი და განსწავლული მოღვაწე იყო და, შესაბამისად, წმ. გიორგის ღიღი თაყვანისცემა მას უკვე იმ დროისათვის ექნებოდა გათავისებული, როდესაც ქართლში ანუ აღმოსავლეთ საქართველოში ცხოვრობდა და იზრდებოდა. ალბათ არ იქნება შეცდომა, თუკი წმ. გრიგოლის და მის მიერ დაარსებული მონასტრის განსაკუთრებულ პატივისცემას დიდმოწამისადმი, ნაწილობრივ აღმოსავლეთ საქართველოს კუთვნილებდაც მოვიხსნათ. აღვნიშნავთ, რომ წმ. გიორგის თაყვანისცემის საკითხს შეეხო აგრეთვე თ. მესხი („ქონის ხატის რაობისა და ისტორიისთვის“, თბ. 2015). მისი მოსაზრებით, საქართველოს უძველეს გერბსა თუ სამეფო ინსიგნიებზე წმ. მიქაელ მთავარანგელოზი უნდა ყოფილიყო გამოსახული (გვ. 71). თ. მესხის მოსაზრებით, პასუხგასაცემია ის კითხვა, თუ როდის ჩაენაცვლა მიქაელ მთავარანგელოზს წმ. გიორგი (გვ. 78). მისივე მოსაზრებით, ეს მოხდა ღვთის აღმაშენებლის დროს. მე-3 თავში (მიქაელ მთავარანგელოზი ქართულ ჰერალდიკაში). ავტორი წერს: „წმ. გიორგის კულტი მიქაელ მთავარანგელოზისას ღვთის აღმაშენებლის შეობის პერიოდში უნდა ჩანაცვლებოდა“ (გვ. 33). ამის საფუძველს მას აძლევს სინას მთის წმ. ეკატერინეს მონასტრის ხატი (XIII საუკუნის), სადაც მეფე ღვთის და წმ. გიორგი არიან გამოსახულნი. ნაშრომში, ავტორის აზრით, გარკვეულ დროს წმ. გიორგის „კულტზე“ მალლა იდგა მიქაელ მთავარანგელოზის „კულტი“. აღნიშნულს არ ახლავს რაიმე დამამტკიცებელი წყარო, იქნება ეს ლიტურგიკული, ისტორიული, პაგიოგრაფიული თუ სხვა. გარდა ამისა, ნაშრომი არ ითვალისწინებს ამ წმინდანების სახელობის უძველეს ხუროთმოძღვრულ ნაგებობებს, მათ რაოდენობასა და სიძველეს. ამ მხრივ «გრიგოლ ხანტაელის ცხოვრება» უმნიშვნელოვანესია. მოკლოდ რომ ითქვას, წმ. გიორგის თაყვანისცემითი ტრადიციის კვლევა, ურთულოესი საკითხია, რადგან აღნიშნულმა თაყვანისცემამ თავიდანვე უანალოგო გამოვლინება ჰპოვა. აქედან გამომდინარე თ. მესხის აღნიშნული ნაშრომი, რომელიც მოწამის „კულტზე“ X-XI საუკუნეებიდან საუბრობს, ვერ იქნება მყარი იმის დასამტკიცებლად, რომ ღვთის აღმაშენებლად მიქაელ მთავარანგელოზი იდიდებოდა განსაკუთრებულად, სოლო

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

დავითის ღრობიდან – წმ. გიორგი. უაღრესად მნიშვნელოვანია წმ. გიორგი ათონელის სვინაქსარის (1040-1042 წლის) სპეციალური შენიშვნა, რომელიც, როგორც ვნახეთ, უძველესი ღრობიდან ანუ „პირველითგან“ წმ. გიორგის დიდ აღიარებასა და „კულტზე“ მეტყველებს საკუთრივ საქართველოში].

XVIII საუკუნიდან იწყება საღვთისმსახურო კრებულების გასწორება სლავური წიგნების შესაბამისად. ამ მხრივ განსაკუთრებული მუშაობა „თვენებზე“ მიმდინარეობდა. ეს საქმე თბილისში ანჩისნატის ტაძრის დეკანოზმა – ალექსი მესხიშვილმა 1758 წლის დამდეგს დაასრულა, კათოლიკოსმა ანტონ I-მა კი – ქალაქ ვლადიმირში 1758-1762 წლებს შორის.

დეკანოზმა ალექსიმ 3 ნოემბრის განგებას დაურთო შენიშვნა: „წმიდისა ამის დიდებულისა მოწამისა გიორგის დღესასწაულსა ვინაჲცა აპრილსა 23 ვდღესასწაულობთ, ვინაჲთგან ამას დღესა სრულ-ჰყო ღუაწლი მოწამეობისა თჳსისაჲ, ხოლო ნოემბერსა სამსა განახლებაჲ არს ტაძრისა მისისა, სადა დაიდვა მრავალმოღვაწე გუამი მისი“. შემდეგ დეკანოზი გვამცნობს, რომ 23 აპრილს ბრწყინვალედ დღესასწაულობენ ბერძნები და რუსები, ხოლო 10 ნოემბერს ვერსად პოულობს – ვერც რუსებთან და ვერც ბერძნებთან, განსხვავებით საქართველოსგან. ჩანს, ამ ხსენების წყარო ალექსი მესხიშვილისათვის არაა ცნობილი¹.

ანტონ კათოლიკოსის ნოემბრის „სადღესასწაულოში“ კი საერთოდ არ გვხვდება 10 ნოემბრის დღესასწაულის ხსენება, თუმცა დასტურდება 3 ნოემბერი, ლიდის ტაძრის „სატფურების“ სახელწოდებით, საკითხავ მასალასთან ერთად.

¹ კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. III, თბ. გვ. 108-110.

**წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული წმ. გრიგოლ
ფერაძის შრომების მიხედვით**

როგორც აღვნიშნეთ, 10 ნოემბრის დღესასწაულს შეეხო წმ. გრიგოლ ფერაძე ნაშრომში „წერილები ჩვენი ქართული ცხოვრებიდან წმინდა, გიორგი ქართველი ერის შემოქმედებაში“ (ქართული წარმართობის შესახებ), სადაც იგი წერს:

„წმინდა გიორგი რომ დიდ პატივისცემას განიცდიდა უკვე X საუკუნემდე, ამის ცხადი მოწმეა საკუთრივ ქართული დღესასწაული 9 ნოემბერს. ეს უკვე იცოდნენ ძველადვე ქართველებმა, მაგალითად, გიორგი მთაწმინდელმა, და ცდილობდნენ, ეს სპეციალური ქართული დღესასწაული არ მოსპობილიყო. უძველესი ქართული ვერსიის იერუსალიმის განჩინებაში (VII ს.), აგრეთვე მის პარიზულ ქართულ ვერსიაში ეს დღე შეტანილია. რით აიხსნება ეს მოვლენა, ამის გამორკვევა ძნელია. შესაძლებელია, საქმის ვითარება ასე იყო: საბერძნეთის ეკლესია წმ. გიორგის ხსენებას დღესასწაულობს 23 აპრილს, 3 ნოემბერს დღესასწაულობს მისი ტაძრის განახლებას; საქართველოში შეიძლება 3 ნოემბერს უკვე რომელიმე წმინდანით აღნიშნავდნენ, რომლის ხსენება შემდეგ მოისპო ან სოციალურ ან პოლიტიკური მიზეზების გამო უხერხული გახდა და ამიტომ გადაიტანეს გიორგობა სწორზე. მთელი საქრისტიანო დღესასწაულების ერთი დანიშნული დღიდან სხვა დღეზე გადატანის დროს, მომეტებულ წილად, ორ წესს მისდევდა: თუ თვითონ დღის რიცხვს ჰქონდა მნიშვნელობა და არ სურდათ ეს რიცხვი მოსპობილიყო,

კახა შერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

იტანებოდა ეს დღესასწაული იმავე რიცხვის ექვსი თვის შემდგომ. თუ პირიქით, რიცხვს იმდენი მნიშვნელობა არ ჰქონდა, რამდენიც თვით თვეს, იტანდნენ დღესასწაულს იმავე თვის მხოლოდ დანიშნული დღის სწორზე. ჩვენში, როგორც ჩანს, თვისათვის უფრო მეტი მნიშვნელობა მიუციათ, ვიდრე დღისათვის – შესაძლებელია იმიტომ, რომ ალბათ უკვე იმ ხანებში ნოემბერს გიორგობის თვე ერქვა და ექვსი თვით რომ გადაეწიათ, ამ თვეს უკვე თავისი მნიშვნელობა, როგორც გიორგის თვეს, დაეკარგებოდა. ამ სპეციფიკური ქართული დღესასწაულის შესახებ ფრიად გაუგებარია XVIII საუკუნის მოღვაწის ალექსი მესხიშვილის მოწმობა¹.

პირველ რიგში, განვმარტოთ ის, თუ რას ნიშნავს „სპეციფიკურად ქართული დღესასწაული“.

სპეციფიკური დღესასწაული ნიშნავს იმას, რომ ესა თუ ის კონკრეტული ხსენება შემუშავებულია ლოკალურ კონტექსტში ანუ მას ზეიმობენ მხოლოდ იქ, სადაც იგი დაწესდა, ანდა შესაძლოა, მოიპოვა აღიარება სხვა ეკლესიებშიც და მისი აღნიშვნის არეალი გასცდა ლოკალურ საზღვრებს.

წმ. გრიგოლ ფერაძის ზემორე ვარაუდს ვერ დავეთანხმებით რამდენიმე მიზეზის გამო:

1) ძნელი დასაჯერებელია, 3 რიცხვში ყოფილიყო რომელიმე ისეთი წმინდანის ხსენება, რომლის გამოც ქართლში ყველაზე საყვარელი და განდიდებული წმინდანის ხსენებას სწორზე გადაიტანდნენ და ამით ცვლილებას შეიტანდნენ იერუსალიმის ლექციონარში, თანაც ისე, რომ არ მიუთითებდნენ ამ ცვლილება-გადაადგილების თაობაზე.

2) როგორც ვაჩვენეთ, 10 ნოემბრის ხსენება მოცემულია იოანე-ზოსიმეს კალენდარშიც. შეუძლებელია, იმ განსწავლულობის ლიტურგისტს, როგორიც იყო იგი, არ სცოდნოდა ამ ცვლილების შესახებ. ამას გარდა, იოანე-ზოსიმე ახსენებს დაბა „ენბიგლონს“, რაც ქართული ტოპონომი ნამდვილად არაა.

¹ ყოლბაია, გვ. 228.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

3) თავად წმ. გრიგოლ ფერაძე იმოწმებს წმ. გიორგი მთაწმინდელს და მიუთითებს, რომ ხსენებული მოღვაწისთვის ცნობილი იყო 10 ნოემბრის დღესასწაული. ეს, რა თქმა უნდა, ასეა, მაგრამ მითითება, რასაც მთაწმინდელი გვაძლევს, როგორც ვნახეთ, პირდაპირ გვამცნობს შემდეგს:

„დაღაცათუ ბერძენნი არა დიად დღესასწაულობენ“.

ეს ნიშნავს იმას, რომ კონსტანტინოპოლის ტიპიკონში 10 ნოემბერი იყო განკუთვნილი წმ. გიორგის მოსახსენებლად. სწორედ ამიტომ აღნისნული ხსენება ვერ ჩაითვლება სპეციფიკურად ქართულად.

4) თუ 3 ნოემბერს აღინიშნებოდა ისეთი დიდი წმინდანის ხსენება, რომლის გამოც ჩვენში განსაკუთრებული წმინდანის ხსენების დღე სწორზე გადასწიეს, მაშინ გაუგებარია, როგორ „მოისპო“ მისი ხსენება ისე, რომ ამის შესახებ აღარაფერი ვიცით. გაუგებარია, აგრეთვე, „სოციალური ან პოლიტიკური“ მიზეზის გამო დიდი წმინდანის ხსენების გაქრობა.

5) წმ. გრიგოლ ფერაძე ვარაუდობს, რომ ჩვენში უფრო დიდი მნიშვნელობა მიანიჭეს თვეს, რადგან იმ ხანებში ნოემბერს უკვე ერქვა „გიორგობის თვე“. შესაბამისად, შენარჩუნდა თვის სახელწოდება და არ მიექცა ყურადღება რიცხვს, მაგრამ თუკი 10 ნოემბრის დღესასწაულის დადგენამდე ნოემბერს უკვე ეწოდებოდა „გიორგობის თვე“, ისმის კითხვა – რის საფუძველზე ეწოდა ასე ანუ წმ. გიორგის რომელმა ხსენებამ გამოიწვია ეს, იმ დროს, როცა 10 ნოემბერის დღესასწაული ჯერ არ არსებობდა? თუ დაუშვებთ და ვიტყვით, რომ ნოემბერს „გიორგობის თვე“ 3 ნოემბრის გამო უწოდეს, არ იქნება სწორი, რადგან 3 რიცხვის ხსენება არ ყოფილა არასდროს ქართლში განსაკუთრებული დღესასწაულის მიზეზი, როგორც იყო და არის დღესაც 10 ნოემბერი. ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ნოემბერს „გიორგობის თვე“ ჰქვია მხოლოდ და მხოლოდ 10 ნოემბრის დღესასწაულის გამო, რაც ნიშნავს, რომ ჯერ იყო ეს დღესასწაული, შემდეგ კი ამ დღესასწაულის განსაკუთრებულობამ განაპირობა „ნოემბრის“, როგორც კონკრეტული თვის საერო სახელწოდების, ჩანაცვლება საეკლესიო სახელწოდებით – „გიორგობის თვით“, ზუსტად

კახა შერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

ისე, როგორც სექტემბერი ჩაანაცვლა „ენკენიობამ“ (რომ არა აღდგომის ტაძრის „ენკენია“, გაუგებარი იქნებოდა, თუ რატომ ეწოდა სექტემბრის თვეს აღნიშნული სახელი).

6) იერუსალიმის ლექციონარის პარიზულ ნუსხაში კკითხულობთ მთარგმნელის ერთ ასეთ ანდერძს:

„დიდებაჲ შენდა ქრისტე, დაესრულა კანონი წელიწადისაჲ. განწესებული რიცხუსა თთუეთასა, რომელი განაწესეს ნეტართა და ღმრთივშემოსილთა წმიდათა მოძღუართა ჩუენთა წესისამებრ წმიდისა ქალაქისა იერუსალჴმისა, რომელსა ზედა ჩუენ მიერცა შეეძინნა რაოდენნიმე კრებანი და საჯმარნი გულსმოდგინებისამებრ ღმრთისმყუარეთაჲსა. რომელნი აღასრულებთ კანონსა კეთილად მსახურნი მღდელნი და მოძღუარნი“¹.

ანდერძის შემდეგ ჩამოთვლილია ცხრა, „სპეციფიკური ქართული დღესასწაული“ ანუ ანდერძის ავტორის სიტყვები: „რომელსა ზედა ჩუენ მიერცა შეეძინნა რაოდენნიმე კრებანი“ აღნიშნავს სწორედ იმ კრებებს ე. ი. დღესასწაულებს, რომლებიც წმ. გრიგოლ ფერაძის სიტყვებით რომ ვთქვათ, იყო „სპეციფიკური ქართული დღესასწაულები“². შესაბამისად, ისინი წარმოადგენდა ქართლის ეკლესიის ახალ ხსენებებს, რომლებიც შეემატა დედნისეულ მასალას „წესისამებრ წმიდისა ქალაქისა იერუსალჴმისა“.

წმ. გრიგოლ ფერაძის მიერ ზემოთ ნახსენები იყო ლექციონარის პარიზული ნუსხაც შემდეგ კონტექსტში: „...აგრეთვე მის (ლექციონარის, კ. შ.) პარიზულ ქართულ ვერსიაში ეს დღე შეტანილია“.

იბადება კითხვა, ვის მიერ არის შეტანილი გიორგობის 10 ნოემბრის დღესასწაული ლექციონარის პარიზულ ნუსხაში? არის ის დედნისეული ანუ „ნეტართა ღმრთივშემოსილ წმიდათა მოძღუართა“ მიერ დასაბამშივე განწესებული, თუ ქართველი მთარგმნელის მიერ შემატებული იმ მიზეზით, რომ 10 ნოემბერი „სპეციფიკური ქართული დღესასწაული“ იყო? შეუძლებელია, რომ 10 ნოემბერს ეწოდოს „სპეციფიკური“, რადგან ამგვარი

¹ Tarchnishvili, T II, p. 73.

² Ibid. p. 74.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

„სპეციფიკური“ ხსენებების ჩამონათვალში არ არის ნახსენები გიორგობის 10 ნოემბრის დღესასწაული.

წმ. გრიგოლ ფერაძე ზემორე საკითხს მოკლედ შეეხო, აგრეთვე, ნაშრომში „საქართველოს ეკლესიის უძველესი ისტორიის პრობლემები“¹, რაც ძირითადად ეხება ქართლის მოქცევის საკითხსა და წმინდა ნინოს.

ჩვენთვის საინტერესო თემასთან დაკავშირებით წმ. გრიგოლ ფერაძე წერს:

„...მის (წმ. გიორგის კ. შ.) პატივსაცემად ზეიმობენ „ეროვნულ“ დღესასწაულს 9 ნოემბერს, რაც იერუსალიმის ცნობილ განჩინებაშიც არის მოხსენიებული და კვლავ განსაკუთრებით მესხი ბერები იბრძვიან ამ დღესასწაულის შენარჩუნებისათვის. დღესასწაული დაარსდა ერთი სასწაულებრივი განკურნების ფაქტთან დაკავშირებით, რომელიც დღევანდელ დასავლეთ საქართველოში მოხდა“².

აქაც წმ. გრიგოლ ფერაძე „ეროვნულ დღესასწაულად“ ასახელებს 10 ნოემბერს და აღნიშნავს, რომ ის იერუსალიმის ცნობილ „ლექციონარშიც“ არის მოხსენიებული. აქედან გამომდინარე, პასუხგაუცემელი რჩება კითხვა იმის თაობაზე, თუ რა არის „ეროვნული დღესასწაული“ და როგორ წესდება იგი. აქვე იხსენიებიან „მესხი ბერები“. მესხ ბერებში წმ. გრიგოლ ფერაძე გულისხმობს სამხრეთ საქართველოს ბერ-მონაზვნობას. ასე რომ, საქართველოში წმინდა გიორგის, მკვლევრის აზრით, ყველაზე ადრე მესხები იცნობდნენ:

„...მესხეთისათვის ის (წმ. გიორგი, კ. შ.) ბევრად ადრე იყო ცნობილი, ვიდრე აღმოსავლეთ საქართველოსთვის და მესხები იყვნენ ისინი, ვინც წმ. გიორგი გააცნეს აღმოსავლეთ საქართველოს...“³.

ამ საკითხის გარკვევა ავტორმა სცადა ონომასტიკური მონაცემების საშუალებით. საკუთარი სახელების კვლევამ წმ. გრიგოლ ფერაძეს აჩვენა, რომ ბაგრატიონთა დინასტიის დამკვიდრებამდე

¹ ყოლობაია, გვ. 324.

² ყოლობაია, გვ. 334.

³ ყოლობაია, გვ. 333.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

მეფეს „გიორგი“ არ რქმევია, ხოლო XI საუკუნიდან XVIII ჩათვლით მეფეთა შორის ცამეტს გიორგი ერქვა. ასევე ბერები, რომელნიც ამ სახელს ატარებდენ, მესხეთის კულტურულ წრეს ეკუთვნოდნენ. ამას ისიც ემატება, რომ ერთადერთი საერო პირი მეთერთმეტე საუკუნემდე, რომელსაც გიორგი ჰქვია, არის გიორგი ჩორჩანელი, რომელიც იხსენიება „სერაპიონ ზარზმელის ცხოვრებაში“ და ისიც მესხია. ყოველივე ამას წმ. გრიგოლ ფერაძე უმატებს იმ ფაქტსაც, რომ მათე საუკუნემდე შედარებით მცირე რაოდენობით გვხვდება წმ. გიორგის ტაძრები, შემდეგ კი გორაკიც აღარაა მისი სახელობის ტაძრისა თუ ნიშის გარეშე. ამის საფუძველზე ავტორმა ივარაუდა, რომ დიდმოწამე გიორგის თაყვანისცემა აღმოსავლეთ საქართველოში მესხეთიდან შემოვიდა, როგორც მეომარი და მხედარი წმინდანისა¹.

დამოწმებული ციტატიდან – „და კვლავ მესხი ბერები იბრძვიან ამ დღესასწაულის შენარჩუნებისათვის“ ვერ ირკვევა, თუ რა უნდა იგულისხმებოდეს ანუ რაში გამოიხატა ის ღვაწლი, რაც სამხრეთ საქართველოში მოღვაწე მამებმა გაწიეს. შესაძლოა, მინიშნება იყოს მიქაელ მოდრეკილზე, რომლის „ნეკმირებულ იადგარში“ შესულია 10 ნოემბრის ხსენება, ანდა – გიორგი მერჩულეზე, რომელმაც „გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრებაში“ მოიხსენია გიორგიწმიდობა.

ვფიქრობთ, საყურადღებოა წმ. გრიგოლ ფერაძის მოსაზრება 10 ნოემბრის ხსენების დაწესებასთან დაკავშირებით, რაც ეწინააღმდეგება მისსავე ზემოგანხილულ შეხედულებას ამ საკითხზე და საკმაოდ დაუსაბუთებელია.

რა არის ის „სასწაულებრივი კურნება“, რაც აღსრულდა დასავლეთ საქართველოში, რომლისგან გამომდინარეც, წმ. გრიგოლ ფერაძის მოსაზრებით, დაწესებულა ცალკე დღესასწაული, გადმონაცვლებული ჯერ აღმოსავლეთ საქართველოში, შემდეგ იერუსალიმში და შემდეგ თვით იმპერიის დედაქალაქ კონსტანტინოპოლში.

ვფიქრობთ, ამ ვარაუდის განხილვა ზედმეტია, რადგან იგი მოკლებულია ყოველგვარ საფუძველს.

¹ ყოლობაა, გვ. 333-334.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნომბრის დღესასწაული

როგორც ფიქრობენ, წმ. გიორგის თაყვანისცემა დაწესდა მცირე აზიაში, IV საუკუნეში. მას თავიდან ადგილობრივი მნიშვნელობა ჰქონდა. ბიზანტიის ფარგლებში მისი გავრცელება V საუკუნიდან დაიწყო, ხოლო VI საუკუნეში უკვე დიდი აღიარებით სარგებლობს.

აღსანიშნია, რომ, როგორც მივუთითებდით, „წმ. გიორგის მარტვილობის“ ოთხი ვრცელი რედაქციის გარდა, არსებობს ე. წ. დადიანეს სახელით ცნობილი აპოკრიფული ცხოვრება.

დადიანე იყო სპარსეთის მეფე, რომელმაც ამ აპოკრიფის მიხედვით, აწამა წმ. გიორგი. დადიანესის აღნიშნული რედაქცია უძველესია. ის ფრაგმენტული სახით, პალიმფსესტზე დაწერილი, ვენაშია დაცული და IV-V საუკუნეებით თარიღდება. ფრაგმენტებიდან ჩანს, რომ სპარსეთის მეფე დადიანე შვიდი წლის განმავლობაში აწამებს წმ. გიორგის. აქვეა ნახსენები მოგვი ათანასე, რომელსაც მეფე ავალებს წმინდა გიორგის „ჯადოქრობის“ დარღვევას. ცნობილი მკვლევრები (კ. კრუმბახერი, ვ. ლაზარევი და ა.კ. ირპინიკოვი) მიიჩნევენ, რომ ამ უძველეს ძეგლზე დაყრდნობით აღმოცენდა უფრო ვრცელი „მარტვილობები“, რომლებიც ეკლესიამ კანონიკურად სცნო, ხოლო დადიანესის აპოკრიფი უარყოფილ იქნა, რადგან მასში არარეალური და მითიური ცნობები იყო მოცემული¹.

IX საუკუნეში აღნიშნული რედაქცია აკრძალა კონსტანტინოპოლის პატრიარქმა წმინდა ნიკიფორე აღმსარებელმა (806-815)². იგივე მოხდა საქართველოშიც წმ. ექვთიმე ათონელის ცნობილი ინდექსის სახით, რაც მან ათონის მთიდან მოსწერა ბერ გიორგი ჭყონდიდელს.

კითხვა: „გევედრები შენ, ღმერთშემოსილო მამაო, მაუწყე, თუ რომელნი წიგნნი არიან, რომელთა-იგი წმიდა კათოლიკე ეკლესიამ არა შეიწყნარებს“.

მიგება: „წიგნნი რომელთა კათოლიკე ეკლესიამ არა შეიწყნარებს, არიან ყოველნი, რომელნი მწვალებელთა მიერ აღიწერნეს“.

¹ გაბიძაშვილი, გვ. 11-12.

² ყოლობაია, გვ. 219.

კახა შხერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

სულ ამ ინდექსში მოხსენიებულია 11 არაკანონიკური წიგნი, აქვეა უწყება წმ. გიორგის აპოკრიფული ცხოვრების შესახებ: „...კუალად წმიდისა გიორგისი არს წამებაჲ უცხო და უცხონი რადმე საქმენი სწერიან, რომელსა დადიანესი ეწოდების, ხოლო წამებაჲ ჭეშმარიტი წმიდისა გიორგისი იგი არს, რომელი დიოკლიტიანეს მიერ იწამა“¹. აშკარაა, რომ დადიანესის სახელით ცნობილი „მარტვილობა“ წმ. ექვთიმედე ცნობილი იყო, თორემ ის მას არ აკრძალავდა. პატრიარქ ნიკიფორეს აკრძალვის შემდეგ წმიდა გიორგის „ცხოვრებას“ ხელს ჰკიდებენ ბერძენი ჰაგიოგრაფები და ცდილობენ კანონიკური, მეცნიერული და ზღაპრული ელფერის მატარებელი თხრობისაგან გაწმენდილი რედაქციის შექმნას. მათ შორისაა ნიკიტა-დავით პაფლაგონელი, რომლის აზრითაც, აღნიშნული „მარტვილობა“ შექმნილი იყო თვით ეშმაკის მიერ იმ მიზნით, რომ წმ. გიორგი წარმოჩენილიყო, როგორც არაისტორიული პიროვნება და შეწყვეტილიყო მის სახელზე აღვლენილი ლოცვა-ვედრებანი². ყველაზე ავტორიტეტული რედაქცია სვიმეონ ლოლოთეტიწეულია. ის წმ. ექვთიმე ათონელის დროს საბერძნეთის ეკლესიაში მთავარ საკითხავს წარმოადგენდა ანუ წმ. გიორგის ხსენების დღეს სწორედ ამ მეტაფრასულ ვერსიას კითხულობდნენ ანუ სოფიის საპატრიარქო ტაძარში. ეს ძეგლი ქართულად ტარგმნა სწორედ ექვთიმემ, რაც დაცულია გელათის „მეტაფრასულ კრებულში“.

წმ. მამა გრიგოლ ფერაძემ თავის „ნარკვევებში“ მიუთითა, რომ დიდმოწამე გიორგი ადამიანთა შემოქმედებასა და წარმოდგენებში **სამსახრვანი** იყო³.

პირველი სახე წმინდანისა არის ხალხური ყოფითი აღქმის ნაყოფი. ეს სახე ჩაისახა და განვითარდა მცირე აზიაში, დადიანესის მარტვილობიდან გამომდინარე. ამას ეკლესია აღუდგა წინ და მოსპო, როგორც არარეალური. აქ წმინდა გიორგი წარმოგვიდგება, როგორც გოლიათი და უკვდავი გმირი.

¹ კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, თბ. 1960, გვ. 432-433.

² ყოლობაია, გვ. 332.

³ ყოლობაია, გვ. 221, 331.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

მეორე სახე წმ. გიორგის წარმოგვიდგენს ასევე როგორც ხალხური აღქმის ნაყოფს, მხოლოდ საკუთრივ რელიგიური რწმენა-წარმოდგენების ასპექტით. ამგვარ აღქმაში წმ. გიორგი შეერწყა წარმართულ კერპებს. მას მიეძღვნა ხალხური დღესასწაულები, სადაც უპირველესი ადგილი საკლავის შეწირვას უჭირავს. შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ეს სახე ყველაზე მეტად საქართველოში იყო გავრცელებული და უამრავი ადგილობრივი ხალხური დღესასწაულით გამდიდრებული. წმ. გრიგოლ ფერაძე განიხილავს ამგვარ რწმენა-წარმოდგენებს და ასკვნის, რომ მათ „ვერც საზღვარი დაედება და ვერც კალაპოტი“¹.

რაც შეეხება წმ. გიორგის მესამე სახეს, რაც უკვე ვახსენეთ, იგი გულისხმობს ხსენებული მოღვაწის მხედრად ანდა მხედართმთავრად წარმოჩენას. გრიგოლ ფერაძის აზრით, ეს მისი რეალური სახეა, რაც წარჩინებული და განათლებული მესხი ბერების დამსახურებაა. გრიგოლ ფერაძე მიიჩნევს, რომ სწორედ ეს სახე მიიღო აღმოსავლეთ საქართველომ სამხრეთ საქართველოდან. შესაძლოა, მკვლევარი გულისხმებოდეს იმას, რომ პირველად მესხმა ბერებმა თარგმნეს ბიზანტიაში შექმნილი ის „ცხოვრება-მარტვილობანი“, სადაც წმ. გიორგი მხედართმთავარია. ეს თარგმანები ვრცელდება აღმოსავლეთ საქართველოში, სადაც მხოლოდ ზეპირი ტრადიცია არსებობს. ამას ემატება უამრავი რწმენა-წარმოდგენა და ხალხური დღესასწაულები. ვფიქრობთ, ეს მოსაზრება შემდგომ კვლევას მოითხოვს.

წმ. გრიგოლ ფერაძე აღნიშნავს, რომ ბევრმა მკვლევარმა წმ. გიორგის ისტორიულობაში ეჭვი შეიტანა, ამის მთავარი მიზეზი კი გახდა IV ს-ის ცნობილი საეკლესიო ისტორიკოსის ევსები კესარიელის მიერ წმ. გიორგის არმოსხენიება „პალესტინელ მარტვილთა“ შორის.

წმინდანის ნამდვილობაში ეჭვის შეტანა არაა ახალი ამბავი, ამგვარი რამ უძველესი დროიდან დაწყებული, როგორც ამას გვამცნობს IX ს-ის მოღვაწე ნიკიტა პაფლაგონელი. როგორც ჩანს, ევსების დროს, რომელმაც თავისი «საეკლესიო ისტორია» 325 წელს დაასრულა, წმინდა გიორგი არ იყო კარგად ცნობილი

¹ ყოლბაია, გვ. 223.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

კესარია-პალესტინაში, ვინაიდან იგი საყოველთაოდ ცნობილი ხდება მაშინ, როდესაც მისი მოწაფის – „ბასიქარტოსის“ მიერ იწერება წმინდანის „ცხოვრება-მარტვილობა“¹.

აქვე წმ. გრიგოლ ფერაძე შენიშნავს, რომ მას წმინდა გიორგის ისტორიულობაში ეჭვი არ შეაქვს და გამოთქვამს დაუზუსტებელ მოსაზრებას:

„მე კი მტკიცედ ვარ დარწმუნებული, რომ წმ. გიორგი ისტორიული პიროვნება იყო, მისი მარტვილობა და სამშობლო თუ უშუალოდ საქართველოში არაა, რომელიმე მეზობელ ქვეყანაში უნდა ვეძებოთ“².

ამ აზრის გაზიარება შეუძლებელია, ვინაიდან სამშობლო წმინდანისა კაბადოკიაა, წამების ადგილი კი ქალაქი ნიკომიდია.

„გიორგის წამების“ კანონიკური რედაქციების მიხედვით, წმინდანი მოაკვლევინა იმპერატორმა დიოკლეტიანემ. დიოკლეტიანეს საიმპერატორო რეზიდენცია მდებარეობდა ქალაქ ნიკომიდიაში³. შესაბამისად, გიორგის წამებაც, როგორც ზედმიწევნით გარკვეულია, ნიკომედიაში უნდა მომხდარიყო, რადგან ძეგლში მოცემულია უშუალო დიალოგები წმინდანსა და მტარვალ იმპერატორს შორის.

წმ. გრიგოლ ფერაძეს ეკუთვნის უნიკალური ნაშრომი „უცხოელ პილიგრიმთა ცნობები პალესტინის ქართველი ბერებისა და ქართული მონასტრების შესახებ“⁴. ეს ენციკლოპედიური ტიპის შრომა შეიცავს უამრავ ცნობას ქართველი ბერებისა და მონასტრების შესახებ პალესტინაში. მრავალი საინტერესო ცნობის გვერდით ვხვდებით მითითებას წმინდა გიორგის შესახებაც. ვფიქრობთ, საინტერესო იქნება ამ ინფორმაციის დამოწმებაც:

პილიგრიმები სახელწოდება Georgia-ს შესახებ

„ბუნებრივია, პილიგრიმთა ყველა განცხადებას საქართველოსთან დაკავშირებით შეუძლებელია გულისყურიანი

¹ ყოლობაია, გვ. 332.

² ყოლობაია, გვ. 332.

³ მ. მშვილდაძე, ადრეული ქრისტიანობის ისტორია, თბ. 2009, გვ. 97.

⁴ ყოლობაია, გვ. 231-321.

გამოკვლევისა და კრიტიკის გარეშე დაეთანხმეთ, მაგრამ ჩანაწერებს, რომლებიც შემოწმდა, დიდი მნიშვნელობა აქვს ქართული კულტურის ისტორიისათვის. პილიგრიმები განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ, უპირველეს ყოვლისა, სიტყვა „გეორგია“-ს ეტიმოლოგიას. ზოგი მათგანი ქვეყნის სახელწოდებას წმ. გიორგის, ქართველთა მფარველ წმინდანს უკავშირებს: „ეს ხალხი ყველა წმინდანზე მეტ პატივს წმ. გიორგის მიაგებს. ის გამოსახულია ყველა მათ დროშაზე და განსაკუთრებით მოწიწებით თაყვანებიან“. სხვები ამბობენ: „გეორგიან“-ები წმ. გიორგიმ მოაქცია და ამიტომ ჰქვიათ მისი სახელით“ (უილიამ მამაცი. 1461 წ.). „ეს წმინდანი, შესაძლებელია, წარმოშობით ქართველია“ (მ. ბაუმგარტენი. 1507 წ.). მოვიყვანთ ბაუმგარტენის ციტატას ოდნავ უფრო ვრცლად: „ქართველები აღმოსავლეთის ხალხია, ძალზე მედგარი და მეომარი ერი. სახელი ქართველთა წმინდანის მიხედვით ჰქვიათ, რომელსაც თავიანთ მფარველად და შემწედ აღიარებენ და რომელსაც ყველაზე მეტად სცემენ თაყვანს“. ვფიქრობთ, ეს გამოთქმაც – „ქართველთა წმინდანის მიხედვით“ – მიანიშნებს წმ. გიორგის ქართველობაზე. მათ ეწოდებათ გეორგიან-ები იმიტომ, რომ „რანდ გეორგიუსის“ (იგნატიო ვან ბჰეინფელდერი „მოგზაურის დღიური“ 1653-1656) „...ანდა უფრო რომელიღაც მწვალებელ გიორგის რწმენის მიმდევრები არიან“ (ლუი დე როშეშუარი). ფრანც ფერდინანდ ტროილოელი (1717 წ.) ყურადღებით იკვლევს ამ ეტიმოლოგიას. მან შენიშნა, რომ ქვეყანას გეორგია უკვე წმ. გიორგის დაბადებამდე ეწოდებოდა და სიტყვა გეორგია-ს უკავშირებს ბერძნულს, რაც ნიშნავს «მიწათმოქმედს»¹. ...ბევრი ამბობს, რომ თითქოს გეორგიან-ებმა თავიანთი სახელი მამაცი გმირის, გიორგის გამო მიიღეს. მათი თვალსაზრისი ემყარება იმას, რომ გეორგიან-ები დიდ თაყვანს სცემენ წმ. გიორგის და ერთგულნი არიან მისი, ყოველ დროშაზე აქვთ მისი გამოსახულება, ნიშნად იმისა, რომ ისინი ქრისტიანულ

¹ წმ. გრიგოლ ფერაპის მიერ მოტანილ ცნობებზე ავტორთა მითითება ეკუთვნის დ. ყოლბაიას. ყოლბაია, გვ. 272-273

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

რწმენაზე მოაქცია მან და მხოლოდ მან. სინამდვილეში გეორგიან-ებს ამ სახელს უეჭველად ეძახდნენ მანამადე, ვიდრე წმ. გიორგი დაიბადებოდა, ვინაიდან მელა, რომელიც იმპერატორ კლავდიუსის დროს ცხოვრობდა, იხსენიებს მათ თავის პირველ წიგნში, სადაც ამ ხალხის ქვეყანას აღწერს. სხვებს სჯერათ, რომ გეორგიან-ებს მიწათმოქმედების სიყვარულის გამო უწოდებენ...“ (ფრანც ფერდინანდ ტროილოელი)¹.

წმინდა გიორგის სხვა ხსენებები

გარდა იმ ხსენება-დღესასწაულებისა, რომლებიც ეძღვნება დიდმოწამე გიორგის, ასევე იძებნება ამ სახელთან დაკავშირებული სხვა ხსენებანიც. ისინიც იერუსალიმურ-პალესტინური წარმოშობისაა და მათ მხოლოდ ლექციონარებსა და იოანე-ზოსიმეს კალენდარში ვხვდებით. აღნიშნული ხსენებები არ გადასულა კონსტანტინოპოლური წეს-განგების შემცველ კრებულებში, მათ X საუკუნის ჩათვლით იარსებეს. ეს ხსენებები ფიქსირდება იოანე ქართველის კალენდარში, თუმცა უნდა ითქვას, რომ ზოგიერთ მათგანთან დაკავშირებით, შესაძლოა გაჩნდეს ეჭვი – მიეკუთვნება თუ არა ისინი დიდმოწამე გიორგის?

მიუხედავად ამისა, მოვიტანთ ყველა მათგანს:

22 სექტემბერი:

„ევსუქი ხუცისა შენებულსა, ვსენებაჲ მისი, დადგმაჲ პეტრესი, პავლესი, ესაიაისი, გიორგისი, თურსოჲსი და ფოკაჲსი“².

შესაბამის კომენტარში კ. კეკელიძე მიუთითებს, რომ ევსუქი იერუსალიმელის „შენებულის“ შესახებ კონკრეტული ცნობა არაა შემონახული³.

¹ შენიშვნა ეკუთვნის დ. ყოლობაიას.

² Garitte, p. 91. ამავე თარიღზე, პარიზული ლექციონარი განაწესებს: „ევსუქი ხუცისა შცნებოვლისა, ვსენებაჲ მისი, დადგმაჲ პეტრესი, პავლესი: ყოველი მოციქულთაჲ ამსახურე“. იხ. Tarchnishvili, p. 45. იგივე უწყებაა კალა-დატაღის ლექციონარში. იხ. Кекелидзе, с. 134.

³ Кекелидзе, с. 273-274.

ამავე ხსენებაზე ჟ. გარიტი წერს:

„სახელები: ესადა, გიორგი, თურსო და ფოკა, რომლებიც ამავე თარიღზე სხვაგან არ გვხვდება, სავარაუდოდ, აგრძელებენ მითითებას „დადგმის“ შესახებ, ისევე, როგორც ეს პეტრესი და პავლეს შემთხვევაშია. როგორც ჩანს, ჩვენმა კალენდარმა შემოინახა წმინდანების უფრო სრული სია, ვიდრე „ლატალის ლექციონარმა“. ევსუქი იყო V საუკუნეში მოღვაწე ხუცესი“¹.

28 სექტემბერი:

‘ლიტანიისაჲ აღექსანდრეწმიდას ეგუტერსა დადგამა წმიდისა გიორგისი: პანფილისი: ტრაქოზ: პროპოზ: ანდრონიკესი“².

‘ენზიგონეს დაბასა ლიტანიამ. და აღექსანდრეწმიდისა ეგუტერსა დადგამა წმიდისა გიორგისი. და პამპილცისი. აღექსანდრესი. ტრაქოს. პროქოს. ანდრონიკცისი“³.

‘ენგიგლონს დაბასა, ლიტანიამ, და აღექსანდრეწმიდასა ეგუტერსა, დადგამა⁴ წმიდათამ: გიორგისი და პანფილონისი და

1 Garitte, p. 336.

2 კ. Кекелидзе, с. 135.

3 M.Tarchnishvili, p. 48.

4 „დადგამა“ არის უბველოესი ლიტურგიკული ტერმინი, რაც ახასიათებს პალესტინურ-იერუსალიმურ ლიტურგიკულ კრებულებს: ლექციონარებსა და იოანე-ზოსიმეს კალენდარს. ამ ტერმინის უპირველესი მნიშვნელობაა წმინდანების ნაწილთა დასვენება, დაბრძანება რომელიმე მონასტერსა თუ ეკლესიაში. კ. კეკელიძემ ლექციონარის მე-15 კომენტარში განიხილა აღნიშნული ტერმინი და მიუთითა, რომ აქ იგულისხმებოდა წმინდანების ღუსკუმების თუ ჩასასვენებლების დასვენება. სშირად ხდებოდა მათი ნეშტის გადატანა ერთი ადგილიდან მეორეზე. ძველად საკურთხეველების ქვეშ ეწყობოდა განსასვენებლები, სადაც მათი წმინდა გვაშები ანდა წმინდა ნაწილები იდებოდა. მან ასევე მიუთითა სხვა გააზრებაზეც ამ ტერმინისა, რომ «დადგამა» შესაძლოა გულისხმობდეს იმ ვითარებას როდესაც წმ. ნაწილები მოწამეებისა იდებოდა ტრაპეზის ქვეშ საკურთხეველში, ტაძრის კურთხევის ღრთს (Кекелидзе, с. 184, 185, 186). გარდა ამ განმარტებისა, ლექციონარის პარიზულ ნუსხაში „დადგამა“ დასტურდება „სატფურების“ მნიშვნელობით, მხოლოდ არა

ალექსანდრესი და ტრაქოს, პროპოზ და ანდრონიკეთ“¹.

მოცემული ხსენება სამივე ძეგლში იდენტურია, მხოლოდ მოწამე ალექსანდრე და დაბა ენბიგლონი (ენგიგლონი, ენბიგონე) არაა დასახელებული „ლექციონარის“ კ. კეკელიძისეულ გამოცემაში. ყურადღებას იქცევს, ასევე, ამ ხსენების ლიტანიით აღსრულება.

ეს ხსენება რომ მოწამეებს ეძღვნება, აშკარაა და აღარ საჭიროებს ცალკე განხილვას. კ. კეკელიძე შეესო ალექსანდრეწმიდის საკითხს². მისი მოსაზრებით, ალექსანდრეწმიდაში იგულისხმება ტაძარი წმიდა ალექსანდრესი, იერუსალიმის მთავარეპისკოპოსისა (212-250), რომლის ხსენებაც აღესრულება 21 აპრილს (ალექსანდრე მთავარეპისკოპოსისაჲ)³. მთავარეპისკოპოსი ალექსანდრე თავდაპირველად კაბადოკიაში ყოფილა ეპისკოპოსად, 212 წელს კი გამოირჩიეს იერუსალიმის მღვდელმთავრად. ევსები კესარიელი საეკლესიო ისტორიაში ახსენებს მას, მაგრამ არ საუბრობს

ტაძრის სატფურების არამედ „საკურთხეველის“: 12 ივლი: „ანათონის შენებულსა საკურთხეველისა დაღგმარ“ (Tarchnishvili, p. 22). 6 სექტ: „სილოამს საკურთხეველისა დაღგმარ“ (Tarchnishvili, p. 40). 24 ოქტ: „გესამანიას, ღმრთისმშობელისა საფლაფსა, საკურთხეველისა დაღგმარ“ (Tarchnishvili, p. 57). 4 ნოემბ: „გეგლბანეს დაბასა, საკურთხეველისა დაღგმარ“ (Tarchnishvili, p. 60). იმას, რომ „საკურთხეველისა დაღგმარ“ „სატფურს“ გულისხმობს ამტკიცებს ორი რამ: 1) ყველა ამ ხსენების პარალელურად ლექციონარის „კალა-ლატალის“ ნუსხები მიუთითებს: „საკურთხეველისა სატფური“. 2) 12 ივლისის თარიღზე პარიზული ნუსხა უთითებს შემდეგს: „ყოველი ჰბოლო ოქტომბ. 22-სა“ ანუ მსახურება უნდა აღსრულდეს 22 ოქტომბრის განგებით, ხოლო 22 რიცხვში კი აღესრულება: „მარია (მარკიანე) მეფისა შენებულსა გესამანიას სატფური დიდი“. კიდევ უფრო ცხადად, რომ ითქვას, „დაღგმარს“ აქვს ორგვარი გააზრება: 1) წმინდა ნაწილების დასვენება. 2) საკურთხეველის (სამსხვერპლო, ტრაპეზი) სატფური.

1 G. Garitte, p. 93.

2 Кекелидзе, с. 275.

3 ⁸⁰ Tarchnishvili, p. 2, Garitte, p. 61. აქ ემატება, რომ მისი ხსენება აღესრულება წმინდა „ანასტასიაში“.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

მის აღმშენებლობით მოღვაწეობაზე, არც მის მიერ მოწყობილ ბიბლიოთეკაზე. კ. კეკელიძის მოსაზრებით, „ალექსანდრეწმიდის“ ტაძრის აღმშენებლად უნდა მივიჩნიოთ არა ეს ალექსანდრე, არამედ ამავე სახელის მატარებელი, მისი შემდგომი პიროვნება¹.

ჩვენი აზრით, ალექსანდრეწმიდაში უნდა იგულისხმებოდეს ტაძარი ან მონასტერი უშუალოდ წმიდა მოწამე ალექსანდრეს სახელობისა, რომელიც 28 სექტემბრის ხსენებაშივე გვხვდება, ან სხვა მოწამე ალექსანდრესი, რომლის ხსენებაც სხვა დროს აღინიშნება, მაგალითად: 23 მარტი „...და ალექსანდრე...და მათ თანა მოწამეთა“². 25 თებერვალი: „წმიდისა ალექსანდრე მარტკულისაჲ, ყოველი მღვდელმოძღუართა“³.

როგორც ჩანს, ეს წმინდანი მღვდელმოწამეა, გამომდინარე ტიპიკონური მითითებიდან. 24 მარტი: „წმიდისა ალექსანდრე და ალაპისი. დიდი მარტვილობა...“⁴. რა გვაფიქრებინებს იმას, რომ ალექსანდრეწმიდაში უნდა იგულისხმებოდეს ისეთი ტაძარი ან მონასტერი, რომელიც წმ. ალექსანდრეს სახელობისაა? ის კრებულები, რომელთაც ამჟამად ჩვენ განვიხილავთ, გვაძლევს იმის საშუალებას, რომ გარკვეული ვარაუდი გამოვთქვათ. ასე მაგალითად, როდესაც აღნიშნულ იერუსალიმურ-პალესტინურ კრებულის შემდგენლებს სურთ, რომ მიუთითონ, ვის მიერ დაარსებულ მონასტერსა თუ ეკლესიაში აღინიშნება დღესასწაული, ამას გვამცნობენ შემდგენაირად: 18 მაისი: **პავლეს შწნებულსა** ვსენებაჲ იაკობ მოციქულისაჲ, ძმისა უკუფლისაჲ⁵. 10 ივნისი: **ზაბინოზ ხუცისა შწნებულსა**. ახალსა ზაქარია წმიდას. ორსა მილიონსა. ზაქარია წინამსწარმეტყუელისაჲ⁶. 15 აგვისტო: **მავრიკ მეფისა შწნებულსა**. გესამანიას. ვსენებაჲ ღმრთისმშობლისაჲ⁷. 17 აგვისტო: **ზაბინე ხუცისა შწნებულსა**. ვსენებაჲ ანდრია

¹ Кекелидзе, с. 275.

² Ibid. p. 42.

³ Ibid. p.40.

⁴ Ibid. p.43.

⁵ Ibid. p.10.

⁶ Ibid. p.14.

⁷ Ibid. p. 30.

მოციქულისა¹. 29 სექტემბერი: **ენუკენტის შენებულსა**, იოვანე ნათლისმცემელისა და ილია წინასწარმეტყუელისა². მსგავსი ადგილები იოანე-ზოსიმეს კალენდარში: 25 მაისი: **პავლეს შენებულსა**, იაკობწმიდას, დადგამა იაკობ მოციქულისა³. 3 ივნისი: **ფლავიანეს შენებულსა**, ვსენება იოვანე ნათლისმცემელისა, ესაია წინასწარმეტყუელისა⁴. 12 ივლისი: **აფთონის შენებულსა**, საკურთხეველისა სატფური, და თურსო მოწამისა⁵. 5 ოქტომბერი: **„იორდანეს ხუცისა შენებულსა ლაქერნან...ლმრთისმშობლისა ეკლესიასა სატფური⁶.**

ამ დამოწმებებიდან ნათელია, რომ ალექსანდრეწმიდა არაა იერუსალიმის ეპისკოპოს ალექსანდრეს მიერ აშენებული ეკლესია. ეს რომ ასე იყოს, ეს ძეგლები სხვაგვარად წარმოაჩენდა ამ ხსენებას, კერძოდ კი ასე: ალექსანდრეს შენებულსა ან ალექსანდრე ეპისკოპოსისა შენებულსა დადგამა წმიდისა გიორგისი. მაგრამ ისინი გვაუწყებენ, რომ ხსენება აღესრულება ალექსანდრეწმიდაში და არა ალექსანდრეს შენებულში, რაც იმას მიუთითებს, რომ ალექსანდრეწმიდის ეს ეკლესია თუ მონასტერი არაა რომელიმე ალექსანდრეს მიერ დაარსებული, არამედ დამაარსებელი (მაშენებელი) უცნობია, ხოლო ეკლესია კი სწორედ წმინდა ალექსანდრეს სახელობისაა. ამიტომაც მას ეწოდება **ალექსანდრეწმიდა**.

ასე მიუთითებენ ამ კრებულთა შემდგენლები ეკლესია-მონასტერთა დამაარსებლებს. მაგალითად: 18 ოქტომბერი: **ლავრენტიწმიდას**, დადგამა მისი, თერსოდსი, თეოქსი, იპოლოტესი⁷. 22 იანვარი: **სტეფანეწმიდას**, ვსენება ყოველთა

1 Tarchnishvili, p. 32.

2 Tarchnishvili, p. 49. მსგავსი ადგილები მრავლადაა ლექციონარის პარიზულ ნუსხაში. აქვე შევნიშნავთ, რომ ტოპონიმებისა და ეკლესია-მონასტრების აღმშენებელთა სახელების ხშირი დამოწმება განსაკუთრებით ახასიათებს ლექციონარის პარიზულ ნუსხას.

3 Garitte, p. 68.

4 Garitte, p. 70.

5 Garitte, p. 78.

6 Garitte, p. 95.

7 Tarchnishvili, p. 55.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

მოწამეთაჲ, რომელნი სტეფანწსითგან ვიდრე დღეინდელად დღედმდე წამებულ არიან¹. 23, 24, 25-იანვარი: ანასტასიაწმიდას, ვსენებაჲ კლემენტოს მღდელთმოდურისაჲ...².

ყურადღებას იქცევს ორი ხსენება, რომლებიც თავად ახდენენ შეპირისპირებას:

25 მაისი: **პავლწს შწნებულსა, იაკობწმიდას, დადგამა იაკობ მოციქულისაჲ**³.

23 ნოემბერი: **ევფილე ხუცისა შწნებულსა გიორგიწმიდას... სატფური**⁴.

ამ მაგალითებიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, რომ ალექსანდრეწმიდა, სადაც სხვა მოწამეებთან ერთად დაბრძანდა წმ. გიორგის წმიდა ნაწილები და აღესრულა სატფურება, არაა ალექსანდრეს მიერ აშენებული, არამედ – წმ. ალექსანდრეს სახელობისა. სავარუდოდ, ეს ალექსანდრე მოწამეა. რაც შეეხება დაბა ენგიგლონს: ეს ტოპონიმი რომ წმინდა გიორგის ხსენებებთან კავშირშია, ამას ასევე გვიდასტურებს „ლექციონარის“ პარიზულ ნუსხაში წმ გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაულის სახელწოდება: **ენბიგონეს დაბასა, სატფური ეკლესიისაჲ და ხსენებაჲ წმიდისა გიორგისი**⁵, აგრეთვე იმავე დღესასწაულის აღნიშვნა იოანე-ზოსიმეს კალენდარში: **ენბიგლონს დაბასა ხსენებაჲ წმიდისა გიორგისი და სატფური ეკლესიისაჲ**⁶.

23 ნოემბერი: **გიორგიწმიდას, დავითის გოდოლის გარეგან სატფური**⁷.

ევფილე ხუცისა შწნებულსა, **გიორგიწმიდას, დავითის გოდოლსა გარეგან სატფური**⁸.

¹ Tarchnishvili, p. 31.

² Ibid. p. 32.

³ Garitte, p. 68.

⁴ Tarchnishvili, p. 65.

⁵ Ibid. p. 61.

⁶ Garitte, p. 275.

⁷ Кекелидзе, с. 144.

⁸ Tarchnishvili, p. 65.

‘გიორგიწმიდას, დავითის გოდოლსა გარეგან სატფური’¹.

ამ ხსენების კომენტარშიკ. კეკელიძე წერს:

„აქ იგულისხმება დავითის ციხე-სიმაგრის, ანუ ციტადელის მთავარი კოშკი. ის მდებარეობდა ქალაქის გალავნის დასავლეთ კედლის შუაში. ანტონინა მარტირის სიტყვებით, ეს ციხე-კოშკი არის: «ძალიან დიდი, მასში ყოველ სართულზე არის მონასტრები». აშკარად, სწორედ აქ მდებარეობდა წმ. დიდმოწამე გიორგის მონასტერი“².

ამავე ხსენების შესახებუ. გარიტი აღნიშნავს:

„...ეს ტაძარი იხსენიება 614 წელს იერუსალიმის დაპყრობის თხრობაში: „და მივედ ეკლესიასა წმიდისა მოწამისა გიორგისასა, რომელი იგი არს გარეშე ქალაქსა“. ...პროფ. აბელი ფიქრობს, რომ «წმ. გიორგის ეს ეკლესია სხვა არაფერია, თუ არა Gerocomion-ი (γυροκομείον, მოხუცთა სამკურნალო სახლი, კ. შ.), რომელიც დააარსა იმპერატორმა ევდოკიამ, იერუსალიმის გარეთ, სადაც არსებობდა წმინდა გიორგის ერთი ტაძარი. მსგავსი ცნობა მოცემულია ასევე კირილე სკვითოპოლელის «წმ იოანეს ცხოვრებაში», ...თუმცა ამას არ ეთანხმება პარიზის ლექციონარი“³.

მართლაც, აღნიშნული „გიორგიწმიდა“, პარიზის ლექციონარის თანახმად, აშენებულია ეფფილე ხუცესის მიერ. კ. კეკელიძის კომენტარის მიხედვით, „გიორგიწმიდა“ დავითის ციტადელის ანუ ციხე-სიმაგრის მთავარ კოშკში მდებარეობდა, თუმცა ძეგლები მიუთითებენ, რომ ნახსენები „გიორგიწმიდა“ დავითის გოდოლის გარეთაა („დავითის გოდოლსა გარეგან“).

14 თებერვალი: წმიდისა გიორგისი და წმიდისა მამისა ავქსენტისი⁴.

სოლომონ პატრიარქისა და წმიდისა გიორგისი და წმიდისა მამისა ავქსენტისი⁵.

¹ 116 Garitte, გვ. 104.

² Кекелидзе, с. 287.

³ Garitte, გვ. 392, 393.

⁴ Tarchnishvili, P. 38.

⁵ Garitte, P. 50

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნომბრის დღესასწაული

ამ ხსენების კომენტარში ჟ. გარიტი აღნიშნავს:

„წმ. მამა ავქსენტი იყო ცნობილი ბითვინიელი განდევილი (მეუდაბნოე), რომელიც იმპერატორ თეოდოსის (408-450) დროს მოღვაწეობდა. ბერძნული სვინაქსარიც მის ხსენებას 14 თებერვალს განაჩინებს¹. რაც შეეხება წმ. გიორგის, მისი იდენტიფიცირება ზუსტად ვერ ხერხდება. ჰ. გუსენი ყოველგვარი დასაბუთების გარეშე მიუთითებს, რომ აღნიშნული გიორგი არის ღირსი გიორგი ქოზიფელი. მისი ბერძნული ცხოვრება არ გვამცნობს გარდაცვალების თარიღს, თუმცა ბერძნული თვენი ხსენებას 8 იანვარს განაწესებს“².

იოანე-ზოსიმეს „კალენდარში“ რამდენიმე ადგილას ჩანს სახელი გიორგი, რაც იქვეა დაზუსტებული და არ უკავშირდება დიდმოწამე გიორგის:

7 აპრილი: „გიორგი იერუსალიმელ პატრიარქისა“³.

19 აპრილი: „გიორგი პატრიარქისა“⁴.

18 მაისი: „გიორგი ეპისკოპოსისა“.

15 აგვისტო გიორგი მონაზონისა სალოსისა⁵.

შესაძლოა, რომ ზემოაღნიშნულ ხსენებაში, სადაც წმ. გიორგია დასახელებული, მართლაც იგულისხმებოდეს ან გიორგი ქოზიფელი, როგორც ეს ჰ. გუსენმა ივარაუდა, ან ჩვენ მიერ ჩამოთვლილი წმიდანები, ანდა თავად წმ. დიდმოწამე გიორგი კაბადოკიელი; რადგან სახელი ზედწოდების გარეშეა მითითებული, რთულია ზუსტად განსაზღვრა.

26 აპრილი: ვსენებად წმ. ევსუქისი, სავსენებელი ადრიანოსისი და ანატოლისი და ადრიანო და ალაპი მარტულთაჲ, გიორგისი, თორსისოჲ და ალექსანდრეჲსი⁶.

¹ წმიდისა მამისა ჩუენისა ავქსენტი საკურველომოქმედისაჲ, რომელი იყო მცირისა თევდოსის ზე კერძოთაგან აღმოსავლეთისათა (იხ. მსოფლიო მართლმადიდებელი ეკლესიის შეერთებული კალენდარი, თბ. 2001, გვ. 40).

² Garitte, P. 159.

³ Ibid. P. 59.

⁴ Garitte, P. 61.

⁵ Ibid. P. 84.

⁶ Garitte, P. 62.

კახა შერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნომბრის დღესასწაული

ამ თარიღის კომენტარში ყ. გარიტი მიუთითებს: „Georgii – Voir supra, 23 april“¹, ე. ი. ეს ის წმ. გიორგია, რომლის ხსენებაც 23 აპრილს უნდა ვიხილოთ. ყ. გარიტის სიტყვებით რომ ვთქვათ: 23 არის „დიდმოწამის წამების ტრადიციული თარიღი“, ხოლო იოანე-ზოსიმეს კალენდრის მიხედვით კი – არა წამება, არამედ „სატფურება“, შესაბამისად 26 აპრილიც „სატფურება“ ისევე, როგორც 24 აპრილი².

12 ივლისი:...თურსო მოწამისაჲ და პროკლე და ილარიონ მოწამეთაჲ და გიორგისი³.

13 ივლისი: ანდრეასი სტრატილატოასი წმიდისა მოწამისაჲ და გაბრიელ მთავარანგელოზისაჲ და ათენაგონა ეპისკოპოსისაჲ და გიორგისი⁴.

ყ. გარიტის ვარაუდით, 12 და 13 ივლისს მოხსენიებული წმ. გიორგი ერთი და იგივე წმინდანია. ამ კომენტარში მეცნიერი არ ახდენს მათ იდენტიფიკაციას⁵.

25 ივლისი: ანაასი, ეპრაქსიასი, ულიმბიასი, და კვიპრიანე მამათმთავრისა ანტიოქიისაჲ და იესტინა ქალწულისა ენკრატისისისა და მოწამისაჲ, და გიორგისი⁶.

ნათელია, რომ საქმე გვაქვს მოწამეების ხსენებასთან. შესაბამის კომენტარში ყ. გარიტი მიუთითებს:

„წმ. გიორგის ხსენება ბერძნულ სვინაქსარში 25 ივლისს არ გვხვდება, არამედ 20 ან 21 რიცხვზე. ის ასევე მოცემულია 12 და 13 ივლისს“⁷.

კომენტარიდან ნათელია, რომ იოანე-ზოსიმეს კალენდრი 12, 13, და 25 ივლისს ერთი და იმავე წმინდანის ხსენებას განაწესებს.

1 Garitte, P. 208.

2 სახელოები: თურსო, ადგიქსანდრე და გიორგი რამდენიმე ხსენებაში ერთადაა მოცემული, რაც, ვფიქრობთ, შემთხვევითი არ უნდა იყოს.

3 Garitte, P. 78.

4 Ibid. P. 78.

5 Ibid. P. 277-278.

6 Ibid. P. 80.

7 Ibid. P. 288.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

20 ივლისის თარიღზე სვინაქსარში მართლაც გვხვდება წმ. გიორგის სახელი: „წმიდათა მოწამეთა: გიორგისი და თეოდორესი“¹.

ვფიქრობთ, რომ დამოწმებული წმ. გიორგი და წმ. თეოდორე, რომლებიც ჟ. გარიტის მითითებისამებრ, ნამდვილად დასტურდებიან სვინაქსარში, ის წმინდანები არიან, რომელნიც ერთად ისხენიებიან „წმ. გობრონის მარტვილობაში“: „მაშინ წამა აღარნასე მეფემან ჭეშმარიტი მარტვლობაჲ მისი, ვითარცა გიორგისი და თეოდორესი“².

დიდმოწამე თეოდორეს სახელით ორი გამორჩეული მოწამეა ცნობილი: წმ. თეოდორე ტირონი³ (დაახ. 306 წ.) და წმ. თეოდორე სტრატილატი⁴ (დაახ. 319 წ.). არსებობს ორივე მათგანის როგორც „კიმენური“, ისე „მეტაფრასული“ და „სვინაქსარული“ „ცხოვრებანი“, ასევე ჩვენამდე მოღწეულია წმ. თეოდორე ტირონის „სასწაულებიც“⁵. როგორც ჩანს, გარკვეული მიზეზის გამო, წმ. გიორგისა და წმ. თეოდორეს ხსენება ერთ დღეს დაწესდა, რაც ვლინდება კიდევ „სვინაქსარსა“ და „წმ. გობრონის მარტვილობაში“.

საგულისხმოა ის ფაქტიც, რომ „სვინაქსარი“ 20 ივნისს წმ. მოწამეებს გიორგისა და თეოდორეს საკითხავს არ უძღვნის, რაც, ვფიქრობთ იმაზე მიანიშნებს, რომ მათი პიროვნება და „ცხოვრება“ აღნიშნული კრებულის შემდგენლისთვის ცნობილია და საკითხავები მოცემულია მათსავე ხსენებაზე: წმ. გიორგისა 23 აპრილს და წმ. თეოდორესი 17 თებერვალს (თუ წმ. თეოდორე ტირონია), ან 8 ივნისს (თუ წმ. თეოდორე სტრატილატია). წმ. გიორგისა და წმ. თეოდორეს ხსენებათა ერთად დადგენის

¹ იხ. მსოფლიო მართლმადიდებელი ეკლესიის შეერთებული კალენდარი, თბ. 2001, გვ. 117.

² ძველი ქართული ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი I, თბ. 1964, გვ.182.

³ ხსენება 17 თებერვალს, ასევე გარდამავალი ხსენება – დიდმარხვის პირველ შაბათს.

⁴ ხსენება 8 ივნისს.

⁵ იხ. ე. გაბიძაშვილი, ქართული ნათარგმნი ჰაგიოგრაფია, თბ. 2004, გვ. 214-217.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნომბრის დღესასწაული

მიზეზის გასარკვევად შესასწავლია წმ. თეოდორე ტირონისა და წმ. თეოდორე სტრატელატის „ცხოვრებანი“, რამაც შესაძლოა, ახსნას ეს გარემოება.

დამოწმებულმა ხსენებებმა, შესაძლოა, აღძრას ეჭვი წმ. გიორგისადმი მათი მიკუთვნების გამო, მაგრამ ჟ. გარიტისათვის ამ ხსენებების დიდმოწამე გიორგისათან დაკავშირება ეჭვს არ იწვევს. ამას მოწმობს იოანე-ზოსიმეს „კალენდრის“ მისეულ გამოცემაზე დართული „ქართულ სახელთა საძიებელი“ (Index Nominum Ibericus). აქ ჩამოთვლილია ის ხსენებები, რომლებიც ვერ დაუკავშირდება დიდმოწამე გიორგის:

გიორგი ეპისკოპოსი – 18 Mai.

გიორგი იერუსალიმის პატრიარქი – 7 Spr.

გიორგი პატრიარქი – 19 Apr.

გიორგი მონაზონი, სალოსი – 15 Aug.

წმ. დიდმოწამე გიორგის სახელს ჟ. გარიტის მიერ შედგენილ ქართულ სახელთა საძიებელში უკავშირდება ყველა ის ხსენება, რომლებიც ზემოთ დავიმოწმეთ:

„გიორგი წმ. მოწ. – 14. Febr. 23, 24, 26 Apr. 1, 25, Ma¹. 12, 13, 25 Jul. 22, 28 Sept / გიორგი წმ. სატფური: 23, 24, 26 Apr. სატფური ლუდას – 3, 4, 10 Nov. App. 7². დავითის გოდოლის გარეგან, – 23 Nov“³.

თითქმის იგივე მდგომარეობაა „კალენდრის“ კ. კეკელიძისეულ გამოცემაში. Index nominum-ში მითითებულია:

¹ მოცემულია 1 და 25 რიცხვი ერთად, რადგან იოანე-ზოსიმეს შენიშვნა მიწერილი აქვს მაისის დასაწყისში ანუ 1 რიცხვზე, სადაც მითითებულია, რომ 25 მაისს საბერძნეთში აღინიშნება გიორგობა. შესაბამისად, აქ უნდა ვიგულისხმოთ არა ორი, არამედ ერთი დღესასწაული ე. ი. 25 მაისის.

² ნიშანდობლივია ის ფაქტი, რომ იოანე ქართველის კალენდრის მე-7 ლიტურგიკულ შენიშვნაში დასახელებულ „გიორგიწმიდის მარხვას“, რომელიც 10 ნომბერს უნდა დასრულდეს, ჟ. გარიტი „ლიდიის სატფურების“ ხსენებას უკავშირებს. აღნიშნულ შენიშვნას ვიმოწმებთ ქვევით.

³ Garitte, p. 438.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნომბრის დღესასწაული

„გიორგი მოწამე: 14 თებ. 26 აპრ. 12, 13, 25 ივლ. 22, 28 სექტემბ“¹.

შემდეგ ჩამოთვლილია რამდენიმე წმ. გიორგი, რომლებიც მღვდელმთავრები იყვნენ, ერთი მათგანი კი – სალოსი. ყ. გარიტისაგან განსხვავებით, კ. კეკელიძე 7 აპრილის თარიღზე მოხსენიებულ გიორგი იერუსალიმის პატრიარქსა და 19 აპრილზე მოხსენიებულ გიორგი პატრიარქს ერთ პიროვნებად მიიჩნევს². ამას მოსდევს ‘გიორგი წმიდისა სატფური: 23, 24 აპრ. 25 მაისი³, 3, 4, 10 18⁴. ნომბერი. გოდოლი დავითისი 23 ნომბერი⁵.

26 აპრილს ყ. გარიტი უკავშირებს 23 აპრილის „გიორგიწმიდის სატფურის“ ხსენებას:

„გიორგი წმ. სატფური: 23, 24, 26“.

გამოდის, რომ 23 აპრილის სატფურება 3 დღე აღინიშნებოდა 23-დან 26-ის ჩათვლით, რადგან 25-ში არაა მოცემული მსგავსი განწესება. კ. კეკელიძეს კი 26 აპრილი ცალკე აქვს გამოყოფილი ანუ არ აკუთვნებს სატფურების ხსენებას. ვფიქრობთ, ყ. გარიტის განმარტება უფრო მართებულია, რადგან მსგავსი სამდღიანი აღნიშვნა, ერთი დღის გამოტოვებით, გვხვდება ასევე წმ. გრიგოლ საკვირველთმოქმედთან დაკავშირებითაც:

15 ნომბერი: „...და გრიგოლი მთაფარებისკობოსისაჲ და საკვირველთმოქმედისაჲ“.

¹ კეკელიძე, ეტიუდები, V, გვ. 283.

² კეკელიძე, ეტიუდები, V, გვ. 283.

³ 25 მაისი მეცნიერს შეცდომით აქვს სატფურებათა ინდექსში მოთავსებული. იოანე-ზოსიმეს სამგზისი მითითების მიხედვით 25 მაისი წმ. გიორგის წამების ხსენების დღე იყო საბერძნეთში, რომელსაც დიდი დღესასწაულის სახე ჰქონია მაშინ. ცხადია ეს მონაცემი გადმოსულია „აია სოფის“ იმდროინდელი კალენდრიდან, რომელსაც იოანე ქართველი უწოდებს-„საბერძნეთისა დედაჲ-ს“.

⁴ 18 ნომბრის ხსენება ასევე შეცდომით აქვს მიკუთვნებული წმ. გიორგის, რადგან ამ რიცხვში ხსენებაა წმ. გრიგოლ საკვირველთმოქმედის და არა წმ. გიორგისი. იხ. კეკელიძე, ეტიუდები, V, გვ. 276, ასევე Garitte. p. 104.

⁵ კეკელიძე, ეტიუდები, V, გვ. 283.

კახა შხერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

16 ნოემბერი: არაა მოცემული.

17 ნოემბერი: „...და გრიგოლისი საკვირთვეთმოქმედისა“.

18 ნოემბერი: „...და წმიდისა გრიგოლისივე“¹.

წმ. გიორგის ხსენებათა სიმრავლე, ერთი შეხედვით, გაკვირვებას იწვევს და იმით უნდა აიხსნას, რომ იოანე-ზოსიმეს „კალენდარი“ მთელი იერუსალიმისა და პალესტინის რეგიონის ხსენება-დღესასწაულებს აერთიანებს. აშკარაა, რომ პალესტინა-იერუსალიმის ქრისტიანული საეკლესიო წიაღი იცნობდა წმ. გიორგის მრავალ ხსენება-დღესასწაულს. X საუკუნეში ამ ტრადიციებს კრებს იოანე-ზოსიმე და ქმნის ზემოხსენებულ უნიკალურ კრებულს – „კრებაჲ თთუეთაჲ წელიწადისათაჲ“.

**იოანე-ზოსიმეს კალენდარში აღნიშნული
გიორგიწმიდობის მარხვის შესახებ**

იოანე-ზოსიმეს „კალენდარის“ ბოლო ნაწილში წარმოდგენილია დამატება-დანართი, რაც მოიცავს 7 ლიტურგიკულ შენიშვნას. მე-7 შენიშვნა ეხება 56-დღიან მარხვებს. შენიშვნას ასეთი სათაური ახლავს:

„და ესე მარხვანი წმიდათა დღესასწაულთანი ნე დღე არს“².

1. „დადგების მარხვაჲ იოვანსჲს შობისაჲ თუესა აპრილსა ლ“.

2. „და მარიაშობისაჲ თუესა ივნისსა კ“.

3. „და ღმრთისმშობლისა შობისაჲ თუესა ივლისსა იდ“.

4. „და გიორგი წმიდისაჲ თუესა სექტემბერსა იე“.

5. „და მთავარანგელოზთაჲ თუესა სექტემბერსა ით“.

6. „და წმიდისა საბაძსი თუესა ოკტომბერსა ი“.

7. „და ქრისტესშობისაჲ თუესა ოკტომბერსა ლ“.

ესე მარხვანი წმიდათა დღესასწაულთანი დიდთა მარხვათა

¹ Garitte, p. 104.

² Garitte, p. 119.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

ზედა¹. ვ[...], და ესეცა გულისხმა-გეყავ, რომელსა დღესა აქა მარხვა [...] და უკეთუ შე-რასმე-ცთომილ ვარ, შემინდევით ღმრთისათჳს.

ესე ყოველნი მარხვასა შეუდგინე თუ გინდეს².

8. დადგების მარხვაჲ ხარებისი იანვარსა კჳ და ოღეს ნაკი იყო კო.

9. „და ფერისცვალებისაჲ ივნისსა ია“

10. „და ხარბონწმიდისაჲ აგუსტოსა გ“.

11. „და კონონმოწამისაჲ აპრილსა ი“.

12. „და მოსესი წინასწარმეტყუელისაჲ ივლისსა ი.“

13. „და ელიასი ივლისსა თ“.

14. იოანეს თავის [...] ივნისსა ვ“³.

დამოწმებულ შენიშვნაზე დართულ კომენტარში ჟ. გარიტი წერს:

„ეს პარაგრაფი მიუთითებს თარიღებზე, რომელიც აღნიშნავს ზოგიერთი დღესასწაულის წინამოსამზადებელ 56-დღიანი მარხვების სერიის (séria) დასაწყისს. 56 დღე არის რვა კვირა და გამომანგარიშებულია იმგვარად, რომ მივიღოთ ეფექტური (effectif)⁴

¹ როგორც ჩანს, შენიშვნის ამ ნაწილში კიდევ იყო ნახსენები სხვა დღესასწაულები.

² შენიშვნის ეს ადგილი: „ესე ყოველნი მარხვასა შეუდგინე თუ გინდეს“, დიდი ალბათობით მიუთითებს შემდეგს: თუკი ღვთისმსახურს მოუნდება იმ დღესასწაულების მსახურების ჩატარება, რომლებიც „შენიშვნას“ ხელნაწერის ხარვეზული ნაწილის გამო აკლია, შეუძლია, რომ მარხვას „შეუდგინოს“, ანუ ღიღმარხვის მსახურებას შეუერთოს მათი საკითხავი მასალა ე. ი. იოანე-ზოსიმე ამ ყოველივეში ღვთისმსახურს თავისუფლებას ანიჭებს, რასაც უეჭველად განსაზღვრავს სიტყვები – „თუ გინდეს“. ამგვარი სიტყვები გვხვდება აგრეთვე რიგით მეორე ლიტურგიკულ შენიშვნაში: „...ხოლო თქუნ, ვითა გინებთ, ყაფთ“. იხ. Garitte, p.114.

³ Garitte, p. 119-120.

⁴ სიტყვები „ეფექტური მარხვა“ მიუთითებს არა თვითონ მარხვის სტილზე, არამედ მის სტრუქტურულ აგებულებაზე. 40 დღე იმარხულეს მაცხოვარმა და ელია წინასწარმეტყველმა, სწორედ ამ გარემოების

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

მარხვის 40 დღე. შაბათი და კვირა არ შედიოდა მარხვის დღეებში. ზოგი აღმოსავლური ეკლესია აღდგომის მარხვისთვის ითვლიდა ეფექტური მარხვის 40 დღეს, რაც ითვალისწინებდა კვირაში 5 დღეს მარხვას და ის გადანაწილებული იყო 8 კვირაზე. ეს სისტემა დადგენილი იყო იერუსალიმში".

შეიძლება თუ არა, რომ ეს მარხვა დაუკავშიროთ წმ. გრიგოლ ხანცთელის „ცხოვრებაში“ მოხსენიებულ მარხვას? ჩვენი აზრით, ეს შეუძლებელია, რადგან იოანე ქართველის „კალენდარში“ დამოწმებული მარხვა „ორმოცეული“ მარხვაა. ავტორი მთლიანი დღეების რაოდენობას გვთავაზობს ე. ი. 56 დღეს. ჟ. გარიტის განმარტებით, აქ იქმნება „ეფექტური მარხვის 40 დღე“, ანუ 56 დღეს უნდა გამოვაკლოთ 8 შაბათი და კვირა, რაც 56 დღეს მოაკლებს 16 დღეს და მივიღებთ „ორმოცეულს“. ჟ. გარიტისავე საფუძვლიანი განმარტებით, კვირაში 5 დღე მიმდინარეობდა მარხვა და შესაბამისად, შაბათი და კვირა არ ითვლებოდა მარხვის დღეებად.

იოანე-ზოსიმესთან დასახელებულ 14-სავე დღესასწაულს აქვს მარხვის 56-დღიანი ხანგრძლივობა. «წმ. გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრებაში» გიორგი მერჩულის მიერ დამოწმებული მარხვა კი 9-დღიანია, თანაც „წუელით“. წმ. გრიგოლის „ცხოვრებისა“ და იოანე-ზოსიმეს „კალენდრის“ მარხვები რომ ერთი და იგივე იყოს, მაშინ წმ. გრიგოლის „ცხოვრებაში“ გიორგიწმიდობის მარხვა 56 დღიანი იქნებოდა ან იოანე ქართველი მიუთითებდა გიორგიწმიდობის მარხვის 9-დღიან ხანგრძლივობაზე „წუელით“.

იოანე-ზოსიმესთან დამოწმებული მარხვები უჩვეულოა და მრავალ კითხვას სვამს. აშკარაა, რომ მათ შესახებ ცნობები არ მოეპოვება თვით ჟ. გარიტს. იგი მხოლოდ მარხვის სტრუქტურული მონაცემებით იფარგლება. ამ შემთხვევაში ჩვენ ყურადღებას ვამახვილებთ მეოთხე მარხვაზე, რომელიც ეძღვნება წმ. გიორგის.

გამოა შერჩეული 40 დღე მარხვისთვის. 56 დღე მუსტად ორმოცდღიან მარხვას ქმნის, მოვაკლებთ რა რვა შაბათ-კვირას იმ მიზეზით, რომ შაბათსა და კვირას შეატყობს მარხვა არაა მიზანშეწონილი. ამ ორ დღეს დიდმარხვაში აუცილებლად ტარდება სრული, საშემო ღოთურგია და ზეითი ხსნილდება.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

საყურადღებოა ის, რომ აღნიშნული გიორგიწმიდის მარხვა იწყებოდა 15 სექტემბერს, გრძელდებოდა 56 დღე (მარხვის 40 დღე) და სრულდებოდა 10 ნოემბერს. მარხვა არ იყო დადგენილი თებერვლის ბოლოს, რომ დღესასწაული 23 აპრილს მოწეულიყო, არამედ სექტემბერში, რათა მარხვა 10 ნოემბერს დასრულებულიყო და შესაბამისად, აღნიშნულიყო 10 ნოემბრის გიორგობა (შესაძლოა, სატფურება). ნათელია, რომ **გიორგიწმიდობის მარხვა პალესტინური წარმოშობისაა, სადაც წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული განსაკუთრებული მნიშვნელობისა იყო.** აქედანაც კარგად ჩანს ქართლის ეკლესიის ღრმა ლიტურგიკული კავშირი პალესტინასთან. კვლავ აღვნიშნავთ, რომ ქართლის ეკლესია მემკვიდრეა წმ. გიორგის იმ უძველესი და განსაკუთრებული თაყვანისცემისა, რასაც დასაბამი პალესტინის წმინდა მიწაზე მიეცა.

წმ. გიორგის დღესასწაულები შიომღვიმის მონასტრის ტიპიკონში

საბაწმიდური ტიპიკონი, რომელიც XII საუკუნის დამდეგს ითარგმნა ქართულად, თავდაპირველად შიომღვიმის მონასტერში დაიდო ღვთისმსახურების სახელმძღვანელოდ. აღნიშნული ძეგლი „შიომღვიმის ტიპიკონის“ სახელითაა ცნობილი. ტიპიკონი 1247-1269 წლებში შიომღვიმის მონასტრისთვის გადაუწერიათ 1172 წლით დათარიღებული ხელნაწერიდან. 1917 წლამდე ტიპიკონი შიომღვიმეში ინახებოდა.

შიომღვიმისადმი დაწერილ ანდერძში დავით აღმაშენებელი გვამცნობს:

„მიბრძანა სასომან ჩემმან ბერმან არსენი (არსენ იყალთოელი) და თუთ სულიერმან ბერმან მოძღუარმან ჩემმან იოვანე, რაჟთა წესსა ზედა სუმეონწმიდისასა დაესხენ მონასტრისა მღვმისა წესნი, რომელ თუთ მათ მიერ აღწერილი ვიხილე ყოვლად შუშნიერად“.

ჩანს, რომ არსენ ბერსა და იოვანე მოძღვარს დავით მეფისთვის შეუთავაზებიათ „სვიმეონწმიდის“ მონასტრის განგება, რომლის თარგმანიც მათ უკვე გამზადებული ჰქონიათ.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

აღნიშნული წეს-განგება წარმოადგენს წმ. საბა განწმენდილის ლავრის ტიპიკონის იმ რედაქციას, რომელიც „სვიმეონწმიდის“ მონასტერში, შავ მთაზე ჩამოყალიბებულა¹.

გარდა შიომღვიმისა, სვიმეონწმიდური ტიპიკონი სხვა ეკლესია-მონასტრებისთვისაც გადაუწერიათ. მისი შემცველი ხელნაწერები დაცულია, ასევე, საზღვარგარეთის ქართულ სამოღვაწეო ცენტრებშიც – სინასა, (N 83) და იერუსალიმში (N 146, N 150). კრებულის მთლიანი სახელწოდებაა: „ტჰპიკონი საეკლესიოაძსა წესისაჲ კეთილგანგებულისა წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა საბაჲს ლავრისაჲ, რომელი-ესე ესრეთვე იქმნების სხუათაცა ყოველთა მონასტერთა შინა პალესტინისათა“².

ნახსენები ტიპიკონი იცნობს წმ. დიდმოწამე გიორგის ორ დღესასწაულს. პირველი არის 3 ნოემბერი:

„სატფურებაჲ წმიდისა დიდისა მოწამისი გიორგისი ლუდიას, ესე იგი არს დიდებაჲ³ წმიდისა გუამისა მისისაჲ“⁴.

აქამდე დამოწმებული ძველი ქართული ლიტურგიკული ძეგლები 3 ნოემბრის ხსენებაზე არ მიუთითებდნენ წმ. გიორგის ნაწილების შესახებ. სწორედ მოწამის წმინდა გუამის აღმოყვანებამ და გადასვენებამ ლიდიასი გამოიწვია მისი ბაზილიკის აშენება და სატფურება. ამის მსგავსია ბერძნული „ჟამნის“ მონაცემი, რომლის მიხედვითაც, ეს აღსრულდა კონსტანტინე დიდის დროს:

„ენკენია წმ. დიდმოწამე გიორგის ტაძრისა ლიდიასი, ანუ მისი წმინდა სხეულის დადება“. „ენკენია აღსრულდა კონსტანტინე დიდის დროს“⁵.

¹ ე. კოჭლამაზაშვილის აზრით, მთარგმნელთა არჩევანი იმიტომ შეჩერდა „სვიმეონწმიდის“ განგებაზე, რომ ღირსი მამა შიო საქართველოში ჩამოსვლამდე სწორედ შავი მთის უდაბნოში მოღვაწეობდა. იხ. ტიპიკონი შიომღვიმის მონასტრისა, XIII საუკუნის ხელნაწერის ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს ე. კოჭლამაზაშვილმა და ე. გიუნაშვილმა, თბ. 2005, გვ. 9.

² ე. კოჭლამაზაშვილი, ე. გიუნაშვილი, გვ. 6-12.

³ შესაძლოა, მართებული წაკითხვა იყოს „დადებაჲ“ , კ. შ.

⁴ ე. კოჭლამაზაშვილი, ე. გიუნაშვილი, გვ. 44.

⁵ ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟ ΜΕΓΑ, ΕΚΔΟΣΙΣ-ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

წმ. გიორგის მეორე დღესასწაული არის წმინდანის აღსასრულის დღე 23 აპრილი. ტიპიკონის მითითების შესაბამისად, ეს დღე ღამისთევით უნდა განეგოს:

„წმიდისა და დიდისა მოწამისა გიორგისი – ღამისთევასა ვყოფთ“¹.

გიორგობა რომ ღამისთევით უნდა ჩატარდეს, ამას „ტიპიკონი“ დასაწყისშიც მიუთითებს:

„განსაზღვრებად ღამისთევათა ყოვლისა წელიწადისათაჲ... კგ – აპრილსა წმიდისა დიდისა მოწამისა გიორგისაჲ“².

23 აპრილის გიორგობა რომ განსაკუთრებულია დამოწმებული წეს-განგებებისთვის, ამას მიუთითებს არა მარტო მისი მსახურების ღამისთევით ჩატარება, არამედ ისიც, რომ წმინდანებისათვის ღამისთევა ძეგლში სულ რამდენჯერმეა ნახსენები, ერთ-ერთი კი სწორედ 23 აპრილის გიორგობაა.

10 ნოემბერს „ტიპიკონი“ მხოლოდ სამოცდაათი მოციქულის ხსენებას განაწესებს:

„წმიდათა მოციქულთა: ერასტოს, ოლიმპია და მისთანათაჲ“³.

ამრიგად, შიომღვიმის „ტიპიკონი“ არ იცნობს 10 ნოემბრის გიორგობას, მაგრამ ჩვენი ვარაუდით, მონასტერში მას მაინც აღასრულებდნენ. „ტიპიკონი“, რომელზეც ახლა ვსაუბრობთ შიომღვიმის მონასტერში დავით აღმაშენებლის დროიდან მკვიდრდება, ხოლო იქამდე ანუ დავითის მეფობამდე 10 ნოემბერის „გიორგიწმიდობა“ დიდი ხნის აღიარებული დღესასწაული იყო მთელ საქართველოში, რაც არაერთ წყაროზე დაყრდნობით უკვე ვაჩვენეთ. შესაბამისად, 10 ნოემბრის გიორგობის დღესასწაულის აღნიშვნა, როგორც ქართლის ეკლესიის უძველესი ტრადიცია, დანერგილი იქნებოდა შიომღვიმის მონასტერშიც.

ანალოგიური ვითარებაა ორიგინალური ჰიმნოგრაფიის ორ უძველეს ნიმუშთან დაკავშირებითაც. ორივე მათგანი მოწმობს

ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, ‘Εκδοσεις Α’ 1963, ‘Εκδοσεις Θ,’ 1986, ‘Εκδοσεις Γ,’ 1991, 241.

¹ Ibid. გვ. 83.

² Ibid. გვ.18.

³ Ibid. გვ. 45.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

როგორც მათი შეთხზვის, ისე მონასტრის წეს-განგებაში მათი ჩართვა-განწესების ადგილობრივ ლიტურგიკულ წესს¹.

**წმინდა გიორგის 10 ნოემბრის (ახ. სტ. 23)
დღესასწაულის საგალობლები (ტაძრის სატფურება თუ
ურმის-თუალზე წამება)**

წმ. გიორგისადმი მიძღვნილი საგალობლებიდან უძველესი ნიმუში ეკუთვნის ცნობილ ჰიმნოგრაფს წმ. რომანოზ მელოდოსს (კონტაკიონები), ასევე გერმანოზ პირველს, კონსტანტინოპოლის პატრიარქს. მას თავდაპირველად შეუთხზავს სტიქარონები, რომლებიც შემდეგ კანონად გადაკეთდა. ამ კანონის თარგმანს იცნობს ქართული ტრადიციაც, რადგან ის უთარგმნია წმ. გიორგი მთაწმინდელს. წმ. იოანე დამასკელის საგალობლები, მიძღვნილი დიდმოწამე გიორგისადმი, ასევე ერთ-ერთ უძველეს ნიმუშადაა მიჩნეული. თითქმის თანადროულია ასევე ცნობილი ჰიმნოგრაფის – წმ. კოზმა იერუსალიმელის ჰიმნოგრაფიული კანონი. საგალობელთა ავტორები არიან ასევე იგნატიოს (ეგნატე) პატრიარქი (IX ს, ჰიმნოგრაფიული კანონი), ანატოლი, თესალონიკის ეპისკოპოსი (IX ს, სტიქარონები), გიორგი სკილიცე (XII ს, ჰიმნოგრაფიული კანონი). ამ უკანასკნელის საგალობლები ჩაუნაცვლებია დავით ჰიმნოგრაფის კანონს (XIV ს). XIV საუკუნის ხელნაწერებში მოიპოვება გერასიმე ბერის კანონი. წმ. გიორგისადმი მიძღვნილი საგალობლები შეიქმნა ასევე ასევე ლათინურ ენაზე².

წმ. გიორგისადმი მიძღვნილი ჰიმნოგრაფიული კანონი ეკუთვნის IX საუკუნის ცნობილ მოღვაწეს თეოფანე გრაპტოსს. არსებობს ამ კანონის ძველი ქართული თარგმანი. ის წარმოდგენილია წმ. გიორგი მთაწმინდელის „თვენში“ (H-2336, 181V-185r)³.

¹ ლ. საჩიძე, *ძველი ქართული მწერლობის საკითხები*, თბ. 2012, გვ. 12-13.

² ლ. კვირიკაშვილი, *ბიზანტიური და ქართული ჰიმნოგრაფიის საკითხები, საგალობლები გიორგი მთაწმინდელის, საკანდიდატო დისერტაცია*, თბილისი, 1970, გვ. 106-112.

³ კვირიკაშვილი, გვ. 112.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

წმ. გიორგისადმი მიძღვნილი ჰიმნოგრაფიული კანონების ბიბლიოგრაფიული ნუსხა შეადგინა პავლე ინგოროყვამ. ამ ნუსხის მიხედვით ქართულ ენაზე დაცულია 12 საცისკრო კანონი. მათი უმეტესი ნაწილი თარგმნილია. ჩამონათვალში პირველ ადგილზე დასახელებული საგალობელი – „**შენ, მეუფეო, რაჟამს გამოაბრწყინვე**“. პ. ინგოროყვას მოსაზრებით, ეკუთვნის წმ. გრიგოლ ხანცთელს.

ლ. კვირიკაშვილის მითითებით, პ. ინგოროყვას მოსაზრება არ შეესაბამება სიმართლეს. აღნიშნულ კანონს ქართულ ენაზე სხვა ვერსიაც მოეპოვება, კერძოდ, ის დაცულია „იელის იადგარში“¹.

წმ. გიორგისადმი მიძღვნილი კანონებიდან უმნიშვნელოვანესია X საუკუნის ქართველი ჰიმნოგრაფის – იოანე მინჩხის მიერ შექმნილი კანონი, რაც გვხვდება **10 ნოემბრის დღესასწაულზე**. ის ასევე დაცულია Jer. 124 ხელნაწერში. ლ. კვირიკაშვილის აზრით, ამ კანონს რედაქცია გაუწია წმ. გიორგი მთაწმინდელმა².

იოანე მინჩხის ამ საგალობლის ვერსია შესულია ასევე „თვენის“ შემცველ H-2336 ხელნაწერში. წმ. გიორგი მთაწმინდელი ამ ვერსიას **მიქელს** უკავშირებს. სახელი წარწერილია აშიაზე, საგალობლის დასაწყისთან. პ. ინგოროყვას ვარაუდით, საგალობლის ავტორი უნდა ყოფილიყო მიქელ მოდრეკილი³. იგი ასევე მიუთითებდა, რომ მიქელის სახელით ცნობილ ავტორს არ იცნობს ბიზანტიური ჰიმნოგრაფია. მიქელ მოდრეკილის იადგარს კი აკლია სწორედ ის ადგილი, სადაც აღნიშნული საგალობელი უნდა ყოფილიყო დადებული. როგორც ლ. კვირიკაშვილი მიიჩნევს, აღნიშნული კანონი, რაც წმ. გიორგი ათონელის თვენში მიქელს უკავშირდება, უნდა ეკუთვნოდეს იოანე მინჩხს, ანუ მისეული დაკვირვებით, აღნიშნული საგალობელი მინჩხის ჰიმნოგრაფიული კანონის გადამუშავებულ ვერსიას წარმოადგენს (ეს მოსაზრება შემდგომ კვლევას მოითხოვს).

წმ. გიორგისადმი მიძღვნილი იოანე მინჩხის საცისკრო კანონის შესწავლა, ცხადყოფს, რომ იგი გააზრებული კანონზომიერებითაა

¹ კვირიკაშვილი, გვ. 134-138.

² კვირიკაშვილი, გვ. 140.

³ კვირიკაშვილი, გვ. 142-143

კახა შხერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

შედგენილი. II ოდიდან მოყოლებული, ცხადი ხდება, რომ მინჩხის მიერ შექმნილი ცხრა გალობიანი საციკრო კანონი არის არა უშუალოდ „ურმის-თვალზე“ დაკვრისადმი მიძღვნილი გალობა, არამედ – წმ. გიორგის ცხოვრებაზე აგებული ჰიმნი.

საგალობლის I ოდა წარმოადგენს შესავალს, ძირითადი შინაარსი კი გადმოცემულია მომდევნო რვა გალობაში, სადაც აქცენტი კეთდება მოწამის ღვაწლზე, იმ ცხოვრებისეულ მოვლენებზე, რომლებიც უკავშირდება მის მოწამეობრივ ახოვანებას. ნახსენებია „ცხოვრებებიდან“ ცნობილი რამდენიმე სახე ტანჯვისა: „ბორბალზე წამება“, გახურებული „რკინის ცანდლები“ და „საპყრობილეში ჩასმა“. მოხსენიებულია აგრეთვე „მკვდრის აღდგენების სასწაული“ და „დედოფლის ქრისტიანობაზე მოქცევა“.

უნდა აღინიშნოს, რომ მინჩხის ეს საგალობელი თავისი შინაარსითა და სათაურით („ნოემბერსა ი. სხუანი გალობანი წმიდისა გიორგისნი“) ახლოსაა იადგარების ხაზთან, სადაც 10 ნოემბერი არ უკავშირდება არც „ტაძრის სატფურებას“ და არც „ურმის-თვალზე დაკვრას“.

ნოემბრის „თვენში“ წმ. გიორგის 10 ნოემბერის დღესასწაულზე წმ. გიორგი ათონელმა არ შეიტანა საგალობლები, რადგან ისინი არც ბერძნულ დედნებში იყო დაცული, მაგრამ კრებულის ბოლო ნაწილში, ანუ დანართში, როგორც აღვნიშნეთ, მოცემულია სამი საციკრო კანონი. ერთი მათგანი ეკუთვნის „იოანეს“, სავარაუდოდ, წმ. იოანე დამასკელს. მეორე – ქართველ ჰიმნოგრაფს იოანე მინჩხს, მესამის ავტორი კი უცნობია, თუმცა ერთვის საინტერესო სათაური: „სხუანი გალობანი „ქართულნი“ წმიდისა გიორგისნი“¹.

შესაძლოა, წმ. გიორგი მთაწმინდელმა თავდაპირველად იმიტომაც არ შეიტანა საგალობლები 10 ნოემბრის დღესასწაულზე, რომ მას ჯერ არ მოეპოვებოდა ისინი, 23 აპრილის დღესასწაულიდან კი არ მიიჩნია მიზანშეწონილად მათი მოხმობა, რადგან მას, როგორც ჩანს, განზრახული ჰქონდა ერთიმეორისგან ლიტურგიკულად

¹ Jer. 124, XI ს, ფ. 254. A-1520 XVI ს, ფ. 77-78. ე.გაბიძაშვილი, თბ. 1991, გვ. 250.

კახა შხერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

გაემიჯნა 23 აპრილი (თავის კვეთა) და 10 ნოემბერი (ურმის-თვალზე შესვლა, მისივე უწყებით).

ამრიგად, წმ. გიორგი ათონელმა იღვაწა იმისთვის, რომ მოეძებნა 10 ნოემბრის გიორგობასთან შინაარსობრივად შესაბამისი საგალობლები, რომ ხაზი გაესვა ამ დღესასწაულის მნიშვნელობისათვის ქართულ ლიტურგიკულ ტრადიციაში.

ისმის კითხვა – არის თუ არა „თვენში“ 23 აპრილის დღესასწაულისათვის განკუთვნილი შვიდი საგალობლის ავტორთაგან ერთ-ერთი, კერძოდ მიქელი წმ. გიორგი მთაწმინდელისათვის ქართველი ჰიმნოგრაფი?

ერთი მხრივ, ნათელია, რომ 10 ნოემბრის გიორგობისთვის წმ. გიორგი ათონელმა შეიტანა ქართული საგალობლები, რასაც თავისი მიზანი ჰქონდა, მაგრამ, მეორე მხრივ, მისთვის მიქელი ბერძენი ავტორია, რადგან მისი საგალობელი შეტანილი აქვს 23 აპრილზე, რომელიც ბერძენებისთვისაც და ქართველებისთვისაც საერთო დღესასწაული იყო; ამას გარდა, ამ ხსენებას ისედაც მრავალი საგალობელი მოეპოვებოდა ბიზანტიურ ჰიმნოგრაფიაში და აქედან გამომდინარეც, აღარ იქნებოდა საჭირო ქართული საგალობლის იქ შეტანა. ათონელი მოღვაწისთვის მიქელი რომ ქართველი ავტორი ყოფილიყო, მის საცისკრო კანონს ალბათ 10 ნოემბრის გიორგობაზე ვიხილავდით იმ ქართული საგალობლების გვერდით, რომლებიც უკვე ვახსენეთ. ლ. კვირიკაშვილის მოსაზრებით, წმ. გიორგი მთაწმინდელმა იცის, რომ მიქელი ქართველი ავტორია და ისიც, რომ მისი საგალობელი მინჩის საგალობლის გადამუშავებულ ვარიანტს წარმოადგენს და აქედან გამომდინარე, მას აღნიშნული კანონი არ შეაქვს 10 ნოემბრის გიორგობაზე. მიქელის ვინაობის დადგენას ართულებს ის გარემოებაც, რომ მიქელ მოდრეკილის „მეხურ იადგარს“ აკლია აპრილის თვე, სადაც პ. ინგოროყვასა და ლ. კვირიკაშვილის მოსაზრებით, უნდა ყოფილიყო ეს გადამუშავებული საგალობელი.

ზემოთ უკვე აღინიშნა ნოემბრის თვენში 10 ნოემბრის გიორგობაზე წმ. გიორგი მთაწმინდელის მიერ მოძიებული კანონის შესახებ, რომელსაც „ქართულნი“ ეწოდება. ამ კანონის შესახებ ე. გაბიძაშვილი წერს:

„...მეორე – საგალობელი, რომელსაც სათაურში აწერია „ქართულნი“. ამჯერად თუმცა ძნელია ამ სიტყვის მნიშვნელობაზე ლაპარაკი, მაგრამ ისიც ნათელია, რომ ის ორიგინალური არ არის და თარგმნილია ბერძნულიდან. მიუხედავად ამისა, რაღაც ნიუანსით იგი ქართულ ეკლესიასთანაა კავშირში და ჩვენი არჩევანიც მასზე ამიტომ შევაჩერეთ“¹.

ამ ჰიმნოგრაფიული კანონის თითოეული ოდა შედგება ოთხი-ხუთი ტროპარისგან. თუ ცალკეული გალობა შედგება ოთხი ტროპარისაგან, მაშინ ყოველი მესამე ტროპარი ანტიერეტიკული შინაარსისაა, ხოლო თუ ხუთი ტროპარისგან შედგება, მაშინ ამგვარია ყოველი მეოთხე. ერესი, რასაც ამხელს ჰიმნოგრაფი, არის „მონოთელიტობა“, რომელსაც დასაბამი მიეცა ბიზანტიაში მეშვიდე საუკუნის პირველ ნახევარში – ჰერაკლე კეისრის დროს².

ისმის კითხვა: სხვა ეპოქაში მცხოვრებ ჰიმნოგრაფს რატომ დასჭირებოდა მოწამისადმი მიძღვნილ საგალობელში ისეთი ერესის მხილება, რომელიც უკვე სრულიად დამარცხებული იყო? გაცილებით სავარაუდოა საქმე გვქონდეს მონოთელიტური ერესი მძვინვარების მომსწრე ავტორთან. დავიმოწმებთ საგალობლიდან რამდენიმე ანტიერეტიკულ ადგილს:

„ლოცვაჲ მართმადიდებელთაჲ შეიწირე, ქრისტე, მოქაღულთა შენთა ორითა მით ბუნებითა და ორითა ნებითა და საქმითა აღმსარებელნი შენნი აცხოვნენ მვნისა გიორგის მიერ“ („უგალობდითსა“, IV ტროპარი).

„აცხოვნე ერი შენი, ქრისტე მხოლოდშობილო, რომელი ქალწულისაგან უბიწოდსა გამოსჩნდი ჳორციითა ორითა ბუნებითა სრულითა – ღმრთეებითა და კაცებითა – და მწვალებელნი დაამწუენ, ქრისტე“ („განძლიერდასა“, III ტ.).

¹ გაბიძაშვილი, გვ. 24.

² ვ. ბლოტოვი, მსოფლიო საეკლესიო კრებების ისტორია, თბილისი, 2009, გვ. 558-624.

ა. პ. ლებედევი, მსოფლიო საეკლესიო ისტორია კრებების ისტორია, თბილისი, 2012, გვ. 315-370.

შ. დილი, ბიზანტიის იმპერიის ისტორია, ფრანგულიდან თარგმნა ბ. ბრეგვაძემ, თბ. 1998, გვ. 22-23.

კახა შერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნომბრის დღესასწაული

„დამიცვენ, უფალო, და მივსენ სიმრავლისაგან ცოდვათა ჩვენთადასა ღმერთად და კაცად შენდა მქადაგებელნი შენნი შემოქმედებით და ორითა ნებითა და საქმით“ („ღაღადყავსა“, III ტ.).

აღნიშნული საციკრო კანონის სტრუქტურა ასეთია: პირველი ორი ან სამი ტროპარი უშუალოდ წმ. გიორგის განდიდებას ემსახურება, შემდეგი – მესამეანმეოთხე ტროპარები ანტიერეტიკული შინარსისაა, ხოლო ბოლო – მეოთხე ან მეხუთე ტროპარი კვლავ სპეციფიკურია, რაც შეესაბამება მეშვიდე საუკუნეს – ეპოქას, როდესაც მძვინვარებს მონოთელიტობა და ამას ემატება არაბთა შემოსევები ჯერ მთელ აღმოსავლეთში, შემდეგ კი თავად იმპერიის დედაქალაქ კონსტანტინეპოლის ასაღებად. კანონის ოდების ყოველ ბოლო ტროპარში ჰიმნოგრაფი მიმართავს უფალს და წმ. გიორგის ევედრება მართლმადიდებელი მეფის გამარჯვებას ისმაიტელებზე და მათგან ქალაქის დახსნას. სწორედ მეშვიდე საუკუნის მეორე ნახევარში იყო კონსტანტინოპოლი მაჰმადიანი არაბების ალყაში ხუთი წლის განმავლობაში – 673 წლიდან 678 წლის ჩათვლით. ამ დროს იმპერიას განაგებდა კონსტანტინე IV (668-685)¹. მოვიტანთ საგალობლიდან რამდენიმე შესაბამის ადგილს:

„ისწრაფე, ივსენ, იესუ, ისმაიტელთაგან ერი შენი მორწმუნე მონებისაგან მათისა და მართლმადიდებელსა მეფესა ბარბაროზნი დაუმორჩილენ მვნისა გიორგის მიერ“² („უგალობდითსა“, V ტ.).

„წარდვენენ წინააღმდგომნი ისმაიტელნი და ივსენ მონებისაგან ერი შენი, ნათესაენი, მაცხოვარ, სამკუჯდრებელი შენი გამოივსენ, გიორგი, მიერ ქალაქი ესე თანამკუჯდრითურთ დედითა“ („განძლიერდასა“, IV ტ.).

„ჯერ გიჩნ შენ, მეუფეო, რაითა მოჰმადლო მეფესა მორწმუნესა და ერსა დაცვად ქალაქის შენისა, დამდაბლებად მტერთა ჩუენთა და დაჯსნად წვალებისა“ („კურთხეულარსა“, IV ტ.).

„ერი მართლმადიდებელი და მეფე აღმსარებელი, შენდა მომართ მევედრებელი, გევედრები შენ, ქრისტე, მივსენ ჩუენ

¹ დიდი შარლო, 1998, გვ. 23.

² გაბიპაშვილი, 1991, გვ. 251.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

ისმაიტელთაგან ბილწთა და მოსრენ იგინი და ამაო ყვენ სიცბილნი მათნი“ („ადიდებდითსა“, V ტ.).

აღნიშნულ კანონში მხოლოდ ორგან გვხვდება მითითება „ურმის-თუალზე“. ესაა „აკურთხევდითსას“ III ტროპარი და „ადიდებდითსას“ I ტროპარი:

„განჰბანე გუამი და სამოსელი შენი სისხლთა დათხევითა და ურმის-თუალითა, სანატრელო გიორგი, გვრგვუნოსანო, და აკურთხევი ქრისტესა უკუნისამდე“.

„ქრისტეს სარწმუნოებითა მტკიცითა, გონებითა სრულითა, სასოებითა წარსდექ, წმიდაო, ურმის თულსა მას, საშინელსა სატანჯუელსა შენ, სანატრელო მვნეო გიორგი, გვრგვუნოსანო“¹.

როგორც ჩანს, გარდა იმისა, რომ ეს საგალობელი წმ. გიორგი მთაწმინდელისათვის „ქართულს“ წარმოადგენს, მასში აქცენტები „ურმის-თუალზე“ კეთდება. ალბათ, ამიტომაც მიიჩნია წმ. გიორგი ათონელმა სწორად მისი დადება 10 ნოემბრის დღესასწაულზე.

რაც შეეხება მიქაელ მოდრეკილის „ნეემიარებულ იადგარს“ – ეს კრებული 10 ნოემბრის გიორგობის დღესასწაულზე საგალობლების საკმაო რაოდენობას განაჩინებს, რაც, თავის მხრივ, ამ დღის განსაკუთრებულად აღნიშვნაზეც მიუთითებს.

მიქაელ მოდრეკილის „იადგარი“ წმ. გიორგის აღნიშნულ დღესასწაულს ასე მოიხსენიებს:

„თუესა ნოემბერსა ი, წმიდისა მოწამისა გიორგისი“,

ანუ ეს დღე ამ კრებულისთვის არის ზოგადად დიდმოწამე გიორგის დღესასწაულის ხსენება.

წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაულს მიქაელ მოდრეკილთან ეძღვნება შემდეგი ჰიმნები:

შვიდი „უფალო ღაღადყავის“ დასდებელი, აქედან ოთხი „გიხაროდენის“ ტიპისაა. ამას მოსდევს პირველი საცისკრო „კანონი“². პირველ საცისკრო კანონს მოსდევს ექვსი „აქებდითის“ დასდებელი. ამის შემდეგ ისევ „კანონი“ და სამი „აქებდითსა“, ბოლოს კვლავ ჰიმნოგრაფიული კანონი.

¹ გაბიაშვილი, გვ. 253.

² ვ. გეახარია, მიქაელ მოდრეკილის ჰიმნები, X საუკუნე, წიგნი II, თბ. 1978, გვ. 301-302.

კახა შერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნომბრის დღესასწაული

განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ეს უკანასკნელი, რაზეც ქვემოთ ვისაუბრებთ.

აღნიშნული საგალობლების შინაარსის გაცნობამ ნათელყო, რომ 10 ნომბერი ვერ დაუკავშირდება მხოლოდ ბორბალზე წამებას, ანუ ვერ ვიტყვით, რომ ეს ხსენება მიქაელის „იადგარში“ კონკრეტულად „ურმის-თუალზე დაკვრას“, რადგან საგალობლები გვაუწყებენ როგორც „ურმის-თვალზე დაკვრას“, ისე წმ. გიორგის აღსასრულს.

ამ დღის საგალობლებში მრავალჯერ იხსენიება „დღესასწაული“, მაგრამ ზუსტად რა შინაარსისაა ეს „დღესასწაული“, არაა დაკონკრეტებული. ამიტომ მართებული იქნება, რომ 10 ნომბერი მოვიაზროთ „იადგარული ტრადიციით“, როგორც „დღესასწაული წმიდისა გიორგისი“, რომელიც თავის თავში მოიცავს წმ. გიორგის ყველა იმ სატანჯველს, რაც მას შეამთხვიეს. ამასთან, „იადგარში“ დაცული საგალობლები ამ დღეს მოწამის აღსასრულთანაც აკავშირებს. დავიმოწმებთ იმ ადგილებს, სადაც დიდმოწამის აღსასრულზეა საუბარი:

„შეიწირე მსხუერპლად სულად-სულნელად ზეცისა ტაბლასა..., მოწამეო, რაჟამს-იგი მიიღე შენ მახულითა აღსრულებამ¹ (აკურთხევედითსა).

„ღირს იქმენ, ნეტარო, სასუფეველსა მოციქულთა თანა, მვნეო გიორგი“ („აკურთხევედითსა“).

„მვნეო შორის მოწამეთა, ღუაწლისა-მძლეო გიორგი, დღეს ყოველნი შემოკრებილნი გიგალობთ, რამეთუ სრბამ აღასრულე შენ სარწმუნოებითა, ღირსო, და მოიგე ღმრთისაგან ძლევისა გვირგვინი“ (I „აქებდითი“, „სხუანის“ ფენა).

„...მოწამეო გიორგი, ვითარცა სათნომან ღმრთისამან გუნდნი ეშმაკთანი უკუნ-აქციენ და აწ ანგელოზთა თანა იხარებ“ (II „აქებდითი“).

როგორც ითქვა, საგალობლებში ნახსენებია მოწამის „ურმის-თუალზე“ წამებაც:

„გინაროდენ, ღუაწლისა-მძლეო წმიდაო გიორგი, რამეთუ შენ სინარულით მოსწრაფედ აღესრულე ასპარეზსა მას ძლევისასა

¹ გეახარია, II ტ. გვ. 303.

ცანდლითა მით რკინისადთა და ურმის-თუალითა წარმოსტყუენე მტრისა ძლიერებაჲ“ („უფალო ღაღადყაფი“, VI).

„დაამტიცე (დასთხიე? კ. შ.) სისხლი ძლევისად, რაჟამს დაემსჭუალე შენ ურმის-თუალსა საშინელსა, გიორგი, და ქრისტემან განგკურნა ვნებათაგან, ღირსო, და განგაძლიერა...“ („ღაღადყაფი“, I).

„გუჟამი შენი დაჭრილი ურმის-თუალითა საზარელითა იხილე, დიდებულო გიორგი, ხოლო სულითა იყავ ძლიერ და სიხარულითა ვჰა-ჰყავ, ვერ ღირს არს ვნებად ესე მერმისა მის დიდებისა“ (II საცისკრო კანონი, „აკურთხევედითსა“).

საინტერესოა, რომ მიქაელ მოდრეკილის იადგარი, „ლექციონარებისა“ და იოანე-ზოსიმეს „კალენდრისაგან“ განსხვავებით, 10 ნოემბერზე სატფურებას არ იცნობს.

უშუალოდ სატფურების შინაარსის საგალობლები დადებულია 3 ნოემბერზე.

ეს თარიღი მიქაელის „იადგარში“ მოიცავს შემდეგ საგალობლებს:

სამი დასდებელი, რომლებიც შინაარსობრივად წმინდანის წამებასა და აღსასრულს უკავშირდება. ამას მოსდევს საცისკრო კანონი, რომელიც წმ. გიორგის ტაძრის სატფურების შინაარსისაა.

მისი ნაწილია ასევე „აქებდითსას“ სამი დასდებელი, რადგან ისინიც სატფურებას ეძღვნება.

ამის შემდგომ კვლავ საცისკრო კანონია, რომელსაც პ. ინგოროყვა წმ. გრიგოლ ხანცთელის დაწერილად მიიჩნევდა. იგი არაა დაწერილი ტაძრის კურთხევისათვის და ყველაზე მეტად წმ. გიორგის აღსასრულის ხსენებას ესადაგება თავისი შინაარსით, თუმცა „ურმის-თუალი“ მასშიც იხსენიება.

ბოლოს, მოცემულია „აქებდითის“ სამი დასდებელი.

ამით მთავრდება 3 ნოემბრის საკითხავები¹.

ზემოთ უკვე აღინიშნა ჩვენ მიერ, რომ მიქაელ მოდრეკილის „მეხურ იადგარში“ 10 ნოემბრის გიორგობას ეძღვნება სამი კანონი. მათგან მესამე სწორედ ის საგალობელია, რომელიც წმ. გიორგი ათონელმა „თვენის“ 10 ნოემბრის ხსენებას მიუსადაგა,

¹ გეასარია, II, გვ. 295-299.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

იოანე მინჩხისა და სხვა იოანეს (სავარაუდოდ, იოანე დამასკელის) კანონებთან ერთად.

აღნიშნულ კანონს წმ. გიორგი მთაწმინდელი „ქართულს“ უწოდებს. მიქაელის „იადგარში“ მას გარკვეული ნიუანსიც გამოარჩევს: თუ პირველსა და მეორე კანონს ერთმანეთისაგან მიჯნავს „აქებდითსას“ დასდებლები, მესამე კანონს მეორისაგან მიჯნავს სათაური: „თუესა ნოემბერსა ი“. შესაძლოა, მიქაელ მოდრეკილმა გარკვეული მიზეზის გამო, გამოაცალკევა აღნიშნული სათაურით მესამე საგალობელი პირველი ორისაგან. ყოველ შემთხვევაში, ფაქტია, რომ წმ. გიორგი მთაწმინდელმა მიქაელ მოდრეკილის „იადგარში“ 10 ნოემბერზე დადებული სამი კანონიდან გამოარჩია ბოლო, მესამე გალობა და „ქართულნი“ უწოდა.

დასკვნები

წმ. დიდმოწამე გიორგის მიმართ გამოვლენილი თაყვანისცემა, შეიძლება ითქვას, რომ ეკლესიის ისტორიაში უანალოგოა. არცერთ მოღვაწეზე არ შექმნილა ისეთი დიდი ლიტერატურა, როგორც მასზე. ადრიდანვე ბიზანტიაში მისი „წამების“ რამდენიმე რედაქცია დაიწერა, რომლებიც შემდგომში გავრცელდა სხვადასხვა ენაზე, მათ შორის ქართულადაც, ჰიმნოგრაფიული კანონები კი ბერძნულ ენაზე რიცხვით ცამეტია. ამას ემატება, ასევე, ძველ ქართულ ლიტურგიკულ ძეგლებში წარმოდგენილი რამდენიმე ორიგინალური ქართული საცისკრო კანონი. ცნობილია, აგრეთვე, ქრისტიან ხალხთა მიერ სხვადასხვა ენაზე დაწერილი ლექსები, პოემები და ლეგენდები¹.

მიიჩნევა, რომ წმინდა გიორგის აღიარებასა და თაყვანისცემას დასაბამი მიეცა კაბადოკიაში IV საუკუნეში, ბიზანტიაში კი მისი გავრცელება V საუკუნიდან იწყება, ხოლო VI საუკუნიდან სრული აღიარება მოიპოვა². წმ. გრიგოლ ფერაძე მიუთითებდა,

¹ XIII საუკუნეში შეიქმნა უზარმაზარი პოემა გერმანულ ენაზე, რომლის ავტორია რეინ-ბომ ფონ ღორინი. იხ. გაბიაშვილი, გვ. 5.

² წმ. გიორგის უძველესი საღვთისმსახურო ნაგებობების არსებობა დასტურდება მცირე აზიასა და მის მოსაზღვრე მხარეებში.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

რომ „დადიანეს“ სახელით ცნობილი წმ. გიორგის არაკანონიკური „მარტვილობა“ მცირე აზიის ხალხურ-ლიტერატურული შემოქმედების ნაყოფი იყო¹. იგი, ასევე, წერდა, რომ წმ. გიორგი მთელ მცირე აზიაში სამი სახით იყო ცნობილი, ისევე როგორც საქართველოში². თუკი კაბადოკიიდან იწყება წმ. გიორგის აღიარება და თაყვანისცემა, მაშინ გამოდის, რომ ეს მოვლენა მჭიდრო კავშირშია მისი დაბადების ადგილთან.

ჩვენი წინამდებარე განხილვის მიზანი იყო წმ. გიორგის დღესასწაულების, უბირველესად კი, **10 ნოემბრის გიორგობის** კვლევა **უძველესი ქართული ლიტურგიკული ძეგლების მიხედვით**.

ნათელი ხდება **10 ნოემბრის გიორგობის უძველესი, პალესტინური დღესასწაულის** დაწესების მიზეზი, კერძოდ, დიდმოწამის საფლავზე აშენებული ბაზილიკის კურთხევის ანუ სატფურების ფაქტი³.

ლიტურგიკული ძეგლები გვაძლევს იმის საშუალებას, რომ გავარკვიოთ „ურმისთუალზე დაკვრის“ სახელწოდების პირველად გაჩენის დრო და ეპოქა.

რაც შეეხება იმას, რომ წმ. გიორგისადმი თაყვანისცემის დაწყების ადგილად კაბადოკიის მიჩნევას, ეს აზრი გამართლებულია იმით, რომ იგი წარმოშობით სწორედ კაბადოკიიდან იყო, მაგრამ არ იქნება შეცდომა, თუ ამ ტრადიციული მოსაზრების გვერდით

აქედან შეცნირებმა ივარაუდეს, რომ თავდაპირველად წმ. გიორგის „კულტი“ ტერიტორიის გარკვეული მონაკვეთით ისაზღვრებოდა. ის. კვირიკაშვილი, გვ. 30.

1 ყოლობაია, გვ. 221.

2 ყოლობაია, გვ. 331.

3 *ჟენერალურად სამეცნიერო ლიტერატურაში 10 ნოემბრის გიორგობის დღესასწაულის დაწესებასთან დაკავშირებით კ. კეკელიძის განმარტებაზე საფუძვლიანი მოსაზრება არ გამოთქმულა. უძველესი ლიტურგიკული ძეგლები ანუ „ლექციონარები“ და იოანე-ზოსიმეს „კალენდარი“ 10 ნოემბრის გიორგობას უკავშირებენ ლილიაში წმ. გიორგის ტაძრის კურთხევის (სატფურება, ენკენია) ლიტურგიკულ მოვლენას.*

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

გამოჩნდება სხვა ვარაუდებიც. უძველესი ლიტურგიკული ძეგლების მიხედვით წმ. გიორგის დღესასწაულების კვლევა მნიშვნელოვანია იმიტაც, რომ ისინი, ვფიქრობთ, მიუთითებენ წმ. გიორგის თაყვანისცემის დაწყების უფრო ზუსტ არეალს, ვიდრე ეს კაბადოკიაა. ბერძნული „ჟამნის“ და სხვა ბერძნული წყაროების მიხედვით, წმინდანი გადაასვენეს არა კაბადოკიაში, არამედ ლიდიაში (და შესაბამისად, პალესტინაში). შესაბამისად, მისაღები გვეჩვენება დიდმოწამე გიორგის თაყვანისცემის დასაბამად პალესტინის წმინდა მიწის მიჩნევა, რადგან ყველა დროში მოწამის ნაწილთა აღმოყვანება და გადასვენება წარმოადგენდა დიდ დღესასწაულს, ამასთან, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა წმინდანის ცხოველმყოფელი საფლავის ადგილმდებარეობას. ამიტომ, გამართლებული უნდა ჩანდეს წმ. გიორგის სახელთან პირველ რიგში სწორედ პალესტინის დაკავშირება, ვინაიდან თვით წმინდანმა გამოირჩია ეს მხარე თავისი წმინდა ნაწილების სამუდამო განსასვენებლად.

V-X საუკუნეების ქართული ლიტურგიკული კრებულების შესწავლის საფუძველზე ნაშრომში მოცემულია მტკიცებულებანი იმისა, რომ წმ. გიორგის „ურმის-თუალზე“ დაკვრის დღის აღნიშვნის საწყისი და საფუძველი წმ. გიორგის ტაძრის „სატფურების“ დღეა, რაც IV საუკუნეში უნდა იყოს დაწესებული პალესტინურ-იერუსალიმურ ქრისტიანულ წიაღში. ნაშრომში გამყარებულია კ. კეკელიძის მოსაზრება ამ დღესასწაულთან დაკავშირებით.

გარდა 23 აპრილის, 3 და 10 ნოემბრის გიორგობის დღესასწაულებისა, ნაშრომში განხილულია წმინდა გიორგის სხვა ხსენებებიც, რომელთა უმეტესი ნაწილი იოანე-ზოსიმეს „კალენდარმა“ შემოინახა. აღნიშნულ „კალენდარში“ დაცულია მრავალმხრივ საინტერესო ცნობები, რომლებიც უძველესი პალესტინური ლიტურგიკული ტრადიციების შესწავლისათვის იშვიათ წყაროს წარმოადგენს. ერთ-ერთი მათგანი ეხება წმ. გიორგისადმი მიძღვნილ მარხვას. აღნიშნული მარხვა განსაკუთრებით საინტერესოა, რადგან ის მიემართება არა 23 აპრილის გიორგობას (მარტვილობის დღეს), არამედ 10 ნოემბრის გიორგიწმიდობას.

კახა შჩერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული

ნაშრომში განხილული და შეფასებულია წმ. გრ. ფერადის მოსაზრებანი 10 ნოემბრის დღესასწაულთან დაკავშირებით.

ნაშრომში შესწავლილია ქართული ჰაგიოგრაფიის ის ძეგლები, სადაც საუბარია წმ. გიორგის აღნიშნული დღესასწაულის შესახებ. „გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრების“ ლიტურგიკული თვალსაზრისით კვლევის საფუძველზე ნაჩვენებია, რომ ხანცთის მონასტერში არსებობდა საგანგებო მარხვა, რომელიც ასევე 10 ნოემბრის წმ. გიორგის დღესასწაულისადმი უნდა ყოფილიყო მიძღვნილი. კვლევამ აჩვენა, რომ „გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრებაში“ მოხსენიებული ეს მარხვა და იოანე ქართველის „კალენდარში“ აღნიშნული გიორგიწმიდობის მარხვა სხვადასხვაა, თუმცა ერთი და იმავე დღესასწაულისადმია მიძღვნილი.

ნაშრომში განხილულია წმ. გიორგი მთაწმინდელის რედაქციის ნოემბრის „თუნში“ შესული ერთ-ერთი ჰიმნოგრაფიული კანონი, რომელსაც წმ. გიორგი ათონელი „ქართულს“ უწოდებს. ამ საგალობლის შინაარსის შესწავლის საფუძველზე შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მისი ავტორი უნდა იყოს **VII საუკუნეში მოღვაწე ანტიმონოთელიტი ბიზანტიელი ჰიმნოგრაფი.**

ძველი ქართული ლიტურგიკული, ჰაგიოგრაფიული, ჰომილეტიკური და აპოკრიფული წყაროების შესწავლის საფუძველზე ნაშრომში ნაჩვენებია, რომ **წმ. გიორგის 10 ნოემბრის დღესასწაული საქართველოში შემოსულია პალესტინიდან** და შემოსვლის დღიდან უცვლელად და განსაკუთრებული პატივით აღინიშნება, განსხვავებით სხვა მართლმადიდებელი ეკლესიებისგან. წმ. გიორგი მთაწმინდელის მეშვეობით ცნობილი ხდება, თუ როგორი ვითარება იყო აღნიშნულ ხსენებასთან დაკავშირებით საბერძნეთის ეკლესიაში XI საუკუნის მეორე მეოთხედში. მასვე ეკუთვნის 10 ნოემბრის გიორგობის ახალი ლიტურგიკული სახელწოდება, რამაც ეს თარიღი მჭიდროდ დააკავშირა წმინდანის წამებასთან და ახლებურად წარმოაჩინა ხსენებული დღესასწაული ქართულ ლიტურგიკულ ტრადიციაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბულაძე ი, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი (მასალები), თბ. 1973.
2. ბოლოტოვი ვ, ეკლესიის ისტორია მსოფლიო კრებების პერიოდში, თარგმნა, წინათქმა და შენიშვნები დაურთო გ. გვასალიამ, თბ. 2009.
3. გაბიძაშვილი ე, ქართული ნათარგმნი ჰაგიოგრაფია, თბ. 2004.
4. დილი შ, ბიზანტიის იმპერიის ისტორია, ფრანგულიდან თარგმნა ბ. ბრეგვაძემ, თბ. 1998.
5. იოანე მინჩხის პოეზია, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ლ. ხაჩიძემ, თბ. 1987.
6. კეკელიძე კ, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, II, თბ. 1945.
7. კეკელიძე კ, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, III, თბ. 1955.
8. კეკელიძე კ, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, V, თბ. 1957.
9. კეკელიძე კ, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბ. 1960.
10. კვირიკაშვილი ლ, ბიზანტიური და ქართული ჰიმნოგრაფიის საკითხები, საგალობლები გიორგი მთავარმოწამეზე, საკანდიდატო დისერტაცია, თბ. 1970.
11. ლებედევი ა, მსოფლიო საეკლესიო კრებების ისტორია, რუსულიდან თარგმნა გ. გვასალიამ, თბ. 2012.
12. მეტრეველი ე, ათონის ქართველთა მონასტრის სააღაპე წიგნი, თბ. 1998.
13. მეტრეველი ე, მასალები იერუსალიმის ქართული კოლონიის ისტორიისათვის, (XI-XVIII სს.), თბ. 1962.
14. მსოფლიო მართლმადიდებელი ეკლესიის შეერთებული კალენდარი, რედაქტორი ე. ჭელიძე, თბ. 2001.

15. მშვილდაძე მ, ადრეული ქრისტიანობის ისტორია, თბ. 2009.
16. მიქაელ მოდრეკილის ჰიმნები, X საუკუნე, წიგნი II, ტექსტი გადმოწერა დედნიდან და გამოსცა ვ. გვახარიამ, თბ. 1978.
17. მიქაელ მოდრეკილის ჰიმნები, X საუკუნე, წიგნი III, ტექსტი გადმოწერა დედნიდან და გამოსცა ვ. გვახარიამ, თბ. 1978.
18. მესხი თ, ოქონის ხატის რაობისა და ისტორიისათვის, თბ. 2015.
19. სულხან-საბა ორბელიანის თხზულებანი, ტ. IV, თბ. 1965.
20. ტიმოთე გაბაშვილი, მიმოსვლა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ელ. მეტრეველმა, თბ. 1956.
21. ტიპიკონი შიომღვიმის მონასტრისა, XIII საუკუნის ხელნაწერის ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს ე. კოჭლამაზაშვილმა და ე. გიუნაშვილმა, თბ. 2005.
22. უძველესი იადგარი, გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და საძიებელი დაურთეს: ელ. მეტრეველმა, ც. ჭანკიევმა და ლ. ხევსურიანმა, თბილისი. 1980.
23. უტიე ბ, კ. კეკელიძე და ქართული ლექციონარის საკითხები, მრავალთავი, X, თბ. 1983.
24. ფერაძე გ, თხზულებათა კრებული, წიგნი პირველი, გამოსაცემად მოამზადა, წინათქმა და შენიშვნები დაურთო დ. ყოლბაიამ, ვარშავა, 2012.
25. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, სინური კოლექცია, I, შეადგინეს და დასაბეჭდად მოამზადეს ელ. მეტრეველმა, ც. ჭანკიევმა, ლ. ხევსურიანმა და ლ. ჯღამაიამ, თბ. 1978.
26. ქართული ლექციონარის პარიზული ნუსხა, ტ. I, ნაწილი I, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს კ. დანელიამ, სტ. ჩხენკელმა და ბ. შავიშვილმა, თბ. 1987.
27. ძველი ქართული ლიტურატიურის ძეგლები, თარგმნა და სქოლიოები დაურთო ე. ჭელიძემ, I, თბ. 2008.

კახა შხერბაკოვი: წმ. გიორგის 10 ნომბრის დღესასწაული

28. ძველი ქართული ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი I, (V-XII), დასაბუჟდად მოამზადეს, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებელი დაურთეს ე. გაბიძაშვილმა და მ. ქავთარიამ, თბ. 1989.

29. წმინდა გიორგი ძველ ქართულ მწერლობაში, შეადგინა, გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი, ლექსიკონი და კომენტარები დაურთო ე. გაბიძაშვილმა, თბ. 1991.

30. ხაჩიძე ლ, ძველი ქართული მწერლობის საკითხები, თბ. 2012.

31. Кекелидзе К, Иерусалимский Канонарь VII века (грузинская версия), Тифлис, 1912.

32. Прот. М. Лисицын, Первоначальный славяно-русский Типикон, Санкт-Петербург, 1911.

33. Egeria's Description of the Liturgical Year in Jerusalem: Translation, Based on the translation reproduced in Louis Duchesme's Christian Worship, London, 1923.

34. Dictionnaire encyclopédique du christianisme ancien, t. I, Paris, 1990.

35. Garitte G, Le Calendrier Palestino-Géorgien du Sinaiticus 34 (X Siécle), Bruxelles, 1958.

36. Propylaeum ad Acta Sancturum Novembris, Synaxarium Constantinopolitanum, Bruxellis, Mensis November.

37. Tarchnishvili M, Scriptorum Iberici Tome 13, Le Grand Lectionnaire (V-VIII s.), de L'Eglise de Jerusalem, Tome I, Edite Par, Louvain, 1960.

38. Tarchnishvili M, Scriptorum Iberici Tome 13, Le Grand Lectionnaire (V-VIII s.), de L'Eglise de Jerusalem, Tome II, Louvain, 1960.

39. ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟ ΜΕΓΑ, ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, „Εκδοσεις Α’ 1963, „Εκδοσεις Θ,’ 1986, „Εκδοσεις Ι’, 1991.

40. ინტერნეტსაიტი: საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა.

Kakha Shcherbakovi

**On the Title and History of the Feast Day of St. George on
November 10 (23 November on New Style)**

This work aims to study the origins of St. George's feast on November 10 and peculiarity of its celebration in Georgia.

It is known that St. George occupies a special place in the Georgian Christian culture and generally, in the consciousness of the Georgian people. The feast day of November 10 or "the torture on the wheel", as it turns out, is one of the interesting manifestations of it in such canonical branch of Georgian ecclesiastical writing as the liturgy.

Based on the study of the 5th-10th-century Georgian liturgical collections, the paper proves that the origin and ground for marking the feast of St. George's torture on the wheel is the day of Dedication (Renovation) of St. George's church which must have been established in the 4th century within Palestinian-Jerusalem Christian bosom. The work confirms Acad. K. Kekelidze's viewpoint regarding this feast.

Besides St. George's feasts (Giorgoba) on April 23, 3 and 10 November, the work also attests other commemorations of St. George the most part of which has been preserved in „Ioane-Zosime's Calendar“. The mentioned „Calendar“ keeps the data interesting in many ways, which represent rare sources for studying the ancient Palestinian liturgical traditions. One of them refers to the fast dedicated to St. George. The mentioned fast is of particular interest, as it concerns not St. George's feast on April 23, but the feast on November 10. The fast indicated in the „Calendar“ is of Palestinian origin, as well as St. George's feast on November 10.

The paper considers and evaluates St. G. Peradze's opinion in connection with the feast on November 10.

On the basis of study the liturgical collections ("Great Synaxarion" and "Menology") under St. George the Athonite's redaction the

novelty relating to this Holy Father to mark St. George's feast on November 10 in Georgian church is shown.

The paper studies those monuments of Georgian hagiography, which deal with the mentioned feast day of St. George. Based on the study of "The Life of St. Gregory Khandzeli" from liturgical viewpoint it is shown that there existed the special fast dedicated to St. George's feast on November 10 at the Khandzta monastery. The research has shown that this fast mentioned in "The Life of St. Gregory Khandzeli" and St. George's fast mentioned in "Ioane – Zosime's Calendar" are different, but dedicated to the same fast.

The paper deals with one of the hymnographic Canons included in November "Menology" under George the Athonite's redaction which is termed as „Georgian“ by him. On the basis of the study of this hymn content it can be presumed that its author must be a Byzantine hymnographer who lived and labored in the 7th century.

Based on the study of Old Georgian liturgical, hagiographic, homiletic and apocryphal sources it is shown that the feast day of St. George on November 10 came to Georgia from Palestine and unlike other Orthodox churches, it is commemorated unchanged from the day of its entry. The role of St. George the Athonite, the legislator of the Georgian church, in the establishment of this feast day is of great importance. Thanks to him it becomes known today, what the situation was like in connection with the mentioned commemoration in the Greek church in the second quarter of the 11th century. It also belongs to him the new, liturgical name of the feast of St. George on November 10, which closely linked this date with the saint's torture and showed it in a new way in the Georgian liturgical tradition.